

B U Ş I D O

SAU

SUFLETUL JAPONEZULUI

DE

INAZO NITOBÉ

Profesor de filosofie la Universitatea imperială din TOKYO

TRADUCERE

DE

CONSTANT GEORGESCU

CONFERENȚIAR UNIVERSITAR

BUCUREȘTI

EDITURA CASEI ȘCOALELOR

1929

Unchiului meu iubit

Tokitoși Ota

care m'a învățat să respect trecutul și să admir

faptele SAMURAILOR

Dedic

prezenta lucrare.

PREFAȚA TRADUCĂTORULUI.

- MUNICIPIULUI -

Poporul japonez a stărnit în secolul prezent admirațiunea tuturor Europeanilor, pentru calitățile superioare de care a dat dovadă, atât în războaie, cât și în viața socială.

Evoluțiunea sa rapidă a minunat întreaga omenire, și azi este un factor important de progres, influențând într'o largă măsură politica mondială.

Se cunosc de toți înfăptuirile strălucite ale acestui admirabil popor. Nu se cunosc însă, mai ales de către Români, resorturile morale și sufletești, care explică propășirea poporului japonez.

De aceea am socotit că voi satisface curiozitatea oamenilor culți din țara noastră, mai cu deosebire a militarilor și profesorilor, traducând în românește lucrarea „*Bușido*“ a profesorului Inazo Nitobé de la Universitatea din Tokyo, după ediția engleză, ce a fost scrisă de însuși autorul, care explică lămurit și în mod savant, în ce constă superioritatea rasei japoneze.

Profesorul Inazo Nitobé este unul din cei mai celebrii profesori și filosofi ai Japoniei, și a fost mult timp delegat al acestui stat la Liga Națiunilor

Li mulțumesc în numele poporului român, pentru autorizația ce mi-a dat de a traduce lucrarea sa, cunoscută pe toate continentele, care sunt sigur va contribui la o apreciere și mai măgulitoare a poporului japonez și va folosi educației sufletești a tineretului din România.

CONSTANT GEORGESCU.

PREFAȚA AUTORULUI.

Acum zece ani pe când petreceam câteva zile sub acoperământul ospitalier al distinsului jurist Belgian, mult regretatul de *Laveleye*, convorbirea dintre noi a alunecat asupra religiei. „D-ta vrei să spui, mă întrecăbă venerabilul profesor, „că D-vs. Japonezii, nu predați cursul de religie în școli?“ Eu replicându-i „negativ“, dânsul izbucni mirat și cu o voce, pe care nu o voi uita ușor, repetă: „Nu predați religia în școli! Atunci cum faceți educațiunea morală a tinerilor vlăstare?“

Intrebarea m'a uluit într'atâta, încât n-am pu'tut să'i dau un răspuns, pentru simplul motiv, că preceptele morale, pe cari le-am învățat în copilăria mea, nu mi-au fost predate la școală. De abia când am început să analizez diferitele elemente din care se alcătuește noțiunea ce posedăm de dreptate și de nedreptate, de bine și de rău, am descoperit că *Bușido* mi-a insuflat aceste noțiuni.

1) *Emile De Laveleye*. Este cunoscut mai ales prin savanta sa lucrare:

«Proprietatea și formele ei primitive» (N. T.)

Obârșia directă a prezentului studiu provine și din întrebările dese ce mi-au fost puse de nevastă-mea²⁾, asupra rațiunii diferitelor concepțiuni și obiceiuri Japoneze.

În truda mea de a da răspunsuri satisfăcătoare D-lui de *Laveleye* și nevestii mele, am găsit, că fără înțelegerea feudalismului și a Bușidoului ideile morale ale Japoniei moderne nu pot fi explicate.

Profitând de o boală grea și deci de o liniște silită, am așternut în ordinea ce prezintă publicului, câteva din răspunsurile ce am dat în discuțiunile mele casnice. Aceste răspunsuri derivă din ceea ce am învățat și am auzit în tinerețea mea, când feudalismul era în plină vigoare în Japonia.

Față de scrierile lui *Lafcadio Hearn*³⁾ și ale D-nei *Hugh Fraser* deoparte și Sir *Ernest Satow* și profesor *Chamberlain* de altăparte, îmi este greu să scriu în englezește ceva asupra Japoniei. Singurul avantaj ce am asupra acestor scriitori este că eu pot să invoc calitatea de cunoscător al țării mele, pe când acești distinși autori nu pot fi considerați decât ca cei mai înfocați admiratori ai Japoniei.

Am gândit adesea: „dacă aș stăpâni limba engleză ca dânsii, aș înfățișa Europeanilor cauza Japoniei în termeni mai clocvenți!“ Am ajuns însă la concluziunea că omul, care vorbește într'o limbă împrumutată, trebuie să fie mul-

2) De origină engleză (N. T.)

3) Englez de origină, este singurul european care s'a naturalizat japonez (N. T.)

șumit dacă reușește să se facă înțeles de către cititori. Deaceea am căutat să ilustrez, tot ceea ce am discutat în acest studiu, cu exemple asemănătoare din istoria și literatura europeană, având credința că grație acestei metode subiectul meu va fi mai lesne înțeles de cititorii mei.

Dacă unele aluziuni ce fac în prezenta lucrare la operele religioase, ar putea fi considerate ca lipsite de respect, an convingerea însă că atitudinea mea față de creștinism nu va fi pusă la îndoială, fiindcă mie îmi sunt odioase mijloacele preoțești și formele care întunecă învățătura lui Cristos, iar nu însăși învățătura Mântuitorului. Din potrivă am deplină încredere în religiunea ce a propovăduit Cristos și ne-a fost dăruită prin Noul Testament, precum și în legile săpate în inimă omenească. Mai mult decât atât cred că Dumnezeu că a făcut un testament care poate fi intitulat cu drept cuvânt „vechi“, pentru că se potrivește oricărui om și națiune, fiecărui Evreu, creștin sau păgân.

Incheind această prefață țin să mulțumesc amicei mele Ana C. Hartshorn, pentru multe idei de valoare ce mi-a sugerat și pentru desenul caracteristic japonez făcut de ea pe coperta cărții mele.

Inazo Nitobé

Malbern P. A. a 12 lună anul 1899

PREFAȚA AUTORULUI LA A ZECEA EDIȚIUNE ENGLEZEASCĂ REVAZUTA.

De când a apărut prima edițiune a acestui studiu în Filadelfia, acum șase ani, ea a avut un succes neașteptat. Volumul scris în limba japoneză a avut opt edițiuni, iar prezenta edițiune este a zecea în limba engleză, scrisă în special pentru vizitatorii europeni din Japonia. În acelaș timp va apare o edițiune pentru Anglia și America, care va fi imprimată de Casa George H. Putnam's Sons din New-York.

„*Bușido*“ a mai fost tradus în limba indiană de către Mr. *Dev of Khandsh*, în limba germană de D-ra *Kauffmann* din Hamburg, în limba bohemă de către D-l *Hora* din Chicago, în limba polonă de către societatea de științe din Lemberg. Această din urmă traducere poloneză a fost cenzurată de către guvernul rus. În curând vor apărea traduceri și în limba norvegiană și franceză.

O edițiune în limba chineză este sub tipar, un ofițer rus acum prizonier în Japonia are gata o traducere în rusește, iar o parte din studiu a fost adus la cunoștința publicului ungar. Multe adnotări pentru tinerii studenți au fost făcute de către amicul meu D-nul H. Sakurai, căruia îi

datorez mult pentru ajutorul ce mi-a dat și pe alte căi.

M'am simțit mai mult decât recunoscător că modesta mea lucrare a găsit cititori entuziaști în diferite cercuri, dovedind prin aceasta că *subiectul a interesat lumea întreagă*.

Mai ales mă încântă mult noutatea ce mi-a parvenit pe cale oficială, că prezidentul Roosevelt al Statelor Unite ale Americii m'a onorat, nu numai citindu-mi lucrarea, dar a împărțit-o și amicilor săi.

Pentru prezenta edițiune am făcut adausuri și corecturi, dând în acelaș timp multe exemple concrete. Totuși continuu să regret că n'am fost în stare să adaog un capitol asupra pietății filiale, pe care o consider ca una din cele două roți ale carului etic al japonezilor, devotamentul către țară și dinastie fiind cealaltă roată.

Pricina este că nu cunosc îndeajuns sentimentul europenilor față de această virtute specială, așa încât eu nu aș putea face comparațiuni cari să lămurească pe deplin subiectul în această privință. Nedăjduesc însă, că voi complectă încurând studiul meu tratând această problemă, precum și altele. Dealtfel toate chestiunile atinse în aceste pagini sunt primitive de dezvoltări mai mari.

Această prefață ar fi necomplectă, dacă n'aș arată că nevasta mea, care a făcut corecturile acestei lucrări, mi-a sugerat idei foarte utile și mai ales m'a încurajat să public acest studiu.

Inazo Nitobé

Kyoto, Japonia, a 5-a lună a anului 1905.

§. 1. „Buşido“ ca sistem moral.

„Cavalerismul“ este o floare tot aşà de indigenă pământului Japoniei, cum este floarea cireşului ⁴⁾, pot zice că este un specimen al unei virtuţi antice păstrate în erbarul istoriei noastre.

El formează o putere vie şi înălţătoare şi deşi nu se concretizează într'o formă anumită, totuşi îmbalsămează atmosfera morală, amintindu-ne mereu că suntem încă sub farmecul său covârşitor.

Au dispărut de mult condiţiunile sociale care au întreţinut spiritul de „cavalerism“ şi l-au consolidat, dar întocmai ca acele stele îndepărtate, cari au fost odată şi azi numai sunt, continuă încă să împrăştie razele lor asupra noastră. De aceia lumina cavalerismului, care a fost un copil al feudalismului, luminează încă călea noastră morală, supravieţuind instituţiunii care i-a dat naştere.

Este o plăcere pentru mine să tratez acest subiect în limba lui *Burke* ⁵⁾, care a publicat

4) Floarea de cireş constituie emblema imperiului japonez, după cum Crisantema, este emblema familiei imperiale. — (N. T.)

5) Scriitor şi istoric englez, celebru heraldist, care a trăit la începutul secolului al XIX-lea. (N. T.)

duioasa sa eulogie asupra părăsitului mormânt al prototipului european. Pe dealtă parte Dr. Müller un erudit elev al său, dovedește o lipsă complectă de cunoașterea orientului îndepărtat, când afirmă fără înconjur, că instituțiunea cavalerismului nu a existat niciodată, fie la națiunile antice, fie la popoarele moderne orientale ⁶⁾.

O astfel de eroare este totuși explicabilă, întrucât a treia edițiune a operei d-rului Müller a apărut în acelaș an, în care comandorul Perry a bătut la porțile Japoniei ⁷⁾.

Mai mult decât o decadă în urmă, pecând feudalismul nostru eră în agonie, *Karl Marx*, scriind „Capitalul“ a atras atențiunea cititorilor săi asupra folosului ce s'ar obține prin studierea instituțiilor feudale, ce supraviețuiesc numai în Japonia.

Intocmai cași *Karl Marx* invit și eu pe crudiții istorici europeni să studieze cavalerismul din Japonia din timpurile de față.

Nu voi căută, în această lucrare, să fac o comparație între feudalismul și cavalerismul european și între cel japonez, după cum ar fi tentat să facă orice istoric, căci scopul acestui studiu nu este altul decât să arăt: 1. *origina și isvoarele cavalerismului în Japonia*; 2. *caracterul și învățămintele sale*; 3. *influența sa asupra masei poporului*; 4. *continuitatea și permanența înrâuririi sale*.

6) In „Filosofia istoriei“ vol. II. pag. 2. Ed. III-a.

7) Comandantul flotei care a bombardat în anul 1853 porturile Japoniei, pentru a obliga guvernul japonez să încheie un tratat comercial cu Statele Unite ale Americii de Nord. De atunci s'a născut antipatia japonezilor față de poporul american. (N. T.)

Dintre aceste puncte primul va fi dezvoltat pe scurt, căci altfel ar trebui să duc pe cititorii mei pe calea întortochiată a istoriei naționale japoneze; al doilea subiect va fi dezvoltat mai pe larg, întrucât interesează mai mult etica internațională și etiologia comparată; celelalte puncte vor fi tratate ca colorar al primelor puncte.

Cuvântul din limba japoneză pe care l-am tradus eu în mod impropriu cu „cavalerism“, este mai cuprinzător decât traducțiunea de mai sus, căci *Bu-și-do*; însemnează „în traducere ad-literam“ «militar» — «cavalerism» regule». adică normele pe cari nobilii luptători erau obligați să le observe în viața lor zilnică cât și în profesiunea lor; într'un cuvânt „preceptele sau codul clasei luptătorilor“.

Lămurind astfel înțelesul literar al cuvântului japonez, *Bușido*, să-mi fie îngăduit de aci înainte să întrebuițez cuvântul în original. Întrebuițarea expresiunii originale se impune pentru motivul, că o noțiune, care dă naștere la nenumărate idei și caractere particulare, trebuie să fie păstrată cu sfințenie. Apoi unele cuvinte au un timbru natural așa de cuprinzător și caracteristic rasei respective, încât cel mai bun traducător poate să-i schimbe înțelesul. Cine poate arăta printr'o traducere, ce înseamnă cuvântul „Gemüth“ sau cine nu-și dă seama de diferența dintre cuvintele „Gentleman“ din englezește și „gentilhomme“ din franțuzește, deși aceste două cuvinte sunt atât de legate ortograficește între ele?

„*BUȘIDO*“ prin urmare este *codul principiilor morale pe cari cavalerii erau obligați să le ur-*

meze în Japonia. Acest cod este alcătuit din puține maxime și perceptive, cari circulă din gură în gură sau sunt scrise de vreun renumit lupător sau înțelept. De cele mai multe ori „*Bușido*“ este un cod negrăit și nescris, sancționat însă prin obligațiuni severe, cași legile scrise pe tablele inimii. Acest cod își întemeiază origina, nu pe o singură inteligență, oricât de puternică ar fi fost, pe viața unui singur personaj, oricât de vestit ar fi, ci s'a născut în răstimpul decadelor și secolelor de război.

„*Bușido*“ ocupă același loc în istoria morală a Japoniei, pe care constituția engleză îl ocupă în istoria politică a Angliei. Totuși „*Bușido*“ nu poate să se compare întru nimic cu *Magna Charta* sau cu *Habeas Corpus Act*. Este adevărat că în secolul al 17-lea statute militare — „*Buke Hatto*“ au fost promulgate, însă cele 30 scurte articole se refereau mai mult la căsătorie, la blazoane, la clanuri, etc., iar regule de conduită au fost presărate numai pe ici pe colea.

Deaceia nu putem preciza timpul și locul când s'a născut „*Bușido-ul*“ afirmând: „Aci se află obârșia adevărată“. În mod general însă timpul se poate fixa în epoca feudalismului.

După cum se poate spune, de exemplu în Anglia, că instituțiunile politice ale feudalismului datează dela cucerirea Normandiei, tot așa se poate spune că aparițiunea feudalismului a fost simultană cu ascendența ce a căpătat „*Yoritomo*“⁸⁾ în secolul al 12-lea. Dar dupăcum găsim elemente sociale ale feudalismului, chiar cu mult

8) O dinastie de domnitori japonezi din secolul al XII-a (N. T.)

mai înainte de perioada lui „William Cuceritorul“, tot așa în Japonia germenii feudalismului au existat cu mult înaintea perioadei sus menționate.

În Japonia întocmai ca în Europa, când feudalismul a apărut, clasa luptătorilor de profesiune a ocupat rangul cel mai înalt. Acești luptători militari erau cunoscuți sub numele de «Samurai» cuvânt ce înseamnă ad-literam, cași vechiul cuvânt englezesc cniht Knecht, Knight păzitori sau aghiotanți, asemănători cu „soldurii“, a căror existență în Aquitania a fost confirmată de Caesar, sau cu „comitati“, cari după Tacit, urmau pe șefii germani din acea epocă; sau dacă am face o paralelă cu o epocă mai recentă, cu „militēs mediū“, ce se întâlnesc în cărțile din Evul Mediu în Europa. Un cuvânt sino-japonez, «Bu ke» sau „Bu-și“ *cavalcri luptători*, sinonim cuvântului Bu ke, eră întrebuițat în limbajul comun. Acești luptători au rămas o clasă privilegiată și trebuie să fi fost la origină o rasă dârjă, a căror ocupațiune principală erau războaiele.

Clasa „Bușilor“ a fost recrutată desigur în perioada lungă de războaie, din cei mai curagioși, fiind eliminați cei fricoși și slabi, rămânând numai: „Cei de rasă aspră, toți bărbați cu mare forță brutală“ după expresiunea lui Emerson⁹, și cari au supraviețuit războaielor, dând apoi naștere familiilor de „Samurai“.

9) Literat filosof american născut la 1803 mort la 1882, în cartea sa celebră „Shițe asupra oamenilor celebrii“ publicată în 1849 (N. T.)

Acești Samurai se bucurau de mari onoruri și privilegii și ca consecință aveau și mari răspunderi. Din această cauză au simțit nevoia alcătuirii unui „cod comun asupra modului cum trebuie să se poarte“, mai ales că se găseau mai toldeauna pe picior de luptă și aparțineau la clanuri diferite. Dupăcum doctorii mărginesc concurența dintre dâșșii, printr'o curtenie profesională; dupăcum avocații sunt judecați de către consilii de disciplină, în cazul când violează îndatoririle profesionale, tot așa luptătorii trebuiau să aibă oarecare instanțe de resort, cari să'i judece în caz de rea purtare.

„*Lupta cinstită*“ erà lozinca Samuraiilor. Ce germen rodnic de moralitate rezidă în această lozincă a timpurilor primitive de lupte sălbatică! Nu este aceasta fundamentul virtuților militare și civile? Surâdem la dorința copilărească a micului englez Tom Brown: „De a lăsa după el numele unui camarad, care niciodată n'a luptat cu un copil mai slab decât el, dar care n'a întors spatele fugind de un egal al său“. Cine nu pricepe că această dorință este *piatra unghiulară pe care se întemeiază întreaga structură morală*? Oare religia cea mai iubitoare de pace nu propovăduiește aceleași precepte? Această dorință a lui Tom este temelia pe care stă clădită în mare parte mărirea Angliei și nu e nevoie de multe cercetări, ca să afirmăm că „*Bușido*“ nu se sprijină pe un pedestal mai puțin trainic.

Dacă războiul în sine poate fi brutal și nedrept, dupăcum afirmă Quakerii¹⁰⁾, noi însă pu-

10) Membrii unei secte religioase fondată în secolul XVII în Anglia, cunoscuți prin moravurile lor pure și pacifismul lor. (N. T.)

tem repetă cu „Lessing¹¹⁾: „După urma războaelor răsar virtuțile“¹²⁾.

Deaceia, copilul debutează în viață cu aceste solide principii morale. Inșă cu cât viața devine mai intensă și relațiunile se complică, omul așteaptă încurajări și stimulări din partea autorităților superioare. Dacă interesele militare ar fi lucrat singure, fără să fi avut un înalt suport moral, cât de mult ar fi decăzut idealul cavalerismului! In Europa creștinismul a privit cu simpatie cavalerismul, infiltrându-i elemente spirituale. „Religia, războiul și gloria“ au fost cele trei elemente sufletești ce se găseau în sufletul unui cavaler creștin desăvârșit, spune poetul francez *Lamartine*.

In Japonia, deasemenea elementele spirituale și morale ce au însuflețit „cavalerismul“ au fost și mai numeroase ca în Franța, dupăcum voi arată în capitolul următor.

§ 2. Izvoarele Bușido-ului.

Primul izvor al Bușido-ului este „*Budismul*“. Religia budistă recomandă un sentiment de în-

11) Scriitor, filosof și autor dramatic german născut în 1729 mort în 1781, (N. T.)

12) *Ruskin*, scriitorul englez, a fost unul din cei mai pacifiști oameni din câți au existat, totuși el a făcut *apologia războiului* prin următoarele cuvinte ce găsim în scrierea sa «Coroana lui Wild Olive.» «Când afirm că războiul este temelia tuturor industriilor, voesc să înțeleg că el este în acelaș timp și fundamentul tuturor înaltelor virtuți ale oamenilor In adevăr, toate marile națiuni au învățat în războaie credința în jurământul prestat. Oamenii au fost întăriți prin războaie și slăbiți prin pace; viguroși în războaie și deprimați în pace, într'un cuvânt oamenii trăesc prin războaie și mor prin pace.»

credere senină în destin, o supunere liniștită în fața soartei, o hotărâre stoică în fața pericolului sau nenorocirii, un dispreț de viață și așteptarea morții cu resemnare.

Un renumit maestru de arme japonez, când elevul său a devenit stăpân desăvârșit pe arta sa i-a spus: „În afară de învățămintele mele trebuie să te hrănești cu preceptele lui „Zen“. „Zen“ este echivalentul lui Dhyâna care „reprezintă tendința omenească ca prin meditațiune omul să atingă sfere de gândire ce depășesc expresiunile verbale“¹³). Metodele sale pentru atingerrea acestui scop sunt contemplațiunea.

Omul trebuie să se convingă că există un principiu pe care se sprijină toate fenomenele și dacă e cu puțință, să priccapă „Absolutul“ însuși și să se puie în armonie cu acest „Absolut“. Această învățătură constituie mai mult decât dogma unei secte și prin urmare cine reușește să priccapă „Absolutul“, se ridică „către un nou cer și un nou pământ“.

Ceeace Budismul a omis să prevadă, *Șintoismul*¹⁴) recomandă cu prisosință. Astfel: devotamentul către suveran și dinastee; cultul amintirii strămoșilor; respectul filial, care nu au fost propovăduite de nici o altă religie, au fost sădite în sufletul Japonezilor de către religia Șintoistă, îndulcind caracterul aspru al Samurailor.

Teologia șintoistă nu cuprinde dogma „păca-

13) *Lafcadio Hearn* «Exotics and retrospectives» pag. 84.

14) Budismul, de origine indiană, a fost adoptat de către Japonezi sub forma Șintoismului, care este o variantă a religiei budiste, cu adaptări proprii și care constituie religia japonezilor (N. T.)

tului original“, a lui Adam și Eva. Diapotrivă propovăduiește *bunătatea înăscută a omului și puritatea divină a sufletului omenesc*, adorându-l ca pe aluatul din care se înalță divinitatea.

Oricine a putut observa că templele Șintoiste sunt lipsite de obiecte de adorațiune și că numai o *oglină foarte simplă*, atârnă în sanctuar.

Prezența acestei oglinzi este ușor de explicat: *Ea simbolizează sufletul omenesc care când este perfect de liniștit și curat, reflectează adevărata imagine a Dumnezeuirii. Dacă cineva se închină într'un templu șintoist, vede imaginea sa proprie reflectată pe suprafața lucitoare a acestei oglinzi și actul închinării este echivalent vechii prescripțiuni ce zice: „Cunoaște-te pe tine însuși“.*

Însă „cunoașterea de sine“ nu implică, fie în doctrina greacă, fie în doctrina japoneză, cunoașterea părții fizice a omului, adică anatomia sau fiziologia sa, ci prescripțiunea este de *natură morală*, anume: *analiza și cunoașterea naturii noastre sufletești. Momsem* comparând pe Greci cu Romani, spune că pe când cei dintâi se închinau ridicând ochii la cer, fiindcă rugăciunea lor constă din contemplațiune, cei de-al doilea, adică Romanii, își acopereau capul cu un văl, fiindcă rugăciunea lor constă în meditațiune.

Japonezii, întocmai cașă Romanii, pun pe primul plan în religia lor, conștiința morală, propriu zisă, cât mai ales *conștiința națională a individului*.

Adorațiunea naturii a avut ca urmare *iubirea patriei*, din adâncul sufletelor, iar *adorațiunea strămoșilor*, ce se transmite din generație în

generație, face ca *familia imperială să constituie izvorul întregii națiuni*¹⁵⁾.

Pentru noi Japonezii, patria noastră este mai mult decât țară și glia din care se extrage aur și pe care cresc cereale. Japonia este lăcașul sacru al Zeilor, și al spiritelor strămoșilor noștri; pentru noi Impăratul este mai mult decât conducătorul unui „Stat de drept“ sau chiar Șeful unui „Stat cultural“. El este reprezentantul încarnat al divinității pe pământ, concentrând în persoana sa puterile și îndurarea cerului.

Dacă ceeace d-nul Boutmy¹⁶ scrie asupra regalității engleze, este adevărat, că anume: „Regele este nu numai imaginea autorității, ci și făuritorul și simbolul unității naționale“, dupăcum eu cred că este în realitate, îndoit și de întreite ori se poate afirma aceasta despre Impăratul Japoniei.

Șintoismul, pune în evidență, cele două caracteristice predominante ale vieții emoționale a rasei noastre: *Patriotismul* și *Dinasticismul*.

Arthur May Knapp¹⁷⁾, cu foarte mare dreptate a spus „In literatura ebraică este adesea foarte greu să spui, dacă scriitorul vorbește de Dumnezeu sau de lucrul public, de cer sau de Ierusalim, de Messia sau de neamul evreesc însuși“. O confuziune asemănătoare se poate găsi la re-

15) Pe baza unei legende japonezii cred că monarhul lor se trage din „Soare“. De aci numele de „Nippon“ (Soarele) ce poartă Japonia. Conform acelei legende locuitorii Japoniei descind din acest monarh, care a fost primul locuitor al Japoniei. (N. T.)

16) Scriitor și filosof francez în lucrarea sa „Poporul englez“ Trad. engleză pag. 188.

17) Arthur Knapp *Fetudal and modern Japan* vol. I. pag. 183.

ligia noastră națională. *Șintoismul* n'a avut nici-odată pretențiunea de a constitui un sistem filozofic sau o teologie rațională, ci alcătuiește *temelia pe care se sprijină instinctul național*. Această religie a altoit Bușido-ul cu *devotamentul către suveran și dragostea de patrie*. Aceste sentimente au lucrat mai mult ca impulsuri, decât ca doctrină, pentrucă Șintoismul, contrariu bisericii creștine din evul mediu, admite orice altă credință.

Cât privește *doctrina strict morală*, învățăturile lui *Confucius*¹⁸, au format cele mai bogate izvoare ale *Bușido-ului*. Cele 5 legături morale: între stăpân și servitor; guvernator și guvernul; tată și copil; bărbat și femei; frate mai mare și mai mic și între amici, a fost o confirmare a ceea ce instinctul rasei japoneze a descoperit, mai înainte ca scrierile lui Confucius să fi fost introduse în China. Caracterul liniștit, dulce și înțelept al preceptelor sale politice și etice, au fost pe placul Samurailor, cari alcătuiau clasa conducătoare. Accentul aristocratic și conservator al preceptelor lui Confucius s'a potrivit perfect cu nevoile acestor luptători și oameni de Stat.

Alături de Confucius, *Mencius*¹⁹), a exercitat o colosală influență asupra *Bușido-ului*. Teoriile sale viguroase și *democratice*, au fost adoptate cu mare căldură de sufletele generoase ale Șamurailor.

18) Filosof chinez născut în anul 551 mort în anul 479 înainte de Christos, considerat de chinezi ca un sfânt. Doctrina lui Confucius constă în precepte morale. (N. T.)

19) Succesorul și continuatorul doctrinei lui Confucius. (N. T.)

Au fost însă considerate periculoase și subversive pentru ordinea socială existentă, așa că operele lui Mencius au fost multă vreme cenzurate de guvern; însă cuvintele maestrului au prins rădăcini adânci în inimile Samurailor.

Scrierile lui Confucius și Mencius au format principalele cărți citite de tineri și se bucurau de cea mai înaltă autoritate între bătrâni. Toluși unica cunoaștere a scrierilor acestor doi înțelepți a fost considerată ca neîndestulătoare. Un proverb japonez curent ridiculizează pe acel ce nu au citat decât pe Confucius, considerându-l ca „un om studios însă necunoscător al analectelor”.

Deaceia *Samurailor* deconsiderau pe literați și pe savanți. Astfel învățătura este comparată cu „o legumă ce miroase urât și care trebuie să fie fiartă mult, ca să fie bună de mâncat”. Un om care a citit puțin pentru un Samurai, seamănă cu un pedant și un om care a citit prea mult miroase tot așa, fiindcă amândoi sunt neplăcuți. Toluși în concepția Samurailor cultura poate deveni realmente foloșitoare, când este asimilată de către mintea cititorului și se potrivește cu caracterul său. Un intelectual specialist eră taxat ca o mașină. Inteligența în sine eră considerată, ca fiind subordonată sentimentului moral. Concepția asupra omului și universului erau asemănătoare concepțiunii asupra spiritului și moralei.

Bușido nu acceptă judecata lui *Huxley*²⁰, că procesul cosmic a fost imoral.

20) Anatomist și naturalist englez, născut în 1825. Scrierea sa principală tratează despre «Locul omului în mijlocul naturii» ce a fost scrisă în 1864. (N. T.)

Bușido a explicat cultura în acest fel: Cultura nu trebuie să fie urmărită ca un scop în sine, ci ca un mijloc pentru atingerea înțelepciunii. De aceea cine urmărea cultura ca un scop, era considerat ca o mașină, care produce poeme și maxime la ordin.

Ca atare știința era concepută identică cu aplicările sale practice în viață. Această doctrină socratică a găsit cel mai strălucit susținător în *Wang Ming*, filosof chinez, care nu încetează să repete: „A cunoaște și a acționa sunt unul și același lucru“.

Cerertare cititorilor, dacă voi face o digresiune. Digresiunea este necesară, fiindcă cei mai celebri dintre *Buși* au fost influențați de preceptele acestui învățat. Cititorii mei vor găsi ușor în scrierile lui *Wan Yang Ming*, multe asemănări cu Noul Testament. Astfel, pasagiul din Noul Testament „Caută mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea și toate bunurile vor fi ale tale“ conține o gândire ce se găsește în aproape fiecare pagină a lui *Wan Yang Ming*.

Miwa Șissai, un discipol japonez al lui *Ming*, spune: „Stăpânul cerului și pământului și al tuturor ființelor, sălășluind în inima omului, devine mintea sa. Deaceea mintea omului este un lucru viu și este totdeauna strălucitoare“. Și mai departe: „Lumina spirituală a omului este curată și nu poate fi influențată de voința sa. Răsărind în mod spontan în mintea noastră, ea ne arată ce este bine și ce este rău și atunci se numește conștiință, ea este chiar lumina ce vine dela Dumnezeu“. Aceste cuvinte se asea-

mână foarte mult cu acele din pasagiile filosofului mistic englez Isac Pennington.

Inclin să cred că mintea japoneză, dupăcum reese din religiunea Șintoistă, a fost în mod special pregătită pentru a primi preceptele lui Wan Yang Ming.

Religia Șintoistă a dus doctrina lui Ming asupra infailibilității conștiinței, către un transcendențialism extrem, căruia se datorește facultatea omului de a percepe nu numai deosebirea între ceea ce este drept și nedrept, dar și natura faptelor psihice și a fenomenelor fizice. Ea a ajuns tot așa de departe, dacă nu chiar mai departe, decât *Berkeley*²¹ și *Fichte*²², în propovăduirea doctrinei „*Idealismului*“, adică negând existența lucrurilor ce stau în afară de cunoștința omenească.

Dacă această doctrină prezintă, multe din erorile ce i se atribue, rolul său moral în dezvoltarea individualității omului și al temperamentului, nu pot fi negate.

Astfel, izvoarele, principiile esențiale dela cari s'a adăpat *Bușido-ul*, au fost puține și simple. Deși puține și simple au fost însă îndestulătoare ca să ne procure norme sigure de conducere în viață, chiar în zilele de restriște ale istoriei noastre naționale.

Natura plină de viață și nemeșteșugită a stră-

21) Filosof englez ce a trăit de la 1684 – 1753, după care întreaga viață a omului se rezumă în „idei“ excluzând influența materiei. Este considerat ca un strămoș a lui Kant. (N. T.)

22) Filosof german ce a trăit dela 1762 – 1814, care a dus mai departe, dezvoltând doctrina lui Kant. (N. T.)

moșilor noștri luptători, s'a născut dintr'un mănunchi spiritual de învățăminte generale și răslețe, spicuite de pe drumurile înalte ale vechei gândiri și cari stimulate de către cererile vremii, au format un nou tip de rassă umană.

Un savant francez, d-nul de la *Mazelière* a rezumat astfel impresiunile sale asupra secolului al 16-lea. „Către mijlocul secolului al 16-lea totul este confuz în Japonia: guvern, societate și biserică. Însă războaiele civile au făcut ca moravurile să se reîntoarcă către barbarie, și au impus nevoia pentru fiecare să-și facă singur dreptate. Aceste cauze au alcătuit oameni asemănători Italianilor din secolul al 16-lea, la cari *Taine* laudă „inițiativa viguroasă, fermitatea hotărârilor în clipe desperate, marea putere de acțiune și de a suferi“.

„În Japonia ca și în Italia moravurile aspre ale Evului Mediu au făcut din om un animal superb, războinic și plin de vigoare“. De aceea în secolul al 16-lea s'a evidențiat în gradul cel mai intens principala caracteristică a rasei Japoneze, diversitatea în suflete și temperamente. Pe când în India și chiar în China, oamenii se deosebesc foarte mult din punctul de vedere al gradului de inteligență, Japonezii se deosebesc între dânsii prin originalitatea caracterului.

Individualitatea caracterelor este semnul raselor superioare și al civilizațiunilor ajunse la maturitate. Dacă am întrebuința o expresiune scumpă lui *Nietzsche*, putem spune că „în Asia omenirea este reprezentată prin șesuri, pe când în Japonia, cași în Europa, umanitatea este reprezentată prin înălțimile munților“.

Pentru lămurirea caracteristicelor oamenilor despre care d-nul de Mazelière a scris, adică ale Japonezilor, vom vorbi noi înși-ne și în acest scop vom începe un alt capitol.

§ 3. Despre sentimentul dreptății și al corectitudinii (datoriei).

Preceptul cel mai de seamă în codul „*Samuraiului*“ este sentimentul dreptății. Nimic nu este mai respingător pentru un Samurai ca acțiunile ascunse și faptele necinstite. Concepțiunea despre dreptate poate fi socotită de unii greșită, de alții strâmtă. Un vestit *Bușii* o asimilează însă, „cu fermitatea în hotărâre“. „Corectitudinea“ zice el, „este puterea de a se decide asupra unui fel de conduită în corcondanță cu rațiunea, fără a șovăi: să mori când este drept să mori și să lovești când este drept să lovești“. Un alt „*Samurai*“ vorbește despre această morală în termenii următori: „Corectitudinea este coloana vertebrală care dă omului statornicie în hotărâre“. Dupăcum fără oase capul nu poate stă pe vârful șirei spinărei, nici mâinile să se miște și nici picioarele să stea pe pământ, tot așa fără corectitudine nici talentul, nici știința nu pot face din făptura omenească un *Samurai*“.

Mencius numește bunătatea „minte omului“, iar dreptatea cărarea sa. „Cât de regretabil“, exclamă el, „este să neglijezi cărarea și să nu o urmezi, să pierzi mintea și să nu știi s'o regăsești din nou. Când păsările și câinii se rătă-

cesc de oameni, știu să-și regăsească calea, dar când își pierde mintea, nu mai pot s'o regăsească".

Oare nu găsim noi în aceste cuvinte, ca într'un pahar curat, o parabolă ce a fost propovăduită 300 de ani mai în urmă, sub un alt climat de un dascăl mai mare, de Cristos care s'a intitulat el însuși *Calea Dreptății*, pe care cei rătăciți se pot reîntoarce?

Însă observ că mă îndepărtez de subiectul me u. Revenind la *Mencius*, acesta consideră dreptatea „ca o cărare gloduroasă și strâmtă, pe care omul trebuie să apuce ca să-și regăsească paradisul pierdut“. Chiar în ultimele zile ale feudalismului, când războaiele au încetat și durată lungă a păcii a adus liniștea în viața clasei luptătorilor, și ca urmare desfătări de tot felul și îndeletniciri agreabile, epitetul de *Giishi*, (om drept), a fost considerat superior oricărui alt calificativ, cum ar fi celebritatea în știință sau măestria în artă. Cei 47 Ronini ²³⁾, credincioși stăpânului lor, din pilda cărora se adapă așa de intens educațiunea japoneză popu-

23) Este nevoie, pentru ca cetitorul să prindă înțelesul acestui pasagiu, să istorisim în puține cuvinte povestea celebră a celor 47 *Ronini*. În secolul al XVIII-lea traia un prinț numit *Asano*, care a fost ucis mișelește din ură de un om al curții șogunului numit *Kira*. Supușii lui *Asano* în frunte cu *Oishi Kuranosuke*, 47 la număr au hotărât să răsbune moartea suzeranului lor. După multă truda, pe o iarnă grea l'au ucis pe *Kira* și apoi toți cei 47 au făcut *Haraki-ri* (și-au spintecat abdomenele) pe mormântul lui *Asano*. Ei au fost considerați ca o pildă vie a sentimentului de credință și devotament a supușilor către șeful lor. Mormântul celor 47 *Ronini* se găsește alături unul de altul în cimitirul din *Takanawa* (Tokyo). (N. T.)

lară, — sunt cunoscuți în limbajul curent al poporului sub numele de „rei 47 Ghiși“.

În timpurile când șiretenia trecea drept abilitate militară și falșitatea ca o tactică de război, corectitudinea această virtute virilă, sinceră și cinstită, constituia un tezaur care strălucea viu și eră foarte mult prețuită. Putem spune că „Corectitudinea“ este ca un frate gemene cu „Curajul“ o altă virtute războinică. Înainte de a trata despre „Curaj“ să-mi fie permis să spun câteva cuvinte asupra ceea ce eu socot ca o derivațiune a corectitudinii, care a devenit cu timpul din ce în ce un lucru mai deosebit, până ce noțiunea sa a fost compromisă în limbajul popular. Vreau să vorbesc cu alte cuvinte de „Gi-ri“, care înseamnă „ad-litteram“. *Rațiunea cea Dreaptă*“, dar care cu timpul a căpătat un înțeles mai vag *al datoriei ce trebuie să fie împlinită*. În înțelesul original și nealterat, cuvântul „Gi-ri“ înseamnă pur și simplu „Datorie“. Așa că „Gi-ri“ înseamnă, datoria ce o avem de îndeplinit față de părinți, superiori, inferiori și întreaga societate etc. În aceste împrejurări „Gi-ri“ este echivalent cu cuvântul îndatorire, căci ce altceva este „Datoria“ decât ceea ce dreapta judecată ne pretinde și ne ordonă să facem? Oare „dreapta rațiune“ nu trebuie să fie imperativul categoric al faptelor noastre?

„Gi-ri“ deci la origină nu înseamnă altceva decât „Datorie“ și etimologeste derivă din purtarea ce Japonezii au față de părinți. Deși s'ar crede că dragostea formează singurul impuls al sentimentului datoriei față de părinți, însă de fapt „pietatea filială“ derivă din *Giri*. Cu drept

cuvânt, de când dragostea numai este izvorul actelor de virtute, rațiunea a constrâns pe japonezi să-și îndeplinească datoriile. Acelaș lucru se poate spune despre toate celelalte obligațiuni morale. Datoriile ce avem în timpurile de față, devenind apăsătoare, este logic ca „*Dreapta Rațiune*“, să împedice șovăelile în îndeplinirea datoriei.

„*Giri*“ astfel înțeles este un stăpân aspru, care cu un băț în mână silește pe recalcitranți să-și îndeplinească obligațiunile morale. „*Datoria*“ constituie o forță în Etică, care ca imbold este desigur inferioară „dragostei“ din doctrină creștină, care ar trebui de fapt să alcătuiască „*Legea*“. Deaceia eu consider „*Giri*“, ca un produs al unei societăți artificiale, a unei societăți în care întâmplarea nașterii sau o favoare nemeritată a creiat distincțiuni de clasă, în care familia a constituit unitatea socială, în care vârsta eră mai mult considerată decât superioritatea talentului, în care sentimentele naturale, trebuiau să moară în fața unor obiceiuri artificiale create de oameni. Din cauza obârșiei sale „*Giri*“ a degenerat cu timpul într'un sentiment vag de datorie, chemat să explice de pildă, pentru ce o mamă, trebuie, dacă este nevoie, să sacrifice pe toți ceilalți copii ai săi pentru ca să scape pe cel dintâi născut; pentru ce o fată trebuie să-și vândă trupul său ca să capete banii cu cari să plătească datoriile tatălui său și așa mai departe.

Pot repetă despre „*Giri*“ ceea ce un scriitor englez a spus despre patriotism: „Fiind cel mai sublim sentiment al omului, devine adesea masca cea mai urâtă a multor simțiminte josnice“.

Tot astfel „*Giri*“ a adăpostit sub aripile sale tot felul de sofisme și fățarnici și ar fi degenerat ușor în lașitate, dacă *Bușido* n'ar fi fost susținut de un sentiment drept și adânc, de *Curaj*, adică de spiritul de îndrăzneală în viață. Despre acest sentiment rămâne să vorbesc în capitolul ce urmează.

§ 4. Despre curaj și vitejie.

Curajul nu erà considerat ca virtute de cât în cazul când erà întrebuințat pentru apărarea „Dreptății“. În „Analectele“ sale *Confucius* definește curajul, arătând ceeace este contrariu acestei virtuți, după cum are adesea obiceiul. „A-ți da seama de ceeace este „drept“ spune el, și a nu înfăptui aceasta, dovedește lipsă de curaj“. Punând această maximă într'o formă pozitivă, ea va sumà astfel: „Curajul constă în a înfăptui ceeace este *drept*“. A se expune la tot felul de pericole, a lupta singur, a se aruncà în gura morții, aceste fapte trec foarte adesea ca acte de bravură. În cariera armelor o astfel de purtare îndrăsneață formează ceeace *Shakespeare* numește „o bravură inutilă“. Această bravură este în mod greșit admirată. În preceptele cavalerismului însă, moartea pentru o cauză ce nu merită acest sacrificiu erà considerată ca „o moarte de animal“. „A se aruncà în focul luptei și a-și sacrifica viața“, spune un prinț din *Mito*, „este destul de ușor și sălbăticia este egală cu inconștiența“. Inșă continuă el „*adevăratul curaj* constă în a trăi când este drept să trăiești și să

mori numai când este drept să mori“, deși prințul nu auzise niciodată de *Platon*, care definește curajul. „Putința de a deosebi lucrurile de care un om ar trebui să se teamă și de care n’ar trebui să se teamă“.

Distincțiunea ce se face de Europeni între curajul fizic și cel moral a fost admisă de mult de către noi. Care tânăr Samurai n’a auzit despre „marea bravură“ și despre „curajul lui Villein“. Curajul, înlăturarea fricei, fiind calități ale sufletului, care sunt asimilate cu ușurința de mințile fragede și cari pot fi formate prin exercițiu și pilde, au fost *cele mai populare virtuți*, propovăduite de timpuriu tineretului. Istoria faptelor militare erau istorisite copiilor, înainte ca să fi părăsit pieptul mamei lor. Dacă un copil japonez plângea din cauza vreunei dureri, mama sa îl certă în modul următor: „Ce rușine să plângi pentru o mică durere. Ce o să faci atunci când va trebui să ți se taie mâna din cauza vreunei rane primită în război? Ce vei face când vei fi nevoit să faci „*Harakiri*“²⁴).

Cunoaștem cu toții întâmplarea patetică a micului copil de prinț din Sendai, care spune pajului său: „Privește aceste mici vrăbii ce stau în cuib și deschid ciocurile lor galbene, pentru ca mama lor să le dea viermi de mâncare. Ce fericiți sunt acești pui. Inșă pentru un *Samurai*, când stomacul său este gol, este o rușine să se simtă înfometat“.

Pilde de curaj abundă în poveștile pentru copii, deși istorioarele de acest fel nu sunt deloc

24) Spintecarea abdomenului. Vezi detalii înfră pagina 87 și urm

singurele mijloace prin care se caută de a hrăni mintea copiilor, încă de timpuriu cu curaj. Părinții japonezi bat cu cruzime, așează pe copiii lor fricoși, îi forțează la lucrări, care îndepărtează din ei orice urmă de frică. Astfel: Copiii „Samurailor“ erau lăsați singuri în văile adânci ale munților, erau lipsiți înadins de hrană și expuși la frig, fiindcă aceste mijloace erau socotite ca fiind foarte eficace pentru a obișnui pe copii cu rezistența. Deasemenea copiii tineri erau trimiși la mari depărtări cu scrisori; erau sculați înainte de răsăritul soarelui și trebuiau să se întoarcă înainte de începutul școlii, ca să și facă lecțiile, și apoi porneau la școală cu picioarele goale iarna prin zăpadă. De două ori pe lună veneau împreună în grupuri și petreceau noaptea fără să doarmă, citind cu o voce clară, rând pe rând, diferite povești fiorioase. Copiii executau pelerinaje la locurile repute a fi cercetate de stafii, la locurile de execuție ale condamnaților la moarte, în cimitire, și acestea constituiau distracțiile favorite ale tinerilor. În timpurile când decapitarea condamnaților se făcea în public, nu numai că copiii asistau la execuție, dar mai mult decât atât, erau apoi trimiși în timpul nopții singuri să viziteze locul în care se săvârșise execuția, trebuind să lase un semn indicat mai dinainte pe capul condamnatului.

Desigur acest sistem, „*ultra-spartan*“ de a „înlătări nervii“, umple cu groază și face să surâdă pe pedagogul modern occidental; îl face să se îndoiască asupra rezultatului, dacă acest sistem

nu este prea sălbatec și nu omoară în mugure emoțiunile delicate ale inimii.

Pentru a răspunde la acestea trebuie să vedem și să cercetăm celelalte concepțiuni ale „*Busido-ului*“, în ceace privește „*Curajul*“.

Aspectul spiritual al „vitejiei“, este manifestat prin liniște, calmul minții, liniștea fiind „curajul în repaos“, adică manifestarea statică a bravurei, după cum acțiunile curajoase sunt dinamice. Un om cu adevărat curajos este totdeauna liniștit; el nu este niciodată impresionat, nimic nu turbură seninătatea spiritului său. În focul luptei el rămâne rece, în mijlocul pericolelor el rămâne calm. Cutremururile ²⁵⁾ nu-l emoționează. El își bate joc de „*Taifune*“ ²⁶⁾. Japonezii admiră pe acela care în fața pericolului morții rămâne neturburat, care de ex. poate să compună un poem în timpul ce un pericol, îl amenință sau care cântă în fața morții. Această stăpânire de sine, netrădând nici un tremur în scris sau în voce, este considerată ca un indiciu al unui temperament superior, a unei minți vaste („*Yoyo*“), după expresia japoneză.

Se consideră de Japonezi ca o întâmplare autentică faptul că *Otă-Docan*, celebrul constructor al castelului din Tokyo, când a fost străpuns cu o spadă, asasinul său cunoscând talentul poe-

25) Japonia este prin excelență țara cutremurilor, fiind așezată pe vulcani. În fiecare zi se manifestă 3—4 cutremure. Unele sunt catastrofale ca cel din 1925, care a distrus orașul Yokohama, în care am locuit și eu 5 luni (N. T.)

26) Uragane puternice, care devastează ținuturi întregi. (N. T.)

tic al victimei sale, a întovărășit lovitura sa cu acest cuplet:

„Vai cât de mult inima noastră trebuie să
regrete

„In momentele acestea lumina vieței“.

La cari versuri, eroul expirând, a răspuns următoarele:

„In clipele de liniște,

„Invățăm să privim cu dispreț viața“.

Intr'o natură curagioasă japonezii găsesc un element sportiv chiar. Pofta cari par serioase poporului sunt considerate ca glume de către un brav. De aceea în vechile lupte nu erà lucru rar ca luptătorii să schimbe între ei cuvinte spirituale sau să se dedea la dueluri retorice. Lupta nu erà numai o chestiune de forță brutală, ci erà în acelaș timp o întrecere intelectuală.

Regretul ce a avut Antoniu și Octavian la moartea lui Brutus constituie o caracteristică generală a oamenilor viteji. *Kenshin* care a luptat 14 ani cu *Shingen*, auzind de moartea adversarului său, a plâns cu hohote pierderea „A celui mai bun dintre dușmanii săi“. Acelaș *Kenshin* a dat un exemplu înălțător omenirii în tratamentul acordat lui *Shingen*, ale cărui provincii sunt situate într'o regiune muntoasă, departe de mare și care au depins de provinciile Hojo din Tokaydo, mai ales în privința alimentării cu sare ²⁷⁾. Prințul din Hojo dorind să'l distrugă, deși nu erà în război declarat cu *Shingen*, a oprit orice transport de sare. *Kenshin* aflând de

27) In Japonia nu există mine de sare. Toată sarea necesară alimentării populației se extrage din apa mării. (N. T.)

situațiunea grea în care se găseà inamicul său și fiind în măsură să obțină sare din propriile sale provincii extrăgând-o din apa mării, a scris lui Shingen că după părerea sa prințul Iiojo a comis un act condamnabil și că el Kenshin, deși erà în război cu Shingen, a poruncit totuși supușilor săi să-i procure sare atât cât va dori, adăogând: „Eu nu mă lupt cu sare, ci cu sabia“, cuvinte care se pot comparà cuvintelor lui Camilus: „Noi Romanii nu ne luptăm cu aur, ci cu fier“.

Nietzsche a caracterizat par'că sufletul Samuraiului japonez, când a scris cuvintele: „Să fii mândru de dușmanul tău, numai atunci succesul dușmanului tău va fi și succesul tău propriu“. În adevăr bravura și onoarea militară cer ca să avem ca dușman în război, numai pe acci ce sunt demni să fie amicii noștrii în timp de pace.

§ 5. Bunătatea și simțimântul compătimirei.

Acest simțimânt constă din generozitate, dragoste și milă pentru alții, care au fost totdeauna recunoscute ca fiind virtuțile cele mai superioare, cele mai înalte atribute ale sufletului omenesc.

Bunătatea a fost considerată o virtute superioară, din două puncte de vedere; superioară printre diversele atribute ale unui spirit nobil, superioară ca aparținând unei profesiuni nobile.

Nu avem nevoie de *Shakespeare*, ca să ne dăm seama,—deși, poate trebuie să apelăm la el, în cece privește exprimarea acestui sentiment,—

că sentimentul de ertare a devenit pentru un monarh superior coroanei ce o poartă, cu alte cuvinte că acest simțimânt stă deasupra puterii de guvernare.

Cât de des *Confucius* și *Mencius* indică ca o obligațiune pentru un conducător de Stat, să fie bun și îndurător. *Confucius* a spus: „Dacă un prinț cultivă această virtute, poporul se va aduna împrejurul său; odată cu poporul se vor alipi țările; acestea îi vor aduce bogăție multă; iar bogăția îi va procura prințului profituri însemnate. „*Virtutea este rădăcina, iar bogăția este fructul*“. „Și în alt pasagiu: „N’a existat pe pământ un suveran care să fie bun și poporul să nu practice dreptatea“.

Mencius urmează deaproape pe *Confucius*, când spune: „Sunt împrejurări în cari indivizii ajung la suprema putere într’un stat, fără să poseadă virtutea care se chiamă „îndurarea“, dar n’am auzit niciodată despre un imperiu întreg care a căzut în mâinile unuia care să fi fost lipsit de această „virtute“. Tot *Mencius* scrie: „Este cu neputință ca cineva să ajungă conducătorul unui popor, fără să fi cedat acestui popor inima sa“. Ambii filosofi au definit această virtute, indispensabilă omului, printr’o maximă: „*Bunătatea este Omul însuși*“.

În adevăr, dacă regimul feudal, nu a degenerat în militarism, iar Japonezii n’au căzut sub un despotism de cea mai urâtă speță, aceasta o datorează sentimentului de „bunătate“ a monarhilor noștri. Trebuie să observăm, că o completă abandonare „a vicții și a corpului“ din partea supușilor, n’ar fi lăsat guvernanților de-

cât numai voința personală și bunul plac, ceea ce ar fi avut ca urmare naturală instalarea aceluia absolutism, așa de des intitulat, în mod impropriu, „Despotismul oriental“, ca și cum n'ar fi existat despoți în istoria popoarelor din Europa.

Departate de mine gândul să apăr despotismul, dar consider o greșeală faptul de a confunda feudalismul cu despotismul. În adevăr, când Frederic cel Mare a scris că „Regii sunt primii servitori ai Statului“, juriștii au considerat cu drept cuvânt, că o nouă eră s'a inaugurat în dezvoltarea libertăților popoarelor.

Printr'o coincidență curioasă, în pădurile Japoniei din Nord-Vest, prințul *Yozan de Yonézawa* în aceeași epocă aproape, a făcut o declarațiune asemănătoare, dovedind prin aceasta că feudalismul nu constă numai în tiranie și opresiune. Un prinț feudal, deși nu avea nici o concepțiune despre obligațiunile sale față de vasali, avea totuși un mare simț de răspundere către „*strămoșii săi*“ și către „*Cer*“. Se purtă ca un părinte față de supușii săi, pe cari „*Cerul*“ i-a încredințat sub paza lui.

Intr'un cuvânt *Bușido* admitea un guvern părintesc, în sensul opus guvernelor ce reprezintă numai o classă de interesați, ca în Statele Unite ale Americii.

Diferența între un guvern despotic și unul părintesc, constă în aceea, că în cel dintâi poporul se supune orbește suveranului, pe când în celalt poporul se comportă astfel încât „supunerea inteligentă, și demnă, păstrează viu spiritul pentru o puternică libertate ²⁸⁾“.

28) *Burke*. French Revolution (Revoluția franceză)

Vechile maxime nu sunt pe deantregul greșite, când intitulează pe regele Angliei „regele demonilor“, pentru că adesea supușii se revoltă contra lui și îl detronează“, pe monarhul Franței „Regele măgarilor, pentru că impune taxe și impozite nesfârșite pe supușii săi“, și-a dat suveranului Spaniei titlul de „Regele oamenilor“ din cauza supunerii de bună voe din partea poporului său“.

Noțiunea de „Virtute“ pe deoparte și noțiune de putere absolută pe de altă parte, sunt socotite de mintea anglo-saxonilor, ca două noțiuni cari nu se pot armoniza. *Pobyedonozeff* a explicat foarte lămurit contrastul dintre fundațiile politice englezești și celelalte comunități europene, anume că primele au fost întemeiate pe bază de interese comune, pecând cele de al doilea erau organizate de către personalități puternice. Ceeace omul de stat rus a spus despre dependența indivizilor față de un Șef, în statele organizate din Europa, și în deobște în statele slave, — este îndoit de adevărat pentru statul japonez.

În Japonia nu numai că întâlnim o putere monarhică, care îngăduie dezvoltarea libertăților și deaceea această putere nu se simte așa de apăsătoare ca în Europa, dar mai mult decât atât, — această putere este în general temperată printr'o *îngrijire părintească a monarhului față de poporul său*. „Absolutismul“ spune *Bismark* „cere mai întâi conducătorului imparțialitate, onestitate, devotament către datorie, energie și conștiință interioară“. Dacă mi s'ar îngădui să mă întind asupra acestui subiect, voi cită din discursul împăratului Wilhelm al Germaniei la Co-

blenz, în care el a vorbit „De domnia împărașilor prin grația lui Dumnezeu, de înaltele lor datorii, de greaua lor răspundere față de „Creator“, de care niciun om, niciun ministru, niciun parlament nu poate să libereze pe Monarh“.

Am arătat că îndurarea și bunătatea este o virtute gingașe și părintească. Dacă „Corectitudinea“ severă și „Dreptatea“ neșovăelnică, au fost considerate ca atribute de ordin masculin, „bunătatea“, prezintă delicateța naturii feminine. Trebuie însă să împedecăm desigur ca omul să se lase să fie condus de o milă oarbă, care nu e în armonie cu sentimentul dreptății. *Masamuné* explică perfect aceasta în următorul aforism, „Dreptatea“ recomandă să transformi asprimea în rigoare căci „bunătatea“ poate duce, dacă este exagerată, la slăbiciune“.

Din fericire „îndurarea“ nu erà așà de rară, pe cât erà de frumoasă, întrucât este adevărat că „Cel mai brav este și cel mai delicat, iar cel mai iubitor este și cel mai curajos „*Buși ne nasaké*“ zic Japonezii în limba lor, adică „duioșia luptătorului“. Aceste cuvinte se referă la tot ceea ce este nobil în om. Nu pentru că sentimentul de milă și compătimire al „*Samurailor*“ erà deosebit de acelaș sentiment al celorlalți cetățeni, dar pentru că recomandă „milă“ numai în cazul când acest sentiment nu erà un impuls orb, ci erà considerat ca dictat de sentimentul „Dreptății“ și când „îndurarea“ nu se mărgineà la o stare a minții, ci erà întovărășită de puțința de a ucide sau de a salvà După cum economiștii spun, că cererea poate fi sau nu „efectivă“, tot așà noi putem să considerăm senti-

mentul de compătimire, ce întâlnim la Samurai, ca real, când inpică puterea de a lucra pentru binele sau nenorocirea aceluia ce o primește. Mândri de ei înșiși *Samuraii* au aprobat cu toată inima, ceea ce *Mencius* a propovăduit privitor la puterea iubirii. „Mila“ spunea el, „aduce sub puterea sa tot ce stă în afară, întocmai după cum apa subujgă focul: Este îndoiala numai dacă un pahar de apă are putere să stingă un car plin de lemne care ard“. Deasemenea *Mencius* spunea: simțământu nenorocirii este izvorul „ertărei“, deaceia un om bun, este totdeauna cu gândul la cei ce suferă și sunt nenorociți“. După cum vedem *Mencius* a anticipat cu mult pe *Adam Smith*, care a bazat sistemul său de morală filozofică pe „*Simpatie*“. Este în adevăr izbitor faptul cât de mult coincide „codul onoarei“ cavalerilor unei națiuni, cu codul cavalerilor aparținând celorlalte națiuni; cu alte cuvinte cum principiile orientale cele mai curențe de morală corespund cu cele mai nobile maxime ale eticii europene.

„Mila“ față de cel slab și învins, cră totdeauna considerată ca fiind apanagiul *Samuraiului*. Cunoscătorii artei japoneze sunt desigur familiari cu figura preotului ce călătorește pe spatele unei vaci. Călărețul a fost odinioară un luptător viteaz, care în zilele sale de glorie a răspândit în jurul numelui său o faimă de teroare. Să istorisim legenda: În lupta feroasă dela *Sumano-Ura* 1184 (A. D.), care a fost una dintre cele mai crâncene lupte din istoria Japoniei, acest luptător ajungând pe un dușman, dintr'odată l-a apucat în brațele sale vânjoase. Regulele răz-

boiului din Japonia cereau ca în astfel de împrejurări, trebuie cruțat vărsarea de sânge, afară numai dacă adversarul învins dovedește că este un om cu un rang social important, sau posedă o îndemânare egală cu a luptătorului învingător. Deaceia fiorosul nostru luptător, a întrebat care este numele omului ce îl strânge în brațe; dar acesta refuzând să-și decline numele, casca sa a fost aruncată fără milă. Inșă figura tânără a învinsului, a impresionat adânc pe învingător, care s'a decis, din această cauză, să dea drumul prizonierului său. Ajutând pe tânărul să se scoale în picioare, cu o voce părintească el l'a îndemnat să fugă: „Pleacă tinere prinț lângă mama ta. Sabia lui *Kumagaya* nu va fi niciodată pătată de sângele tău. Grăbește-te și pleacă înainte ca dușmanii tăi să fi sosit”. Tânărul luptător a refuzat să plece totuși și a rugat pe *Kumagaya* să-l ucidă pe loc, acesta pentru ca onoarea amândorora să fie salvată.

Deasupra capului alb al bătrânului luptător strălucea lama cea rece a sabiei, care mai înainte secerase nenumărate vieți, dar inima sa s'a înduioșat și el a pierdut curajul. În ochiul minții sale a apărut figura propriului său copil, care în aceeași zi, în sunetul cornului de vânătoare, plecă să încerce pentru prima oară armele. Din această cauză mâna puternică a luptătorului a tremurat. El a rugat din nou pe prizonierul său tânăr să fugă, pentru ca să-și scape viața. Văzând însă că toate imprecățiunile sale sunt zadarnice și auzind apropiindu-se tovarășii săi, el a exclamat: „Dacă tu vei fi prins va trebui să fii omorât de o mână mai spurcată decât a

mea. O „*infinite*“, primește sufletul său“. Și într-o clipă sabia sa se ridică în aer, și când atinse pământul eră înroșită de sângele tânărului.

După ce războiul fu sfârșit *Kumagaya* se reîntoarse în triumf în provincia sa, dar făcù puțin caz de gloria sa; el renunță la cariera sa militară, își rase capul, luă o haină preoțească și se călugări, mergând totdeauna cu fața înspre Apus, unde în concepția Japonezilor se găsește „paradisul“, de unde așteaptă mântuirea sufletului său și pacea eternă.

Cititorii vor găsi poate această poveste fără nici o noimă. Admit că au dreptate. Inșă această întâmplare dovedește că duișia, mila și compătimirea erau sentimentele cari împodobeau cele mai sângheroase fapte ale *Samurailor*. O veche maximă circulă printre *Samurai* anume că: „Nu stă bine prinătorului de păsări să ucidă pasărea care se refugiază în frunzișul său“. Aceasta explică pentru ce „Crucea Roșie“ deși considerată de origine creștină, a găsit așa de repede o bună primire în Japonia. In adevăr, înainte de a ști de Convențiunea din Geneva, *Bakin*, cel mai mare nuvelist japonez, a descris îngrijirile medicale ce se cuvin a da unui dușman.

In principatul *Satsuma*, cunoscut pentru spiritul și educația marțială a populațiunii, există obiceiul pentru lineri să practice muzica, iar nu suflarea în trompete sau baterea tobei, „aceste instrumente prevestitoare de moarte“. Tinerii erau învățați să cânte triste și duișe

melodii cu „*biwa*“²⁹⁾ pentru a îndulci caracterul aspru al Japonezilor și pentru a îndepărta gândurile tinerilor dela scenele de sânge și carnagii. *Polybius* istorisește că în Constituția Arcadie se prevede că toți tinerii sub 30 de ani, trebuie să se îndeletnicească cu muzica, „pentru că această artă delicată îndulcește rigorile excesive ale climei din această regiune. „Acestui fapt“, zice el, „se datorește îndepărtarea cruzimilor în această parte a munților Arcadie“.

Dar provincia Satsuma nu era singura provincie din Japonia, unde artele și muzica erau învățate de către classa luptătorilor. Dovada o găsim la prințul din *Shirakawa*, care a așternut gândirile sale pe hârtie, dintre cari spicim pe acestea: „Deși ei vin să turbure orele liniștite ale nopții, nu îi goniți, ci mai curând iubiți în nopțile răcoroase, parfumul florilor, sunetul clopotelor îndepărtate, zumzetul insectelor“. „Deși ei pot să rănească sentimentele voastre, aceste trei lucruri trebuiesc numai să le iertați: vântul ce risipește florile, norul care ascunde luna, și omul ce caută ceartă“.

Pentru a cultiva sentimentele duioase, *compunerea versurilor* era foarte încurajată de către *Samurai*. Poezia japoneză are o puternică structură de sentimentalism și duioșie. O anecdotă despre un Samurai ce trăia la țară ilustrează perfect această afirmațiune. Când să învețe versificarea i s'a dat cu subiect „notele pasărei cântătoare“³⁰⁾.

29) Un instrument muzical asemănător ghitarei. (N. T.)

30) *Uguisu* pasăre numită «privighetoarea Japoniei». (N. T.)

Pentru prima lui încercare poetică, spiritul său de mândrie s'a revoltat și a aruncat profesorului său aceste versuri aspre:

„Luptătorul brav să-și ferească bine
 „Urechea care ar putea auzi,
 „Cântecele prețioasei paseri cântătoare“.

Profesorul său nefiind intimidat de acest sentiment sălbatec, a continuat să încurajeze pe tânărul să facă versuri, până ce într'o zi sufletului său a fost trezit de dulcile accente ale pasărei „*Uguisu*“ și el a compus atunci din nou versurile următoare:

„Luptătorul cedează
 Accentelor dulci ale pasărei
 Ce străbat frunzișul copacilor“

Japonezii admiră incidentul eroic din viața de scurtă durată a lui *Körner*, când căzând rănit pe câmpul de luptă a scris faimosul „Adio către viață“. Întâmplări similare nu erau rare în războaiele noastre. Poemele japoneze scurte, epigramatice, se pretează mai ales pentru exprimarea unui sentiment unic. Orice japonez cu oarecare cultură este și poet. Deaceia, nu rareori un soldat în marș erà văzut oprindu-se, ca să scoată obiectele necesare pentru scris din centuronul său, pentru a compune o odă. Astfel de hârtii erau găsite în cuirasă, când aceasta erà ridicată de pe cadavrele luptătorilor. Acelaș rol pe care creștinismul l'a jucat în Europa în epoca aspră a războaielor, pentru îndulcirea moravurilor, l'a jucat dragostea de muzică și de literatură în Japonia, în cultivarea sentimentelor duioase, de milă pentru suferințele altora.

§ 6. Politeța.

Curtoasia și atențiunea față de alții, formează rădăcina politeței, ce fiecare vizitator străin a observat că formează o caracteristică proprie a poporului japonez.

Politeța este o calitate stearpă, când este pornită numai din teama de a jigni bunul gust, în loc ca să fie o manifestare exterioară a unui atențiuni simpatice pentru simțămintele altora. Deasemenea politeța implică și respectul datorit situațiunii sociale, care în Japonia nu provine din deosebiri de avere, ci constituie și azi distincțiuni bazate pe meritul personal. În forma sa cea mai înaltă „politeța“ se apropie de dragoste. Nu este deci surprinzător că profesorul *Dean*, vorbind de cele șase elemente ale „Umanității“, acordă politeței o situațiune privilegiată, fiind fructul cel mai superior al relațiunilor sociale.

Astfel înfățișând „Politeța“, cititorul să fie convins că este departe de mine gândul să pun această virtute în fruntea virtuților omenești. Dacă analizez acest sentiment, o fac din cauză că politeța este în strânsă legătură cu alte virtuți de un ordin mai înalt, pentru că de fapt această virtute a fost considerată ca apanagiul profesiunii armelor și ca atare stimată într'un grad mai înalt decât se cuvine. „*Confucius*“ însuși a propovăduit, în repetate rânduri, că raporturile exterioare contribuiesc la bună creștere, ca și sunetele care alcătuiesc muzică.

Buna creștere fiind considerată ca un „sine qua non“ a relațiunilor sociale, un întreg sistem

de *etichetă*, a intrat în moravuri, având drept scop de a pune în curent pe tineri cu manierele sociale. În ce mod cineva trebuie să salute când întâlnește pe alții, în ce mod trebuie să umble și să stea, au fost învățate de japonezii cu cea mai mare îngrijire și detalii. Modul de a mânca la masă a ajuns o știință. Servitul și băutul ceaiului au fost ridicate la rangul de „*ceremonie*“.

Un om bine crescut trebuie să fie abil în toate acestea. Deaceia *Dr. Veblen*, în interesanta sa lucrare³¹⁾, cu drept cuvânt a definit decorul „un produs și un exponent a vieții claselor bogate“.

Mi-a fost dat să aud adesea reflecțiuni ciudate făcute de Europeni asupra politeței Japonezilor. Această politeță a fost criticată ca fiind prea studiată, că absoarbe într'o prea largă măsură gândirea și că de aceia este o nebunie de a se supune cineva acestor regule tiranice. Eu admit că se găsesc multe absurdități în „*eticheta*“ prea ceremonioasă a Japonezilor. Inșă dacă în „*eticheta*“ Japoneză se găsește exagerări mai numeroase decât la Europeni, aceasta este o problemă pe care nu pot s'o desleg. În adevăr, după mine, *eticheta*, nu constituie numai un capriciu al vanității omenești, ci dinpotrivă eu socot *eticheta* ca o sforțare a omului de a înfăptui frumosul. Deaceia nu pot decretă ceremonialul japonez ca ceva vulgar, pentru că acest ceremonial studiat, este rodul unei lungi observări pentru a găsi mijlocul cel mai potrivit, în vederea unui scop anumit.

31) Doctrina claselor bogate (Theory of the Leisure Class) Ed. 1899. pag. 46.

În adevăr, dacă omul întreprinde să facă ceva, există de sigur o cale superioară pentru a atinge scopul urmărit.

Cea mai superioară cale este, desigur, aceea care este cea mai grațioasă în acelaș timp. *Spencer* a definit grația, „metoda cea mai perfectă de a se mișca a omului“.

Marele filozof englez are complectă dreptate. Să luăm de exemplu *ceremonialul ceaiului la Japonezi*: Acest ceremonial consistă în metoda cea mai desăvârșită de a mișca ceașca, lingura, șervetul etc.: Pentru un străin ceremonialul pare exagerat și ridicol. Dar, după o scurtă analiză, străinul își dă seama că regulile prescrise constituiesc calea cea mai practică de a economisi timp și muncă, într'un cuvând cea mai desăvârșită folosire a forței, deci după definiția lui *Spencer*, cea mai grațioasă.

Rostul spiritual a etichetei sociale, este în afară de ceace aparențele ne pot face să credem. Pentru a află acest rost aș putea urmă metoda lui *Spencer*, și, ca atare să arăt origina fiecărei ceremonial întrebuițat de Japonezi, precum și mobilele morale, care au dat naștere la aceste diverse ceremoniale.

Dar nu intră în cadrul prezentei lucrări aceste cercetări istorice.

În Japonia „eticheta“ a fost elaborată până în cele mai mici detalii, așa încât au apărut *diverse școli cu diverse sisteme*. Toate însă aveau acelaș scop, pe care l-a evidențiat școala intitulată dela „*Ogasawara*“ în următoarea formulă: „Scopul oricărui ceremonial este să cultive spiritul omului în așa fel, în cât chiar când omul stă liniștit

și se găsește fără apărare, cel mai fioros bandit să nu poată avea curajul să năvălească asupra persoanei sale“. Aceasta înseamnă cu alle cuvinte că prin exercițiul continuu a bunelor maniere, omul să aducă toate organele și facultățile trupului său, într’o așa perfectă ordine și armonie cu sine însuși și cu mediul ce’l înconjoară, încât *spiritul să domine forța brutală*.

Dacă premiza ce am stabilit, că „*grația*“ însemnează *economie de forță*, este adevărată, ca consecință logică urmează că o practică continuă a grației trebuie să nască în societate o economisire de forțe. Obiceiuri delicate, înseamnă deci puteri în repaos. De aceia când Galii barbari, au prădat Roma, și năvălind în Senat au apucat de barbă pe venerabilii senatorii, la auzul acestui fapt, suntem înclinați să condamnăm pe bătrânii senatori, pentrucă le-a lipsit demnitatea și energia necesară de a se apăra, deși în fapt spiritul de mândrie a acestora i-a împiedecat să se manifeste față de niște barbari.

Pentru a arăta cum cel mai simplu lucru poate să se transforme în Japonia într’o artă și poate servi ca mijloc de cultivare a spiritului, voi da ca exemplu: „*Cha-no-yu*“ adică *ceremonialul ceaiului*.

Băutul ceaiului transformat într’o artă, pare straniu! Dar de ce nu ar fi altfel? În adevăr, în picturile de nisip ale copiilor, sau în tăeturile într’o rocă, s’a destăinuit arta unui Raphael sau Michel Angelo.

Oare este ceva mai puțin băutul unui ceai?

Liniștea sufletească, seninătatea minței, slăbănirea mișcărilor, care stau la baza ceremoniei-

lului ceaiului, destăinuesc, fără îndoială, o gândire solidă și o simțire dreaptă.

Curățirea scrupuloasă a unei mici odăi, ce se află departe de vederea și sgomotul mulțimei nebunatică, înalță gândurile omului deasupra lumii. Interiorul simplu al unei case japoneze, nu atrage atențiunea ca nenumăratele picturi și bogatul mobilier a unui interior European. *Kakemonourile*³²), dimpotrivă fac ca atențiunea să se concentreze numai la grația desenului, iar nu la varietatea coloritului.

Faptul că „*ceremonialul ceaiului*“ a fost inventat de către un ermit, într'o epocă când războaiele erau continue, ne dovedește că această instituțiune nu este introdusă pentru a contribui ca japonezii să-și piardă timpul. În adevăr, înainte de a intra în liniștita cameră unde se bea ceaiul, asistenții ce s'au adunat să ia parte la ceremonial, lasă alături de săbiile lor, ferocitatea câmpului de luptă și grijile guvernării, pentru a petrece clipe liniștite într-o atmosferă de dulce prietenie.

„*Cha-no-yu*“ este mai mult decât o „*ceremonie a ceaiului*“, întrucât reprezintă o artă; constituie o poezie cu ritmice gesturi de mâini, într'un cuvânt este un mijloc pentru disciplinarea sufletului omenesc.

Importanța acestui ceremonial constă în formarea acestor discipline. Adesea mișcările materiale domină mintea participanților, dar aceasta

32 Rulouri care atârnă pe pereții odăilor japoneze, care sunt aquarele sau ideograme și constituiesc singura decorațiune a interiorului. (N. T.)

nu infirmă faptul că esența ceremonialului este de natură spirituală.

Politeța este de o mare importanță, chiar dacă nu ar avea alt rost decât a răspândi grația și bunele maniere. Dar rolul său nu se mărginește aci.

În adevăr, politeța născându-se din bunătate și modestie, și stimulată fiind de diverse simțiminte, pentru suferințele semenilor, constituie totdeauna o exprimare grațioasă a simpatiei.

Ea ne recomandă să plângem și să ne bucurăm cu cei ce se bucură. Astfel de poruncă în detaliile zilnice ale vieții se evidențiază în manifestări care apar „extrem de caraghioase“ dupăcum mi-a declarat odată o misionară europeană ce se află în Japonia.

Voi da câteva exemple: Un japonez se găsește în căldura arzătoare a soarelui; un cunoscut al său trece pelângă el; se oprește și îi vorbește. În mod instantaneu el scoate pălăria.

Aceasta este perfect de natural, dar partea extrem de „caraghioasă“ este că în timp ce japonezul vorbește cu prietenul său, închide umbrela sa și rămâne cu capul descoperit în soare.

Ce nebunie, veți zice.

Aveți dreptate, însă veți fi mai indulgenți, când veți cunoaște raționamentul ce a condus pe acest japonez să-și închidă umbrela care este următorul:

„D-ta te afli în soare, Eu te simpatizez. Aș dori din toată inima să te iau sub umbrela mea, dar nu este destul de mare. Intrucât nu pot să te umbresc, voi îndura și eu arșița soarelui, ca și D-ta“.

Mici fapte de acest fel, unele și mai amuzante, nu sunt numai gesturi convenționale, ci constituiesc „substanța însăși a simțămintelor de simpatie față de semenii“.

Un alt obicei „caraghios“ este impus de preceptele noastre de politeță, pe care unii scriitori străini l’au atribuit caracteristicii generale a spiritului japonez, care este cu totul opus spiritului celorlalte națiuni de rasă albă. Fiecare străin care a vizitat Japonia s’a simțit contrariat de acest obicei.

Astfel, în Europa sau America când cineva oferă un cadou, laudă cadoul ce face. În Japonia dinpotrivă în această ocazie se depreciază cadoul sau chiar se ponegrește. Europeanul și Americanul când oferă un cadou gândesc astfel: „Cadoul este frumos, dacă n’ar fi de valoare și frumos, nu ți l’aș dà cadou, pentru că aceste ar constitui o insultă de a-ți oferi un cadou care să nu-ți placă“.

Logica japoneză însă este contrară celei occidentale.

În adevăr, noi japonezii judecăm astfel când oferim cuiva un cadou: „D-ta îmi ești o persoană simplică. Deaceia nici un cadou nu este destul de frumos pentru D-ta. Orice ți-aș oferi nu este de o valoare și frumusețe suficientă. Primește deci acest cadou, nu pentru valoarea sa intrinsecă, ci ca un simplu suvenir dela mine.“

„Ar fi o insultă pentru D-ta de a considera chiar cel mai frumos cadou ca suficient de valoros pentru persoana D-tale“.

Comparați aceste două concepții și veți constată, că ultimele raționamente din ambele con-

cepții sunt analoage. Niciunul nu este caraghios. În adevăr, Europeanii și Americanii se referă la materia care constituie cadoul; Japonezii se referă la mobilul „*spiritual*“, care îndeamnă pe cineva a da un cadou.

Este greu deci pentru mine a conchide, din cauză că sentimentul nostru de politeță se manifestă în cele mai mici incidente ale vieții. De pildă, Japonezii se întrebă: „Ce este mai însemnat, a mânca sau de a aplică regulile ce se referă la modul de a mânca?“. La aceasta, un învățat Chinez răspunde, zicând: „Dacă comparăm pur și simplu mâncarea în sine cu observarea regulilor de cum trebuie să mâncăm, mâncarea la prima vedere este de cea mai mare însemnătate, dupăcum metalul desigur este mai greu decât penele. Însă se poate compara o bucată de metal prețios cu un car întreg de pene?“.

La întrebarea „ce este mai însemnat, de a spune adevărul sau de a fi politicoș“, Japonezii dau un răspuns diametral opus ca Europeanii. Eu însă mă voi abține de a comentă această deosebire și a răspunde, înainte de a discuta problema „*Sincerității și a dragostei de adevăr*“, fără de care politeța este o simplă farsă sau o umbră.

§ 7. Despre sinceritate sau dragoste de adevăr.

„Politeța dacă este dusă peste marginele sincerității“, a spus *Masamuné* „*devine fățarnicie*“. Un vechi poet al nostru a întrecut pe Polonius în recomandăția ce a dat: „Fi credincios ție în-

șitul tuturor lucrurilor; fără sinceritate nu se Dumnezeu te ve păstră pe tine întreg chiar fără de a face rugăciuni“.

Apotheoza „Sincerității“ este făcută de *Tsu-Ssu* în cartea sa „Doctrina Înțelegerii“. El îi atribue puteri transcendente, identificând sinceritatea cu divinitatea însăși.

„Sinceritatea zice el“ este începutul și sfârșitul tuturor lucrurilor; fără sinceritate nu se poate nimic înfăptui“. Apoi explică cu elocință natura sa înaltă și multă îndurătoare, puterea sa de a atinge scopul fără efort, prin simpla sa existență.

Considerând ideograma Chineză a noțiunii „Sinceritate“, care se compune din cuvintele „Vorbire“ și „Perfect“, am fi înclinați să o comparăm cu noțiunea de „Logos“ din doctrina lui Platon.

A minți, ca și a vorbi în termeni echivoci, se consideră drept lașitate de către Japonezi. *Samurai-ul* consideră că rangul său social îi cere un simțământ mai înalt de iubire a adevărului decât se cere unui comerciant sau unui țăran.

De aceia „*Buși-no ichi-gon*“, adică cuvântul unui *Samurai* constituie o garanție puternică de adevăr. Cuvântul său era considerat de o așa de mare valoare, încât angajamentele erau făcute fără înscrisuri, căci garanția unui înscris era considerată a nu fi de demnitate a unui *Samurai*.

Multe anecdote nostime se istorisec despre aceia care ispășeau cu moartea, faptul că aveau „limbă dublă“, — *ni-gon*, adică ascundeau adevărul.

Dragostea de adevăr erà așa de stimată, încât, contrariu celor mai mulți creștini, cari violează în mod regulat porunca Invățătorului de „a nu jură“, — *Samurail* considerau minciuna ca o dezonoare.

Este drept, că *Samurai* „jurau“, în numele diferitelor zeități sau pe săbiile lor, dar niciodată jurămintele n'au degenerat în formule ușuraticke sau în expresiuni triviale. Pentru a ilustra cele afirmate mai sus, se pecelluie realmente cu sânge încheerea unui angajament.

Un scriitor American Dr. Peery a afirmat de curând³³, că dacă un Japonez este interogat, ce este preferabil să spuie: o minciună sau să fie nepoliticos, el nu va ezită să răspundă „că preferă să spună lucru adevărat“.

Dr. Peery are în parte dreptate, fiindcă un Japonez se poate întâlmi să răspundă în modul de mai sus, însă nu are dreptate întrucât a tradus greșit cuvântul japonez „uso“. „Uso“ este întrebuințat de Japonezi să exprime un lucru care nu corespunde adevărului „*makoto*“.

Dacă cineva întreabă pe un Japonez, de oarecare cultură, de a-i răspunde dacă vă simpatizează sau dacă este bolnav de stomac, Japonezul nu va ezită să vă spuie un neadevăr, va răspunde: „Da, eu vă simpatizez mult“ sau „Eu mă simt perfect de bine, mulțumesc“.

A *sacrifică adevărul de dragul politeței*, este considerat ca o „simplă formalitate“ (*Kyo-rei*) și ca o „politeță exprimată prin dulci cuvinte“.

Dar înainte de a termină acest subiect, mă

33) Peery, *The Gist of Japan* pag. 86.

sint obligat să consacru câteva cuvinte asupra *cinstei comerciale a Japonezilor*, pentru că am citit multe critici în cărțile și jurnalele străine.

Lipsa unei „cinste comerciale“ a constituit o față rea a reputațiunei noastre naționale. Dar înainte de a condamna întregul nostru popor, din acest punct de vedere, să-mi fie îngăduit, să analizez în mod liniștit problema, în toate aspectele ei.

Trebue să se știe de Europeni că dintre toate îndeletniciri ale vieții, niciuna n'a fost așa de desconsiderată de *Samurai* ca negustoria.

Comerțul a fost totdeauna așezat pe treapta cea mai de jos a profesiunilor, anume treptele erau: Cariera armelor, agricultura, meseriile, în fine pe ultima treaptă venea comerțul.

Samurarii trăgeau veniturile lor din moșii și le eră îngăduit în mod excepțional, să se ocupe direct cu exploatarea pământului.

Cunoaștem rațiunea înțeleaptă a acestei erarhii sociale. *Montesquieu* a dovedit că înlăturarea nobilimei dela îndeletnicirile materiale a constituit o bună politică, prin cea că a împiedicat bogățiile să se acumuleze în mâinile acelor ce dețineau puterea în Stat. Separatiunea puterii politice și a puterii banului a avut ca urmare o mai dreaptă repartiție a bogățiilor.

Profesorul *Dill* autorul lucrării „Societatea Română în ultimul secol a Imperiilor Occidentale“ a dovedit că una din cauzele pentru care a decăzut Imperiul Roman, a fost îngăduința ce s'a dat nobilimei de a se ocupa de comerț, căci aceasta a avut ca urmare monopolizarea bogăției și a puterii politice, în acelaș timp, de către o

minoritate, a familiilor aparținând Senatorilor.

De aceea comerțul în Japonia feudală n'a atins dezvoltarea pe care ar fi putut-o atinge sub condițiuni mai liberale.

În adevăr, blamul legat de îndeletnicirea comerțului a limitat dezvoltarea comerțului.

Socot zadarnic să adaug că, nici o afacere comercială, nu poate fi încheiată fără a avea o bază morală. Negustorii Japonezi din perioada feudală s'au condus de o astfel de morală, căci fără moralitate, n'ar fi putut dezvoltă cu atâta putere instituțiuni comerciale fundamentale, ca corporațiunile, băncile, bursele, polițele, cekurile. De aceea în relațiunile lor, negustorii au rămas cinstiți.

Când însă Japonia a fost deschisă comerțului extern, după 1853, numai comercianții fără scrupule, și aventurierii s'au stabilit în porturi, în timp ce negustorii, șefi ai marilor case de comerț, au refuzat să execute cererile repetate de autoritățile Japoneze de a stabili sucursale în porturile deschise comerțului internațional.

Acei ce cunosc istoria Japoniei își vor reaminti, că numai după anul 1853, porturile Japoniei au fost deschise comerțului internațional. Feudalismul a fost desființat în acelaș timp și ca urmare, proprietățile *Samurailor* au fost expropriate. Ca preț, li s'au dat rente de ale Statului.

Banii obținuți din vânzarea acestor bunuri au fost investiți în comerț. Dacă astfel s'au petrecut lucrurile puteți să mă întrebați: „de ce n'au adus foștii Samurai în relațiunile comer-

cială, sinceritatea și corectitudinea lor străbună și n'au împiedecat vechile abuzuri?"

Cei ce au ochi să vadă nu pot plânge destul, acei ce au inimă să simtă nu pot să compătimească în destul, pe acei nobili cinstiți, care au fost învinși în noua lor profesiune, — din cauză că nu și-au putut asimila obiceiurile josnice ale concurenților lor, ce erau ridicați din poporul de jos.

Dacă chiar în Statele Unite ale Americii, din casele de comerț, 80% se prăbușesc, nu este de loc surprinzător, că numai unul la sută din Samurarii, care s'au apucat de comerț au reușit în această noua lor ocupațiune.

Ar fi prea lung ca să înșir aci câte averi au fost pierdute, până ce morala Samurailor s'a adaptat metodelor comerciale.

Este însă evident că drumurile ce conduc la bogăție, nu sunt aceleași cu acelea ale cinstei.

Din ce puncte de vedere sunt ele diferite?

Din cele trei mobile ce conduc la „cinstă“, cel industrial, politic și filosofic, primul a lipsit Samurailor.

Cât privește pe cel de al doilea mobil, el s'a putut dezvoltă foarte puțin în sânul unei clase politice, ce trăia sub un regim feudal.

Cinstea a atins rangul cel mai înalt în catalogul virtuților Japoneze, sub imboldul celui de al 3-lea mobil, cel filosofic.

De aceia, cu toată profunda mea admirație pentru înalta integritate comercială a Anglo-Saxonilor, în ultima analiză, această integritate, are ca bază interesul material, după cum mi s'a răspuns totdeauna de Europeni: „cea mai bună

politică este onestitatea“ și că „rentează să fii cinstit“.

Deci nu e urmărită virtutea în sine, cât recompensa ce se obține, a determinat pe Anglo-Saxoni să fie cinstiți în comerț. Cinstea este respectată, fiindcă aduce mai mult în casa de fer decât necinstea.

Dece *Bușido* înlătură principiul „quid pro quo“, adică al recompensei, și dece din potrivă comerciantul abil va adopta acest principiu?

Pentru că „Cinstea“ datorește răspândirea sa în cea mai mare parte comerțului și industriei. În acest sens Nietzsche a spus: „Cinstea este cea mai tânără dintre virtuți, fiind copilul industriei moderne. În lipsa acestei mame, cinstea ar fi rămas un copil orfan, pe care numai mințile cele mai cultivate ar fi putut să'l adopte și să'l hrănească“. Astfel de minți se găseau printre *Samurai*, dar din lipsă de o mamă hrănitore mai democratică și practică, plâpândul copil eră să piară. Prin desvoltarea industriei moderne. În lipsa acestei mame, cinstin practică s'a dovedit a fi foarte profitabilă.

De aceia *Bismark* a trimis în Noembrie 1880 o circulară consulilor germani, în care se plângea de lipsă de încredere, ce străini au față de mărfurile germane, „atât în ceiace privește ca litatea cât și cantitatea“.

De atunci foarte rare ori se aud plângeri contra mărfurilor de proveniență germană, întrucât în 20 de ani negustorii germani s'au încredințat că la urma urmelor „cinstea rentează“.

Comercianții Japonezi au ajuns la aceiași concepție. Recomandăm cititorului să consulte a-

supra acestui punct pe Knapp³⁴⁾ și pe Ransome³⁵⁾.

Este interesant de a observa, în legătură cu cele spuse, că onestitatea și onoarea constituiesc în Japonia cele mai sigure garanții ce un debitor poate da unui creditor.

Nu arareori se găsesc în contractele debitorilor Japonezi clauze ca acestea: „În cazul că eu nu voi plăti suma ce mi-ați împrumutat, nu voi avea nimic de obiectat să fiu batjocorit în public“ sau „în caz că nu voi plăti la termenul la care am promis, D-ta vei putea a mă numi nebun“.

Adesea m'am întrebat dacă cinstea și dragostea de adevăr prezintă pentru Samurai și un alt scop mai înalt.

În lipsa unei prescripțiuni pozitive contra mărturiei false, minciuna nu erà condamnată ca păcat, ci numai desconsiderate ca dovedind slăbiciune, și ca atare foarte desonorabilă.

Noțiunea de „cinste“ este însă foarte strâns legată cu „Onoarea“, după cum este identică etimologia cuvântului în limba latină și germană.

§ 8. Onoarea.

Simțământul onoarei implicând o vie conștiință a demnității și a meritului personal, nu poate să lipsească din caracterizarea Samuraiului.

34) Feudal and modern Japan. Vol 1 Capitolul IV.

35) Japan in Transition ch. VIII.

Deși cuvântul întrebuințat azi de Japonezi pentru traducerea cuvântului European „Onoare“, nu erà cunoscut, totuși noțiunea de onoare, erà exprimată prin cuvinte ca: *na* nume, *men-moku* fisionomie, *Guai-bun* a auzi în afară, cuvinte ce ne reamintesc cuvântul „nume“, din Biblie, evoluția cuvântului „personalitate“ la Greci și cuvântul „faimă“.

Un bun nume, o bună reputație erà considerată ca partea nemuritoare a fiecăruia, așa încât orce atingere a renumelui constituia o rușine. Simțământul acesta de rușine ce limba japoneză îl exprimă prin cuvântul (*Ren-și-șin*), a fost unul dintre cele dintâi simțăminte ce erau sădite în inimile tineretului.

„Vei fi desconsiderat“.

„Te vei face de răs“.

„Nu ți-e rușine?“ erau expresiuni, ce educatorul întrebuința pentru a îndreptă purtarea unui tânăr ce a greșit.

Astfel de apeluri la „onoarea“ tinerilor, atingeà puternic inima copiilor, ca și cum aceștia fuseseră hrănite cu acest sentiment, chiar de când se aflau în pântecul mamei lor.

În adevăr onoarea pare a fi înăscută în om, întrucât este strâns legată de conștiința familiară.

„Pierzând solidaritatea familiară“ scrie Balzac „societatea a pierdut baza fundamentală pe care Montesquieu a intitulat-o „Onoarea“.

În adevăr, eu socot că simțământul de rușine, este *prima dovadă a conștiinței morale a rasei Japoneze*. Cea mai însemnată și cea mai mare pedeapsă ce a suferit omenirea ca urmare a

faptului“ că a gustat din fructul arborelui oprit“ a fost, după părerea mea, nu durerile nașterii, spinii ce i-a purtat Christ, ci trezirea sentimentului de rușine.

Puține întâmplări din istorie depășesc prin patetic, scena primei femei, căutând cu răsuflarea reținută și cu mâini tremurânde, acul ce va alătură puținele foi de smochin, pe care bărbatul său, izgonit din Paradis, le-a cules pentru tru ca ea să-și acopere nuditatea. Această primă pedeapsă pentru nesupunere, ne apare nouă cu un aspect de asprime, pe care nimic altceva nu-l întrece.

Samuraiul are dreptate când refuză să compromită caracterul său printr'o ușoară umilire în tinerețea sa „pentru că“ zicea el, „dezonora este ca un copac, pe care timpul în loc să-l reducă îl mărește“.

Mencius a propovăduit sute de ani mai înainte, ceeace *Carlyle* a arătat mai târziu că „Rușinea este ogorul în care cresc toate virtuțile, buncele apucături și înaltele moravuri“.

Teama de dispreț eră așa de mare, încât deși în literatura noastră lipsesc cuvintele, pe care Shakespeare le-a pus în gura lui *Norfolk*, totuși această teamă atârna deasupra capului fiecărui *Samurai*, ca sabia lui Damocles. În numele Onoarei, se săvârșiau fapte care nu pot găsi justificare în codul *Bușidouului*. Astfel, la cea mai mică și imaginară insultă, mândrul *Samurai* se consideră ofensat și întrebuițat sabia, așa că multe certuri inutile se iscau și multe vieți nevinovate piereau din acest simțământ exagerat. O dovedește aceasta istoria acelu cetățean, foarte

bine intenționat, care a atras atențiunea unui *Samurai*, că o insectă parazită se urcă pe spatele său și care a fost tăiat pe loc în două. Motivul eră simplu: „întrucât muștele sunt parazite care trăesc pe animale, constitue o insultă de neertat de a semui pe un nobil luptător cu un animal“.

Imi veți obiecta: istorioare ca acestea sunt prea naive ca să poată fi crezute. Da, această obiecțiune poate fi întemeiată. Totuși răspândirea acestor istorioare dovedesc trei lucruri:

1. Că ele au fost născocite pentru ca să impresioneze poporul.

2. Că *Samuraii* abuzau adesea de simțământul lor de onoare.

3. Că un simțământ puternic de rușine și demnitate există la *Samurai*.

Este desigur absolut greșit, de a blamă dintr'un caz anormal, „preceptele *Samuraiilor*“, după cum ar fi greșit să judecăm adevărata învățătură a lui Christ, după activitatea fanaticilor credincioși, după mijloacele inchiziției și hipocrizia preoților creștini.

Dar, după cum în mania religioasă, găsim și ceva înălțător, tot așa în exagerata sensibilitate a *Samuraiilor*, în ceeace privește sentimentul de onoare, nu trebuie oare să recunoaștem substratul unei virtuți adevărate?

Excesele periculoase au fost foarte mult contrabalasate prin propovăduirea mărinimiei și a răbdărei. Faptul de a se simți cineva ofensat la o provocare ușoară eră ridiculizat ca: „o faptă de om ce nu se poate stăpâni pe sine“. Iar un adagiu popular japonez, spune: „Să înduri ceeace

îți închipui că nu poți îndurà, înseamnă a îndurà ceva cu adevărat“.

Marele *Jyéyasu*³⁶⁾ a lăsat posterității puține maxime, printre care se găsesc și următoarele:

„Viața omului se poate compăra cu un drum lung pe care omul trebuie să'l străbată, purtând o mare greutate în spinare. Nu te grăbi deci omule în viață! Fii totdeauna stăpân pe tine însuși, căci răbdarea asigură o viață îndelungată“.

Jyéyasu a practicat în viața sa ceea ce a propovăduit.

O epigramă Japoneză caracterizează în modul următor 3 personaje foarte populare ale istoriei noastre. Astfel lui *Nobunaga* i se atribue a fi spus: „Voi omorâ privighetoarea, dacă nu va cânta la timp „să mă liniștească“. Lui *Hidoyoshi*: „Voi silii privighetoarea să cânte pentru mine“, iar *Iyéyasu* a spus: „Voi aștepta până ce privighetoarea va deschide ciocul să cânte“.

Răbdarea și *rezistența* la suferință erau deosebit de recomandate de *Mencius*. El a scris un pasaj referitor la această: „Tu mă insulti, dar ce înseamnă aceste pentru mine? Tu nu poți să pângărești sufletul meu prin ultragiul tău“. În altă parte el învață, că un om superior nu trebuie să se supere pentru o mică insultă. Însă indignarea pentru o cauză mare este foarte justificată.

Luați de pildă spusele lui *Ogawa*: „Când alții vorbesc fel de fel de lucruri rele despre tine, nu răspunde la răutate cu răutate, ci meditează mai curând, dacă nu cumva n'ai fost destul de

33) Un vestit «Șogun» japonez ce a trăit în secolul XVII-lea.

conștiincios în îndeplinirea datoriei tale“. Un alt precept al lui *Kumuzawa* spunea: „Dacă alții te blamează, tu nu-i blamă pe ei, când alții sunt supărați pe tine, nu le răspunde cu supărare“.

Voi cită de asemenea un pasaj din *Saigo*:

„Calea omului este calea cerului: Menirea omului este s'o urmeze: ca atare fă această cale țelul vieții tale. Ca să atingi cerul mă iubeste pe mine și pe ceilalți cu o dragoste egală; de aceia cu aceiași dragoste cu care te iubești pe tine, iubeste pe semenii tăi“.

Aceste precepte au rămas nu numai ca recomandări pe hârtie, dar au fost aplicate în viață.

Foarte puțini însă atingeau această înălțime sublimă de mărinimie, răbdare și îndurare. A fost deci o mare pagubă că noțiunea „onoarei“ n'a fost lămurită poporului, așa că numai cei puțini, cu mințile luminate, au putut să constate, că onoarea se naște fără a fi nevoie de îndeplinirea vre-unei condițiuni și că ea sălășluește în sufletul fiecărui ce lucrează conform conștiinței sale.

De aceia, pentru cei mai mulți Japonezi, o insultă eră imediat resimțită și răzbunată prin moarte, după cum vom arăta mai departe.

Onoarea eră admirată ca o glorie, ca cea mai mare fericire pe pământ.

Faima, adică bunul renume, iar nu bogăția sau cultura, formă ținta pe care tinerii trebuiau s'o atingă. Mulți tineri jurau, când părăseau căminul părintesc, că nu se vor reîntoarce până ce nu își vor fi câștigat un renume în lume. Multe mame refuzau să revază pe copiii lor,

până ce nu vor fi în măsură să se întoarcă la căminul părintesc acoperiți de glorie.

Pentru a evita o rușine sau ca să câștige un renume, copiii *Samurailor*, ar fi îndurat orice lipsuri și ar fi trecut prin orice încercare trupească sau sufletească, căci ei își dau seama că onoarea câștigată în tinerețe, crește cu vârsta. Cu prilejul asaltului cetății *Osaka*, fiul cel mai tânăr al lui *Iyéyasu*, în ciuda cererilor sale repetate, de a fi așezat în primele coloane de atac, a fost pus în arier-garda armatei.

Când fortăreața s'a predat, el s'a simțit așa de îndurerat și a plâns atât de amarnic, încât un bătrân Consilier al tatălui său a încercat să-l consoleze zicându-i: „Liniștește-te Sire, la gândul că ai un lung viitor înaintea ta. În anii numeroși ce mai ai de trăit vei găsi multe prilejuri ca să te illustrezi“.

Tânărul prinț însă, privi cu indignare pe bătrân și îi răspunse: „Ce greșit vorbești. Pot oare să mai revie cei 14 ani ce am acum?“

Viața însăși eră considerată de *Samurai* sarbădă și fără preț, dacă „onoarea“ și „gloria“ nu puteau fi câștigate, așa încât dacă în cursul vieții sale un japonez nu aveà prilej să se illustreze, viața însăși eră sacrificată cu cea mai mare seninătate.

§ 9. Devotamentul.

Această virtute constituià *cheia de boltă* a regimului feudal Japonez.

În adevăr, celelalte virtuți ale *Samurailor* le

găsim și în alte sisteme de morală, și la alte clase, însă virtutea ce urmează să analizăm în acest capitol, — adică devotamentul către superiorul său, formează caracteristica clasei Samurailor.

Hegel a susținut³⁷⁾, că devotamentul vasalilor către suzeran, constituind o supunere către un individ, iar nu către o comunitate, se întemeiază pe un principiu nedrept. *Bismark* însă a susținut că „devotamentul“ este o virtute de origină germană.

Marele om de stat german, a avut credem noi dreptate, iar nu *Hegel*, nu fiindcă devotamentul și credința față de superior, constituie un monopol al patriei sale, sau a vreunei alte națiuni sau rase, dar pentru că Germania este țara din Europa în care cavalerismul a durat cel mai mult, rămânând în floare până acum câțiva ani.

În Statele Unite ale Americii unde „fiecare este egalul celuilalt“ și după cum adaogă Irlandezii, „chiar superior“, o astfel de concepție de devotament și supunere cum o nutrim noi japonezii pentru suveranul nostru, este considerată“ absurdă. *Montesquieu* a arătat de mult, că ceea ce este considerat „drept“ de o parte a Pirineilor, eră considerat nedrept, de cealaltă parte și procesul lui Dreyfus, a dovedit că observațiunea sa eră întemeiată, atât numai că Pirineii nu formau frontiera, ci au despărțit însăși poporul francez.

Prin analogie, putem afirma că „devota-

37) În «Filosofia istoriei» Tom. IV. Secț. II. cap. I.

mentul“, în modul în care se concepe de japonezi, găsește puțini admiratori în alte țări, nu pentru că concepția japoneză este greșită, ci din cauză că aiurea această concepție s'a dat uitărei, și mai ales pentru că Japonezii ridică această virtute la înălțimi ce nu se pot atinge de alte popoare.

Griffis³⁸⁾, în cartea sa asupra religiunii japoneze, are mare dreptate când afirmă, că în timp ce în China, conform preceptelor lui *Confucius*, devotamentul și supunerea copiilor către părinți, constituie datoria de căpetenie a omului, — la Japonezi se dă prioritate „devotamentului și supunerii“ către superiori, — în special către Împărat.

Cu riscul de a impresionă rău pe unii din cititorii mei, voi vorbi despre un Japonez „care a preferat să urmeze și să rămână credincios unui stăpân scăpătat“; și care, din această cauză „a câștigat un loc de frunte în istoria țării sale“.

Voi descri fapta lui *Michizanè*, una din figurile cele mai populare din istoria Japoneză, care căzând victima invidiei și a bârfirei, a fost exilat din capitala țării. Dușmanii săi neînduplecați, nefiind mulțumiți numai cu aceste pedeapsă, se hotărâsc să-i distrugă și familia.

Căutând pe fiul său, îl descoperă la un oarecare învățător *Genzo*, un fost vasal al lui *Michizanè*, care îl creștează la școala sa dintr'un mic sat.

Acesta primind ordin să dea pe fiul lui *Mi-*

38) «Religions of Japan».

chizanè s'a gândit să înlindă o cursă dușmanilor fostului său stăpân.

Invățătorul a luat catalogul școlarilor săi, a privit cu atențiune pe fiecare elev în parte, dar nici unul nu semănă cu protejatul său. El se găseà deci în culmea disperărei, când un nou elev de țăran de pe moșia lui *Michizanè* a sosit, însoțit de mama sa, să se înscrie la școală și care erà de aceeași vârstă cu fiul stăpânului său.

Dar mai mult decât atât, asemănarea erà perfectă între fiul lui *Michizanè*, și noul elev, asemănare de care și-a dat seama, nu numai mama copilului, dar însuși copilul.

Invățătorului îi vine în minte ideea substituierii unui copil prin celalt și îl omoară pe copilul de țăran, cu voia mamei acestuia.

Restul poveștei, îl voi istorisi pe scurt. În ziua fixată, sosește ofițerul însărcinat să identifice și să primească capul tânărului. Va recunoaște oare acest ofițer această substituire? Invățătorul și-a pus mâna pe sabie, gata să dea o lovitură, fie ofițerului, fie sie însuși, dacă ofițerul examinând capul copilului, își va da seama de cursa ce i s'a întins.

Ofițerul ia capul în mână, îl examinează cu amănunțire și cu o voce aspră se pronunță găsind că este capul fiului lui *Michizanè*.

În aceeași țară într'o casă singuratică, așteptă mama, pe care am văzut'o aducându-și copilul la școală. Ea cunoșteà soarta copilului său, așa că nu așteaptă întoarcerea sa, ci ea este îngrijorată, dacă sacrificiul său a fost descoperit, sau nu, pentru ca să se sinucidă în caz afirmativ. Tatăl său fusese vasalul lui *Michizanè*, iară

dela exilul acestuia nevoile l'au silit pe soțul său să intre în serviciul inamicului binefăcătorului familiei sale.

Soțul însuși nu putea deci să fie necredincios actualului său stăpân: însă fiul său, putea să se sacrifice pentru fostul său stăpân.

Ca unul ce cunoștea perfect pe fiul lui *Mîchizanè*, soțul a fost însărcinat să identifice capul tăiat al copilului. După ce și-a îndeplinit sarcina, s'a întors acasă și trecând pragul casei sale, el se adresează soției sale zicându-i: „*Bucură-te, fiul nostru iubit, a servit cu devotament pe stăpânul său*“.

„Ce poveste înfiorătoare“, vor exclamă desigur cititorii mei. „Părinții sacrificând cu bună știință pe propriul lor copil nevinovat, pentru ca să scape viața altui copil“.

Voi liniști pe cititorii mei, arătând că copilul din povestea de mai sus a fost o victimă conștientă, iar moartea sa o moarte asemănătoare cu sacrificiul ce Abraham a făcut cu Isac, având aceeași semnificare.

Ambele sacrificii au avut ca sorginte simțământul de devotament către superior, au avut ca rost *împlinirea unei datorii*, — au fost impuse de vocea unui înger, vizibil sau invizibil, și auzită de o ureche interioară sau externă, este indiferent.

Individualismul Europeanilor, pornește dela ideea că tatăl și copilul, bărbatul și femeia, au interese deosebite, însă după *Bușido*, interesele familiei și ale membrilor aceleiași familii sunt *nedespărțite*.

Aceste interese sunt cimentate unele de altele

printr'o „dragoste“ naturală, instinctivă și intensă.

De aceia Japonezul se sacrifică pentru cineva de care îl leagă o dragoste puternică.

În importanta sa lucrare de istorie, *Sanyo* descrie în termeni duiosi, lupta ce a existat în sufletul lui *Shigemori* cu prilejul revoluției tatălui său contra Împăratului.

„Dacă eu rămân devotat stăpânului nostru, sacrific pe tatăl meu, iar dacă eu voi urma pe tatăl meu, nu voi putea îndeplini datoria ce am față de Suveranul meu“. Bietul *Shigemori*, îl vedem apoi implorând cerul, cu toată căldura inimei sale, ca să-i aducă moartea, pentru ca el să plece din lumea aceasta pământească, „în care este cu neputință dragostea sufletească și datoria să sălășluiască împreună“.

Mulți întocmai ca *Shigemori* au sufletul pus la încercare, din cauza conflictului ce există între simțământul datoriei și sentimentul iubirii.

Bușido nici odată n'a stat la cumpănă ca în astfel de conflicte, să acorde „devotamentului“ precumpănire asupra iubirii.

Mamele de asemenea încurajază pe copiii lor să sacrifice totul pentru Împărat și Dinastie, uitând dragostea față de părinți.

Intrucât *Bușido*, ca și Aristotel și alți sociologi moderni, susțin că Statul este superior individului, deoarece individul este născut în Stat și reprezintă o părțică a acestuia, urmează că cetățeanul trebuie să moară pentru Stat, sau pentru acela care personifică autoritatea Statului.

Acei care au citit pe *Crito*, își vor aduce aminte argumentul invocat de *Socrate*, pentru ca să

dovedească că legile cetății Atena nu sunt favorabile evadării sale. Printre altele Socrate arată că aceste legi îi vorbesc astfel: „Decând ai fost născut, lăptat și educat de Stat, îndrăznești tu să susții că n'ai fost încontinuu servitorul Statului, atât tu cât și strămoșii tăi, înaintea ta?”

Aceste cuvinte nu impresionează mult pe japonezi, pentru că aceiași concepție despre Stat și individ a avut-o și *Bușido*, cu singura deosebire, că legile și Statul erau reprezentate la japonezi printr'o făptură omenească: *Impăratul*.

Dinasticismul este un produs moral a acestei doctrine politice.

Eu nu ignor *z* părerea lui Spencer³⁹⁾, după care devotamentul pentru Șeful Statului, este considerat numai „ca o funcțiune transitorie“. Posibil să fie și așa.

Noi japonezii însă respectăm acest devotament către capul Statului.

Referitor la această concepție, trebuie să constatăm că chiar la popoarele cele mai democratice, ca de pildă la poporul Englez „sentimentul devotamentului personal către un șef și descendența sa, care a existat la germani, strămoșii poporului englez“, după cum a scris de curând D-l *Boutmy*, s'a transformat la englezii moderni „într'un sentiment de adânc devotament față de rasa și sângele prinților lor, ceea ce se evidențiază în devotamentul și dragostea mare ce englezii au pentru Dinastie“.

După Spencer, supunerea către un șef politic, va fi înlocuită cu timpul prin devotamentul

39) «Principles of Ethics» Vol. I. Tom. II. cap. X.

către ceea ce conștiința omului, îi va indica să înfăptuiască.

Să presupunem că această evoluție va avea loc, oare devotamentul față de șefi și instinctul de supunere ce rezultă, va dispărea pentru totdeauna?

Desigur că nu, fiindcă omul va strămuta supunerea sa de la un stăpân, către un altul, fără a deveni trădător față de nici unul; pentru că fiind supusul unui conducător ce deține un sceptru temporal, va putea deveni și supusul unui monarh, care își are tronul în nepătrunsele adâncimi ale sufletului omenesc.

Acum câțiva ani: a făcut ravagii printre intelectuali japonezi, o stupidă controversă, provocată de către niște nepricepuți discipoli ai lui Spencer.

Aceștia în zelul lor de a menține nealterat și nestrămutat devotamentul către Tron și Dinastie, au acuzat creștinismul, fiindcă propovăduiește supunere și devotament către Dumnezeu.

Ei au invocat pentru susținerea tezei lor argumente sofistice și întortochiate, lipsite însă de frumusețile școlii scolastice.

Ei nu puteau pricepe că omul poate „să slujească la doi stăpâni, fără de a aparține cu totul unuia sau să neglijeze pe celălalt, dând lui Cesar ceea ce se cuvine Cesarului și lui Dumnezeu ceea ce aparține lui Dumnezeu“.

Socrate, deși a rămas credincios concepției sale, totuși s'a supus cu convingere și din toată inima, ordinului stăpânului său de pe pământ, adică legilor Statului. *Socrate* s'a supus în viață fiind conștiinței sale, însă el a slujit patria sa,

dându-și moartea. Binecuvântată fie ziua, când un Stat ajunge la un așa înalt grad de dezvoltare, încât cetățenii urmează ordinele conștiinței.

De aceea, un om care își sacrifică conștiința pentru a împlini voința capricioasă a unui Suveran, erà considerat ca un om inferior care n'a înțeles preceptele *Bușidoului* în adevăratul lor sens. Un astfel de om erà supranumit: *Nei-shin* (pronunță neișin) adică un scamator care se lingușește și se înjosește prin adulări nerușinate, sau ca *cho-shin* (citește cio-șin), adică un favorit care fură dragostea stăpânului său prin mijloace josnice și complimente servile.

Aceste două specimene de supuși, corespund perfect cu acei pe care *Iago* îi descrie anume: unul un șarlatan, celălalt cu aparența că își îndeplinește datoria, însă de fapt gândindu-se numai la interesul său propriu.

Ori decâteori un supus intră în conflict de idei cu stăpânul său, calea onorabilă ce trebuie să urmeze, erà să întrebuițeze orice mijloc posibil ca să'l convingă de greșala în care se găseà, după cum a procedat *Kent* cu *Regele Lear*.

Dacă supusul nu reușește pe această cale, el trebuie să lase pe stăpânul său să procedeze, după cum îi este voia.

În asemenea cazuri, erà obicinuit ca *Samuraiul* să adreseze un ultim apel la conștiința stăpânului său, dovedind sinceritatea cuvintelor și sentimentelor sale, vărsându-și propriul său sânge, făcând *Harakiri*, adică *sinucigându-se*.

§ 10. Educațiunea și pregătirea Samuraiului.

După cum am văzut în capitolul precedent, viața erà considerată de către *Samurai*, ca un mijloc grație căruia acesta putea să-și arate devotamentul și să slujească pe stăpânul său, iar pe de altă parte idealul Samuraiilor fiind sprijinit pe *Onoare*, întreaga educațiune și pregătire a *Samuraiului* erà călăuzită de acest simțimânt.

Primul obiectiv ce trebuia urmărit în pedagogia cavalerismului, erà formarea *Characterului*, celelalte facultăți ale omului ca: inteligența, elocința și cultura, erau lăsate pe planul secundar.

Samuraiul trebuia să devină mai ales „*un om de acțiune*“.

Știința depășea cadrul preocupărilor sale. El se folosea de știință, numai într'atât, întrucât putea să-i fie de folos în profesiunea sa de militar.

Religia și teologia erau lăsate pe seama preoților, *Samuraiul* luă contact cu religia numai într'atât, întrucât îl ajută să-i sporească curajul. De aceea *Samuraiul* erà condus de maxima: „Nu credința salvează pe om, ci omul justifică credința“.

Celelalte facultăți, deși erau indispensabile unui om cult, erau considerate ca accesorii; iar nu ca esențiale pentru educația *Samuraiului*. Astfel: Pregătirea intelectuală erà desigur apreciată, „însă cuvântul *Chi* (citește ci), care în limba

japoneză este sinonim cu cuvântul nostru „intellectualitate“, însemnează „înțelepciune“ în primul rând și numai în al doilea rând înseamnă „învățătură“.

Pentru formarea culturii Samuraiului, filozofia și literatura alcătuiau principalele mijloace. Însă literatura eră considerată mai mult ca o trecere de timp, iar filozofia ca un mijloc practic pentru formarea caracterului și pentru a explica tânărului Samurai oarecare probleme militare și politice, așa încât aceste studii nu urmăreau căutarea adevărului și frumosului în el însuși.

Din cele ce am arătat, nu va fi surprinzător de a conchide, că ciclul de studii, după pedagogia Bușidonului, eră alcătuit din: scrimă, tragerea cu arcul, *jiujutsu* sau jawara, călăria, întrebuințarea lăncei, tactica, scrisul, morala, literatura și istoria. Vom da puține explicațiuni asupra scrisului și *jiujutsu*.

Mare importanță se da de către Samurai scrisului, probabil fiindcă scrisul japonez se apropie de desen și pictură, așa că posedă oarecare valoare artistică și de asemenea fiindcă scrierea eră considerată ca un indiciu al caracterului personal.

Cât privește *Jiujutsu*, poate fi definit, *întrebuințarea în luptă a cunoștințelor anatomice pentru apărare sau atac*. *Jiujutsu* se deosebește de lupta corp la corp, pentrucă rezultatul nu depinde de forța musculară. Se deosebește de asemenea de celelalte moduri de luptă, prin aceea că nu se întrebuințează arme.

Caracteristicile *jiujutsului* constă în a apuca

sau a lovi o astfel de parte a corpului adversarului, încât să-l imobilizeze și să-l facă incapabil de a mai reacționa și rezistă. Obiectul acestei lupte, nu constă în a omorâ, ci de a face pe adversar incapabil de a se mișca pentru un timp oarecare.

Un studiu pe care fiecare ar aștepta să-l întâlnească în educațiunea militară a *Samuraiului*, matematica, lipsește cu desăvârșire.

Această lipsă se explică prin aceea că, războaiele în epoca feudalității, nu se conduceau după principii matematice și științifice. De altfel întreaga educațiune a *Samuraiului*, eră neprielnică pentru ca aceasta să fie îmbibat cu cifre. Inadevăr, cavalerismul este străin de materialism, din potrivă se glorifică prin lipsurile materiale ce îndură. „Amibițiunea soldatului este de a prefera pierderile materiale, iar nu câștigul care îl scoboară“. *Don Quichotte* eră mai mândru de lancea sa ruginită și de mârșoaga sa, decât dacă ar fi posedat aur și moșii. *Samuraiul* simpatizează din toată inima pe acest exagerat confrate din Spania, căci *Samuraiul* desprețuește banii, și mai ales mijloacele de a câștiga banii.

Pentru *Samurai* banii reprezintă un câștig murdar. Expresiunea întrebuințată pentru a descrie decăderea unei epoci, eră „că civilii iubeau banii, iar soldații se temeau de moarte“.

„Mai puțin decât orice lucru“, spune un precept japonez curent „oamenii trebuie să iubească banii, căci *bogăția alungă înțelepciunea*“.

De aceea copii erau educați în sensul ca să aibă cel mai mare dispreț pentru avuții.

Cine vorbeà de bani și bogății erà considerat că este un om inferior.

Din potrivă necunoașterea valoarei diferitelor monede, erà un indiciu de o bună creștere și superioritate.

Cunoașterea cifrelor erà absolut trebuincioasă în mânuirea forțelor ca și împărțirea beneficiilor pământului, însă operațiunea numărării banilor erà lăsată pentru mâini mai ordinare.

În multe feude, finanțele publice erau administrate de către supușii de o treaptă inferioară sau de către preoți.

Fiecare *Buși* își dădea seama desigur că banul forma nervul războiului; dar pentru aceasta nu treccà prin mintea nici unui *Buși* să ridice iubirea de bani la rangul unei virtuți. Este adevărat că frugalitatea erà mult mai apreciată de *Bușido*, dar nu atât din considerațiuni materiale, cât în vederea rezistărei la foame, în timp de război.

Luxul erà considerat, ca cea mai mare plagă pentru rasa omenească și cea mai severă simplitate erà recomandată clasei Samurailor. În multe clanuri existau chiar legi somptuare, care pedepseau luxul.

Știm că la Romani, arendașii veniturilor Statului și alți oameni de finanțe, au fost ridicați la rangul de cavaleri, Statul voind să arate prin aceasta, pedeoparte importanța serviciilor acestora, iar pedealtă parte însemnătatea banilor. Din această cauză s'a desvoltat foarte mult luxul și preocupările materiale la Romani.

Preceptele *Bușidoului* însă au privit în mod

sistematic și continu avuția ca ceva degradator pentru un Samurai.

Banii și iubirea de bani fiind desprețuită în mod conștient de către *Samurai*, japonezii au putut fi feriți de mii și mii de ispite, a căror obârșie sunt banii.

Aceasta explică pentru ce oamenii politici și funcționarii în Japonia au rămas neatinși de virusul corupțiunii.

Cultura tinerilor care astăzi este mult ajutată de studiul matematicii, eră complectată odinioară, prin discuțiuni literare. Foarte puține probleme abstracte preocupau mintea tinerilor, scopul de căpetenie al educațiunii lor fiind, după cum am arătat deja, formarea unui caracter de „bronz“.

Oamenii care aveau mintea împodobită numai cu cunoștințe abstracte nu erau admirați de japonezi. Dintre cele trei feluri de studii pe cari *Bacon*⁴⁰⁾ le recomandă, anume: în vederea desfătării omului, pentru împodobirea minții și abilitatea caracterului, *Bușido* a preferat pe cel din urmă.

Educațiunea avea un scop practic, fie că urmărea formarea tânărului pentru viața sa proprie, fie că urmărea pregătirea pentru treburile publice.

„A învăța fără a judecă“, spunea Conficius, este munca pierdută, iar a judecă fără de a fi învățat, este periculos“.

De aceea, întrucât învățătorul trebuie să-și aleagă drept țintă, *sufletul*, iar nu creerul, — *moralul*, iar nu mintea copilului, pentru a le educa și desvoltă, — chemarea învățătorului căpătă un

40) Filosof englez ce a trăit dela 1561—1626.

caracter *sacru*. Japonezul spune „Părinții sunt acei care m’au născut, însă acela care *m’a făcut om, este învățătorul*“. Având astfel de concepțiune despre rolul dascălului, profesiunea acestuia erà foarte mult stimată.

În adevăr, un om care se bucurà de atâta încredere și respect, trebuià în mod imperios să fie un om cu o mare personalitate, dublată de o vastă cultură.

Dascălul la japonezi este considerat ca un părinte, pentru acei ce nu aveau părinți și ca un sfătuitor, pentru cei rătăciți. De aceea un dicton japonez spune: „*Tatăl și mama sunt ca cerul și pământul, iar învățătorul și stăpânul sunt ca soarele și luna*“.

Obiceiul ce există astăzi de a se plăti fiecare serviciu, nu există la Samurai. Aderenții *Bușidoului* socoteau că serviciile imateriale urmau să fie făcute fără plată. Astfel slujba ce făcea un preot sau învățătura ce da un dascăl, nu trebuià plătită cu aur sau argint, nu fiindcă nu aveà valoare, ci pentru că erà cu *neputință de evaluat*.

Doctrina aceasta este de acord cu Economia Politică modernă, care ne învață că lefurile și salariile urmează să fie plătite, numai pentru serviciile care sunt concrete, adică tangibile și pot fi măsurate. Întrucât cel mai însemnat serviciu ce se poate da de către educatori (printre cari se numărau profesorii) este dezvoltarea sufletească și morală (care nu este concretă și măsurabilă) urmează ca moneda, care este măsura valorilor, nu poate fi întrebuițată în aceste cazuri.

Este adevărat că și la japonezi, eră obiceiul ca copiii să aducă diverse lucruri profesorilor lor la diferite epoci ale anului. Inșă aceste lucruri nu trebuiesc considerate ca o plată pentru învățatura dată, ci cadouri, cari erau binevenite, întrucât învățătorii fiind oameni cu un caracter rigid, se onorau cu sărăcia lor, dar erau prea mândri ca să lucreze cu mâinele sau să cerșească.

Învățătorii la japonezi erau personalități superioare, cu mintea luminată, neșovăelnică în fața vitregiei sorții, desprețuitori ai nevoilor vieții.

Ei erau incarnațiunea a ceea ce eră considerat de Japonezi ca o perfecțiune a culturii și reprezentau o pildă vie a acelei discipline și virtuți, care se numește *stăpânirea de sine* și care eră impusă *Samurailor*, după cum vom vedea în paragraful următor.

§ 11. Stăpânirea de sine.

Disciplina față de soartă, pe deoparte, adică supunerea la durere fără de a protesta și învățatura politeței, pedealtă parte, impunând să nu manifestăm durerea sau nenorocirea noastră, ca să nu turburăm plăcerea sau liniștea altui semen al nostru, — aceste două virtuți combinându-se au născut la Japonezi o mentalitate *stoică*, care alcătuește una din trăsăturile caracteristice ale rasei lor.

Stoicismul ce s'a născut este numai aparent, fiindcă eu nu pot închipui, că adevăratul stoicism poate să devie vreodată caracteristic unei

națiuni întregi și fiindcă unele din apucăturile și obiceiurile noastre naționale, pot părea prea aspre unui vizitator străin. De fapt însă japonezii sunt tot atât de capabili de emotivitate și blândețe, ca și orice altă rasă de pe pământ.

Eu înclin și cred că într'o privință japonezii sunt mai impresionabili decât alte popoare, — da, eu îi socot de două ori mai impresionabili, — întrucât sfortarea ce se face de japonezi de a'și stăpâni sentimentele duioase, atrage suferințe mari. De pildă, *băeții* — și *chiar fetele sunt educați în așa fel, ca să nu le cadă o lacrimă sau să scoată un geamăt, sau să ceară ajutor când au vre-o durere*. Se naște deci cred eu o problemă psihologică însemnată, dacă astfel de sfortări oțolesc nervii japonezilor, sau îi fac și mai sensibili.

Nu erà de demnitatea unui *Samurai* să'și trădeze emoțiunile pe fața sa.

„El nu arată semn de bucurie sau de întristare“ erà o frază foarte întrebuintată pentru a descri un caracter energic.

Simțământecele cele mai naturale erau înăbușite în sufletul Samuraiurilor.

D. ex.: Erà nedemn ca un tată să-și îmbrățișeze copilul în public, bărbatul nu trebuià să-și sărute soția în public, deși acasă o săruta mereu. De aceea este justă observațiunea unui scriitor străin de spirit, că: „Bărbații din Europa și America își sărută nevestele în public și le bat acasă; pe când bărbații japonezi își bat nevestele în public și le sărută acasă“.

Caracterul liniștit, stăpânirea minței, nu trebuie să fie turburată de niciun fel de pasiune.

Îmi reamintesc un episod în timpul războiului Chino-japonez anume: un regiment plecând dintr'un oarecare oraș al Japoniei, foarte numeroși cetățeni au alergat la gară ca să ureze bună călătorie și izbândă generalului și armatei sale. Un american cunoscut al meu, care se află în gară în acel moment, se așteptă să audă demonstrațiuni și urale gălăgioase, întrucât războiul eră foarte popular și mai ales fiindcă pe peron se aflau părinții, amicii și chiar iubitele soldaților ce se imbarcau.

Americanul a fost foarte surprins, fiindcă deși conducătorul a fluerat pentru plecare și trenul se pusese în mișcare, japonezii depe peron au scos numai pălăriile pe tăcute, și capetele s'au plecat în jos cu pietate, în semn de „la revedere”.

Un cuvânt n'a fost scos, o batistă n'a fluturat, ci manifestația s'a redus la o tăcere profundă, turburată numai de câteva suspine.

De asemenea cunosc cazuri din viața familiară, când tatăl a vegheat și a ascultat cu durere toată noaptea răsuflarea grea a copilului său bolnav, afară din odaie, după ușă, ca nu cumva să fie surprins săvârșind un act de slăbiciune părintească.

Cunosc de asemenea o mamă, care deși în ultimele clipe din viață, a interzis ca să fie adus copilul său dela școală, pentrucă acesta să nu fie turburat dela studiile sale.

Istoria japoneză, precum și viața poporului de toate zilele, sunt pline de exemple, de mame eroice, care pot fi comparate cu patroanele romane, a căror sacrificii stau înșirate în paginile înălțătoare ale lui Plutarch.

Dacă un bărbat sau femeie japoneză își simte sufletul său agitat, prima măsură ce ia, în mod instinctiv, este de a suprima de îndată orice destăinuire exterioară a acestei turburări. Exprimarea simțămintelor în foarte rare prilejuri se face prin vorbă.

De aceea a încuraja vaitele, este egal cu a călca prescripțiunile *Samurailor*.

Pentru urechea unui japonez este realmente neplăcut, să asculte cele mai sfinte simțăminte, secretele cele mai tainice ale inimei, cu ocazia convorbirilor de toate zilele.

„Simți tu sufletul tău sbuciumat de gândiri și simțăminte dureroase? Aceasta înseamnă că a sosit timpul ca sămințele să încolțească. De aceea nu turbură această încolțire prin vorbă, ci lasă-le să germineze singure în liniște și în secret“ a scris un tânăr *Samurai* în memoriile sale.

A exprimă în multe cuvinte gândirile și simțămintele, mai ales cele religioase, — este considerat de japonezi ca un indiciu neîndoelnic, că aceste gândiri și simțăminte sunt sau puțin adânci sau puțin sincere.

De aceea un dicton popular spune: „Acel care când deschide gura își desvăluie conținutul sufletului său, este un om decăzut“.

Vorbirea este adesea, după cum spun Francezii „arta de a’și ascunde gândirile“. Așa se explică pentru ce dacă cineva vizitează pe un japonez, în momentele de mari dureri, el va fi primit totdeauna, de către acel japonez, *râzând*, deși ochii sunt roșii și obrazii umezi de lacrimi.

Desigur prima impresiune ce’ți va face acel japonez este că a înebunit. Dacă însă vei apro-

fundă starea sa, cerându-i explicațiuni, el îi va răspunde prin fraze și cuvinte întretăiate, ca de pildă: „Viața omului e plină de dureri. „Acela ce se naște trebuie să și moară“. „Acei ce se întâlnesc trebuie să se despartă“. „Este nebunie să socotești anii unui copil, care a încetat din viață. Numai inima unei femei se lasă pradă durerilor“.

Cuvintele spuse de un Hohenzolern „Lerne zu leiden ohne Klagen“⁴¹ au fost urmate de către japonezi, cu mult înainte de a fi fost pronunțate.

În adevăr japonezii întrebuițează *râsul*, ori decâteori omul este pus la cele mai grele încercări.

Râsul de cele mai multe ori, dovedește o sforțare ce facem de a ne găsi echilibrul liniștei, ori decâteori acest echilibru este răsturnat de vre-o împrejurare dureroasă. Râsul este cu alte cuvinte o contra-greutate ce înăbușe durerea sau revolta sufletului omenesc.

Înăbușirea simțămintelor, stăpânirea de sine cu alte cuvinte, este poetizată de Japonezi prin aforisme. Astfel un poet din secolul al X-lea scrie: „În Japonia și China, omul când este încercat de o durere și-o varsă prin versuri“.

De pildă: O mamă care încearcă să-și consoleze inima sa zdrobită de durere, consideră pe copilul său, ce a încetat din viață, ca plecat să prindă fluturi și versifică durerea sa cântând: „Mă mir cât de departe s'a dus azi la vânătoare după fluturi copilul meu“. Nu voi da alte exemple, pentru că recunosc, că nu pot da decât o slabă traducere, a perlelor prețioase ale

41) «Învăță-te să suferi fără să te tânguești

literaturei noastre, întrucât trebuie să transpună într'o limbă străină gândirile și simțămintele ce au fost smulse, picătură cu picătură, din inimile sângărânde și prinse în cupe de mare valoare. Socot însă că am lămurit destul starea reală a minților și inimilor japoneze, ce adesea se înfățișează cu o aparență de insensibilitate sau un amestec de răs nebunesc și descurajare.

S'a mai susținut că puterea japonezilor de a rezistă la durere și nepăsarea acestora înaintea morței, sunt datorite nervilor japonezilor, cari sunt mai puțin sensibili. Aceasta este întru câtva adevărat.

Dar problema ce se pune este din ce cauză nervii japonezilor sunt mai rezistenți?

Se poate răspunde, din cauză că climatul Japoniei este mai aspru ca al Europei și Americii. De asemenea se poate atribui aceasta formei de guvern monarhic din Japonia, care nu află atâta nervii ca Republica în Franța.

Eu însă socot că aceasta provine, din cauza marei excitabilități și sensibilități, care a obligat pe japonezi să-și slăpânească simțurile. Însă oricare ar fi explicația dată, nimeni nu poate fi complet exact, dacă nu se atribue cauza acestei înăbușiri a simțurilor și *disciplinei ce se formează într'un lung șir de ani.*

Disciplina în stăpânirea de sine însă, poate să ducă cu ușurință prea departe și să fie dăunătoare. Astfel această disciplină înăbușe inspirațiunile geniale ale sufletului. Poate transformă naturile dulci în naturi aspre. De asemenea poate da naștere la ipocrizie sau la boli de nervi, atât este de adevărat că orice virtute, orcât de nobilă

ar fi, are desavantajul său. De aceea în fiecare virtute trebuie să descoperim mai ales partea sa bună și să urmărim idealul său pozitiv. Idealul „stăpânirii de sine“, constă în a păstra nivelul minții, — după expresiunea japoneză, — sau, împrumutând o expresiune greacă, să realizeze starea de „*eutthymie*“ pe care Democrit⁴²⁾ o numea „suprema fericire“ a omului.

Exemplul cel mai caracteristic de stăpânire de sine este obiceiul ce au japonezii de a’și face „*Hara-Kiri*“.

§ 12 Obiceiul sinuciderei și al răzbunării (Ispășirei).

Obiceiul sinuciderei este cunoscut sub numele de *Hara-Kiri*, și al ispășirei sub numele de „*Kat-taki-uchi*“ (citește „*Cat-taki-uși*“). Ele au fost analizate și descrise de străini în mod mai mult sau mai puțin complet.

Voi începe cu sinuciderea. O primă observațiune, anume îmi voi mărgini observațiunile mele numai la „*Seppuku*“ sau *Kappuka*, denumit în mod popular, *Hara-Kiri*, ceeace traducând înseamnă „*sinucidere prin spintecarea abdomenului*“. „A’și spinteca abdomenul“. Ce lucru absurd, vor exclamă acei cari aud de acest mod de sinucidere pentru prima dată.

42) Filosof grec ce a trăit dela 460—357 a. ch., care împreună cu Socrate, Platon și Aristotel au fost cei mai mari filosofi ai Greciei,

Or, cât de absurd ar părea acest mod de sinucidere pentru străini, el nu este așa nou pentru cei cari au citit pe *Shakespeare*⁴³⁾, care a pus următoarele cuvinte în gura lui Brutus: „Spiritul tău Caesare, umblă în afară și bagă sabiile noastre în pânțele noastre“ sau a privit tabloul pictat de *Gaercino* reprezentând moartea lui Catone, ce este expus în Palatul Rossa din Geneva.

Oricine a citit cântecul lebădei pe care Addison îl pune în gura lui Catone, desigur că nu va râde, văzând sabia sa pe jumătate împânțată în abdomen.

În mintea noastră a Japonezilor acest fel de moarte este asociat cu duioase sentimente, așa încât nimic respingător, cu atât mai puțin infamant, nu cuprinde concepția japoneză despre sinucidere.

Atât de minunată este puterea transformatoare a virtuții, a măreției, a duioșiei, încât cea mai urâtă formă a morții devine sublimă și un simbol a unei noi vieți, ca și semnul crucei pe care *Constantin* l'a contemplat, dar în numele căruia a cucerit lumea.

Nu numai din punctul de vedere al motivelor ce conduc la sinucidere, *seppuku* pierde în concepția noastră orice nuanță de absurditate, dar și pentru că alegerea acestei părți a corpului, a abdomenului, pentru a aplică tăetura, — eră bazată pe o veche credință anatomică a Japonezilor, relativă la lăcașul sufletului și al sen-

43) Literat și dramaturg englez, ce a trăit dela 1564—1616.

timentelor omului. Când *Moise* a vorbit de „intestinele lui *Ioseph*, care au făcut să sufere pe fratele său“ sau când *David*, roagă pe Dumnezeu să nu uite intestinele, sau când *Isaia*, *Eremia* și alți prooroci, vorbesc despre „murmurul“ său „tremuratul“ intesinelor, toți împărtășesc credința ce există la japonezi, că *abdomeunl constitue lăcașul sufletului uman*. Chiar Evreii vorbeau de obicei de ficat și de rinichi și de regiunea înconjurătoare a corpului omenesc, ca sediul emoțiilor și a vieții.

Expresiunea „*Hara*“ erà mai cuprinzătoare decât cuvântul Grecesc *phren* sau *thumos* și japonezii ca și Elenii, credeau la fel, că spiritul omului locuește în adevăr în acea regiune. Această credință nu aparține numai popoarelor antice. Francezii de exemplu, — deși *Descartes* a stabilit că sufletul este sălășluit în glanda șirei spinărei, — totuși și azi întrebuintează cuvântul „*ventre*“ (pânțece), într'o acceptațiune, care deși din punct de vedere anatomic este prea vag, totuși din punct de vedere fiziologic este foarte cuprinzător.

De asemenea cuvântul francez „*entrailles*“ cuprinde și noțiunea de afecțiune și compătimire.

În tot cazul concepțiunea japoneză este mai științifică decât concepția ce predomină în general, că inima este centrul simțămintelor. Fără a fi întreat pe vre-un călugăr, japonezul știe mai bine ca Romeo „în ce parte a corpului sufletul omului este așezat“.

Neurologiștii moderni vorbesc despre creerii

abdomenali și stomacali, dovedind prin aceasta că există centrii nervoși simpatici în acele părți ale corpului, cari sunt atinși în mod serios de către orice acțiune psihică.

Această concepție odată admisă, silogismul în cazul „sinuciderei japonezilor“ (*seppuku*) este ușor de construit: „*Eu voesc să deschid lumea lăcașul sufletului meu. Privești-l și încredințați-vă voi însuși, dacă este pângărit sau curat*“.

Nu aș voi să se creadă, că urmăresc să justific sinuciderea, din punct de vedere religios sau moral, însă marea considerație acordată semenilor săi, constituie o scuză îndestulătoare pentru japonezi ca să-și ridice viața.

Câți nu împărtășesc sentimentul exprimat de Garth, în versurile: „Când onoarea este pierdută, singura scăpare este moartea. Căci moartea spală infamia“. De aceea mulți își inobilează viața prin sinucidere.

Moartea prin sinucidere, eră impusă de *Bușido*, când onoarea eră compromisă, ca o chee pentru soluționarea multor probleme morale, așa încât, pentru un *Samurai* ambițios, despărțirea de viață constituie mai curând o chestiune personală, iar nu o chestiune publică sau de ordin religios.

Am curajul să afirm că mulți creștini, cu condițiunea de a fi destul de curați sufletește, împărtășesc admirațiunea noastră, pentru sublima liniște, cu care *Catone*, *Brutus* sau *Petro-*

nus și o serie de alte personalități celebre din antichitate, au sfârșit existența lor pământească.

Este oare exagerat a se afirma, că primul filosof din lume, Socrate, și-a pus capăt vieții printr'o sinucidere?

Când se istorisește așa de amănunțit, de către elevii săi, cât de voios maestrul lor s'a supus la ordinul Statului, pe care el în conștiință sa îl consideră totuși ca o greșeală morală, cu toate că aveà puțința să scape și a băut totuși cupa de otravă cu liniște, cântând libațiuni conținutului său ucigător, în această purtare nu se evidențiază oare o sinucidere?

În cazul lui Socrate, descris mai sus, n'a fost desigur o constrângere fizică, ca într'o execuție obișnuită.

Verdictul judecătorilor erà precis căci hotărà: „Trebue să moară prin propria lui mână“. De aceea dacă a te sinucide înseamnă a te ucide cu propria ta mână, moartea lui Socrate a constituit desigur un caz evident de sinucidere.

Însă nimeni nu'l poate învinovăți pentru fapta sa; chiar Platon care îi erà adversar, nu a considerat moartea lui Socrate o sinucidere.

În urma acestor explicațiuni, cititorii mei socot că au înțeles că *seppuku* nu constituie o sinucidere, în înțelesul dat acestui cuvânt de Europeaneni.

De fapt, *seppuku* erà o instituțiune legală și ceremonioasă, inventată în Evul Mediu, prin care Samuraii ispășeau greșelile lor sau scăpau

de oprobiul public, își recâștigau prietenii sau dovedeau sinceritatea lor.

Când *seppuku* eră impus ca o pedeapsă oficială, se făcea cu un ceremonial deosebit, adică distrugerea de sine însuși se făcea cu forme rafinate și se execută cu cel mai mare calm și stăpânire de sine. Pentru aceste motive *seppuku* eră în mod special potrivit profesiei cavalerilor luptători.

Ca să satisfac curiositatea cititorilor voi face o descriere a ceremonialului sinuciderei la japonezi.

În acest scop voi reproduce o pagină din lucrarea lui *Mitford* „Povestiri din vechea Japonie“⁴⁴), în care este tradusă o descriere ce există într'un vechi și rar manuscris japonez.

„Noi (stă scris în acel manuscris 7 străini am fost invitați să asistăm ca martori într'un „hondo“⁴⁵), în care urmă să se execute ccremonia.

Scena eră impunătoare: o sală mare cu un acoperământ înalt, suportat de coloane negre de lemn.

Din tavan atârnavau numeroase lămpi mari auriate și alte podoabe speciale templelor Budiste. În fața altarului înalt, pardoseala eră acoperită cu splendide covoare albe și ridicată cu 10 centimetri dela nivelul pământului. Deasupra cră așezat un covor de catifea roșu. Candelambre înalte așezate la distanțe armonice răspândeau o lumină

44) «Tales of old Japan».

45) Sala principală a unui templu japonez (N. T.)

misterioasă și slabă, care de abea era suficientă să ne permită de a vedea cele ce se petrecea.

Japonezii tot în număr de 7 au luat loc pe stânga, iar noi străinii am luat loc pe dreapta.

„După câteva minute de așteptare *Taki Zenzaburo*, un om de 32 ani, cu un aer mândru, se preumblă prin sală îmbrăcat în haine de gală, având aripile hainei făcute din cânepă, cari se îmbracă numai în ocaziunile însemnate din viață. Acesta era întovărășit de un *Kaishaku* și trei ofițeri cari purtau *jimboari*, sau mantaua de război cu fireturi de aur. Cuvântul *Kaishaku*, n'are echivalent în limbele europene, dar înseamnă „executor“.

Rolul acestui personajiu este a unui brav cavalier, și în cele mai multe cazuri este îndeplinit de către o rudă sau un prieten intim al celui care urmează să-și facă *Hara-Kiri* și raportul dintre acesta și acela este mai curând al principalului și secundului, decât al condamnatului și gâdelui.

În cazul ce istorisim *Kaishaku* era un elev al lui *Taki-Zenzaburo* și a fost ales de către amicii acestuia, din cauza îndemănării sale în mânărea sabiei.

„*Taki Zenzaburo* întovărășit în stânga sa de *Kaishaku*, care îl ținea de mână, a înaintat încet printre spectatorii japonezi și ambii s'au aplecat înaintea acestora.

Apoi întorcându-se către noi străinii ne-au salutat la fel, cu multă deferență.

Salutările lor erau întoarse de noi cu același ceremonial. Încet și cu mare mândrie *Taki Zenzaburo*, japonezul sortit să-și spintece abdomenul,

s'a urcat pe porțiunea de pardoseală ce erà mai ridicată; s'a închinat apoi de două ori înaintea altarului, și s'a așezat⁴⁶⁾ apoi pe covorul cu spatele la altar, *Kaishaku* luând loc lângă el în partea stângă.

Unul dintre cei 3 ofițeri, a venit înaintea lui *Taki Zenzaburo* purtând un suport la fel cu cele întrebuințate în templele japoneze pentru jertfe, pe care, înfășurat într'o hârtie, se află *Wakizashi*, o sabie scurtă de 27 centimetri și $\frac{1}{2}$ în lungime, având o lamă perfect ascuțită, ca un brici de ras.

Această sabie a înmânat'o, închinându-se lui *Taki Zenzaburo*, care a luat-o făcând o reverență, ridicând'o apoi pe cap cu ambele mâini și apoi a așezat sabia jos în fața sa.

„După trecere de câteva minute de adâncă tăcere, *Taki Zenzaburo* cu o voce, care nu trădă nici cea mai mică emoție sau ezitare, spuse:

„Eu singur nesfătuit de nimeni, am dat ordinul să fie împușcați străinii din *Kobé*⁴⁷⁾ pe care l'am reînoit, când acești străini au încercat să fugă. „Pentru a răspunde de acest fapt, m'am hotărât să-mi fac *Hara-Kiri* și vă rog pe Dvs., cei de față, să'mi serviți ca martori“.

Apoi salutând încăodată vorbitorul și-a dat drumul hainelor până la brâu și a rămas gol până la mijlocul corpului.

Cu foarte mare îngrijire, după cum este obi-

46) Japonezii se așază în modul următor: genunchi și vârful degetelor picioarelor ating pardoseala, iar corpul se sprijină pe călcăe. (N. T)

47) Un port însemnat din Japonia. (N. T.)

ceiul, el și-a așezat mânecile hainei sub genuchi, ca să fie împiedicat de a cădea pe spate, *deoarece un nobil japonez trebuie să moară căzând înainte.*

Apoi cu o mână hotărâtă el apucă sabia ce cră așezată înaintea sa, o privi cu ochii aprinși, aproape cu drag. Pentru o clipă el își concentrează gândirea pentru cea din urmă dată și își împlântă vârful săbiei adânc în partea stângă a mijlocului, trăgând apoi încet sabia dealungul abdomenului către partea dreaptă și la urmă răsuci sabia în rană.

În timpul acestei operațiuni, extrem de dureroasă, el nu a mișcat nici un mușchi al feței.

Când își trase afară sabia, el se aplecă înainte și întinse către noi ceafa.

O expresiune de durere străbătută pentru prima dată fața sa, *dar el nu scoase niciun șipăt.*

În același timp *Kaishaku*, care stă alături și urmărea cu strângere de inimă mișcările condamnatului, ridică sabia sa în aer. Se auzi în același moment o lovitură și capul retezat de trup a lui *Taki Zenzaburo* se rostogoli pe pardoseală.

„O tăcere mormântală a urmat, turburată numai de șgomotul sângelui ce țâșneă din trupul aceluia, care o clipă mai înainte fusese un mândru cavaler. „*Kaishaku*“ făcù un respectos salut, șterse sabia sa cu o bucată de hârtie, ce avea pregătită în acest scop și se retrase apoi din sală, luând cu sine sabia pătată de sânge, ca o dovadă strălucită, dar sângeroasă a executării ce avusese loc.

„Cei 2 reprezentanți ai Mikadoului⁴⁸⁾ părăsiră apoi locurile lor, trecând în partea unde ne găseam noi străinii și ne-au rugat să atestăm că *Taki-Zenzaburo* și-a făcut *Hara-Kiki*“.

Aș putea să înmulțesc descrițiunile *seppuku*-ului, fie citând extrase din literatura japoneză sau din istorisirea celor ce au asistat la astfel de execuții, dar aș lungi prea mult acest subiect. De aceia mă voi mărgini la una singură.

Doi frați *Sakon* și *Naiki*, unul de 24 ani și altul de 16 ani, au plănuit să omoare pe *Iyē-yasu*⁴⁹⁾ cu scopul de a răzbună pe tatăl lor. Însă înainte de a intra în palat au fost prinși. Bătrânul prinț a admirat curagiul tinerilor, cari au încercat un atentat la viața sa, și-a pusuncit să li se îngăduie să moară „în mod onorabil“, adică să-și facă *Hara-Kiri*.

Fratele lor cel mai mic *Hachimare*, un copil de 8 ani, a fost de asemenea osândit să-și pună capăt vieții în acelaș mod, întrucât sentința a fost pronunțată contra tuturor membrilor familiei de sex masculin. Cei 3 frați au fost conduși la o mănăstire unde urmă să-și execute *Hara-Kiri*. Un doctor, care a asistat la sinuciderea lor prin *seppuku*, ne-a lăsat în memoriile sale, descrierea acestei scene. Extragem din aceste memorii următoarea descriere:

„Când toți trei erau așezați jos în vederea ultimei formalități, atunci *Sakon* cel mai în vârstă dintre frați s'a adresat celui mai tânăr și i-a spus: „Incepi tu cel dintâi, pentru ca să fiu

48) Impăratul Japoniei.

49) Vestit șogun (prinț) japonez, din secolul al XVII-lea.

sigur, că tu vei îndeplini *Hara-Kiri* așa cum trebuie“.

La aceste cuvinte fratele cel mai mic, răspunse că întru cât nu a mai văzut executându-se *Hara-Kiri*, e nevoie ca alt frate să'l execute mai întâi.

Cel mai în vârstă dintre frați, la această replică surâse mulțumit, printre lacrămile ce îi umpleau ochii: „Bine ai vorbit micuțule. În acest fel vei dovedi că ești copilul tatălui nostru“.

După ce frații cei mari l'au așezat pe cel mai mic între ei, *Sakon* fratele cel mai mare, împlântă sabia în partea stângă a abdomenului său și strigă: „Privește frate! Ai învățat acum?“

„Îți recomand să nu împingi sabia prea adânc, mai înainte de a simți că vei cădea pe spate. Apleacă-te bine înainte și ține drept picioarele“.

Naiki fratele mijlociu făcù la fel și spuse copilului: „Păstrează-ți ochii deschiși, căci altfel vei avea înfățișarea unei femei ce moare. Dacă sabia nu se împlântă bine, mărește-ți curagiul și tae de-acurmezișul“.

Copilul privi pe unul și pe altul din frați și după ce amândoi își dădură sufletul, el se spintecă singur cu tot calmul, urmând exemplul fraților săi“.

Glorificarea Seppukului constituie desigur nu o mică tentațiune pentru săvârșirea sa. Pentru motive incompatibile cu dreapta judecată sau pentru motive străine de moarte, tinerii cu mintea aprinsă erau atrași către acest fel de moarte, după cum sunt insectele atrase de lumină.

Motive variate și ciudate conduc pe mulți *Samurai* către acest sacrificiu, întocmai cum fecioarele sunt atrase către mânăstiri. Viața

n'avea mare valoare, după concepția populară a sentimentului de onoare. Onoarea trebuia să rămână neprihănită.

Dacă nu mai era aur curat viața devenea un aliagiu, numai avea niciun preț. Dintre scenele infernului lui Dante, cea de a VII-a este cca mai apreciată de Japonezi, aceia în care Dante însiră pe toate victimele sinuciderilor.

De aceia pentru un adevărat *Samurai* a fugi de moarte, era considerat ca lașitate. Un luptător, care a pierdut luptă după luptă și a fost urmărit din câmp pe deal și din crâng în peșteră, și se găsea înfometat singur în scorbora întunecată a unui copac, sabia sa nemai tăind din cauza întrebuițării prea dese, iar arcul său rupt și săgețile sale terminate, — în aceste împrejurări a considerat că este laș să moară ucis de dușmani. Cu o hotărâre, care se aseamănă cu a martirilor creștini, s'a glorificat el însuși printr'o poezie improvizată:

„Vino, vino, moarte mai repede, de pune capăt
nenorocirei mele“

Aceasta era învățătura *Bușidoului*, anume: să suporti și să faci față tutulor nenorocirilor, cu răbdare și cu conștiința senină; pentru că după cum spune Mencius⁵⁰): „Când cerul este gata să acorde o mare însărcinare omului, îl obișnuiește, în primul rând, mintea cu suferința, iar mușchii și oasele cu muncă; apoi expune corpul său la foame și îl aruncă într'o sărăcie

50) Traducerea engleză este făcută de Dr. Legge.

extremă. Prin toată eaceste mijloace cerul îi stănuiează mintea; întărește făptura sa, și ajută sovăiala sa“. Deci, onoarea adevărată constă în a îndeplini hotărârile cerului și moartea întâmplată în aceste condițiuni devine glorie, în timp ce moartea dată ca să preîntâmpine greutățile vieții, este în adevăr lașă

În cartea „*Religio Medici*“, a lui Thomas Browne, se găsește un echivalent englezesc pentru ceea ce recomandă preceptele japoneze. Iată-l „Este un act brav de a desprețui moartea, însă unde viața este mai îngrozitoare decât moartea, este o adevărată virtute să bravezi viața“. Un preot japonez celebru din secolul al 17-lea, observă în un mod satiric: „Un Samurai care nu este în stare să renunțe la viață, este în stare ca în momente decisive să fugă sau să se ascundă“. Și mai departe: „Acela ce este învâțat cu moartea, nici lăncile, nici o săgeată sau sabie, nu poate să-l străpungă“. Ce asemănare cu vorbele lui Cristos „acela care a jertfit viața sa pentru mântuirea mea, o va regăsi“. Aceste sunt puține din numeroasele exemple care vin să confirme identitatea morală a raselor umane, în ciuda încercărilor ce s'au făcut de a stabili mari deosebiri între creștinism și păgânism.

Am constatat deci că instituțiunea „*sinucide-rei*“, nu eră așa de nenaturală și barbară, după cum pare la prima vedere. Voi căută să analizez în cele ce urmează dacă instituțiunea „*soră*“, *a ispășirei*, se prezintă cu aceleași trăsături.

Sper că voi putea răspunde la această întrebare, în puține cuvinte, prin aceea că o isti-

tuțiune similară a existat la toate națiunile și nu este nici până azi complet abolită, după cum se evidențiază prin continuarea obiceiului duelului și al linșării. Oare n'a provocat de curând un căpitan american la duel pe Esterhazy, pentru ca nedreptatea făcută de acesta lui Dreyfus să fie răsbunată?

La un trib sălbatec, care n'are instituțiunea căsătoriei, adulterul nu este un păcat și numai gelozia amanților apără femeile de abuzul amorului.

Tot astfel într'o epocă în care nu există justiția penală, omorul nu eră considerat ca o crimă. Numai răsbunarea rudelor victimei asigură ordinea socială.

„Care este cel mai înălțător lucru pe pământ?“ a întrebat *Osiris* pe *Horus*. Răspunsul acestuia a fost „Să răzbuni nedreptatea pricinuită unei rude“, la care cuvinte un japonez ar fi adăogat și „unui stăpân“.

În adevăr, vom constată că prin răzbunare se satisface sentimentul de justiție. Răzbunătorul raționează astfel: „Tatăl meu cel bun n'a meritat moartea. Acela care l'a omorât a comis o mare nedreptate. Tatăl meu dacă ar trăi n'ar fi tolerat o moarte ca aceasta. Cerul însuși pedepsește o moarte dată pe nedrept. Voința tatălui meu, ca și voința cerului, cere ca răufăcătorul să înceteze opera sa nelegiuită. Aceasta trebuie să piară ucis de mâna mea, pentru că a vărsat pe nedrept sângele tatălui meu. Eu care sunt din carnea și sângele său, trebuie să ucid pe omorător. Acelaș cer nu poate să mă acopere pe mine și pe el în acelaș timp“.

Raționamentul este simplu, chiar copilăresc (deși noi știm că Hamlet nu a raționat mai cu profunzime), totuși dovedește un sentiment înăscut de dreaptă cântărire și egală justiție „Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte“, este o maximă de justiție socială.

Sentimentul nostru de răzbunare lucrează tot așa exact ca și cerințele matematicii, pentru ca ambii termeni ai unei ecuațiuni să fie satisfăcuți.

Tot așa noi nu putem face abstracțiuni de sentimentul de răzbunare, căci ar însemna să lăsăm un lucru nedesăvârșit.

Judaismul, care arată pe Dumnezeu răzbunător, sau mitologia greacă, în care există un *Nemesis* (zeul dreptății), lasă răzbunarea în seama divinităților.

Însă simțământul comun japonez pretinde ca *Bushido-ul* să cuprindă și instituțiunea revanșei, ca un fel de „curte de justiție morală“, unde oamenii să nu fie judecați numai după legile ordinare scrise.

Voi lua un exemplu din istoria japoneză pentru a evidenția deosebirea. Segniorul celor 47 Ronini ⁵¹⁾ a fost ucis. El murind nu a avut unde să apeleze. Însă supușii ce'i rămăseseră credincioși s'au hotărât să pue în aplicare „Răzbunarea“, singura instanță de apel ce le eră deschisă. La rândul lor aceștia au fost condamnați de justiția scrisă ca criminali de rând. Cu toate acestea instinctul popular i-a judecat în alt mod, căci de atunci și până azi memoria lor se păstrează încă vie la japonezi, ca și mor-

51) Vezi supra pagina 28 Notă.

mintele lor din cimitirul dela *Sengakuji* (Tokyo).

Deși *Lao-Tse*, filosof chinez, a propovăduit că *răutatea* trebuie răsplătită cu bunătate, părerea lui *Confucius* a fost însă mai hotărâtoare, întrucât acesta a sfătuit, că nedreptățile trebuie răsplătite cu aceeași monedă.

Răzbunarea eră îndreptățită la japonezi, însă numai când se manifestă în favorul binefăcătorilor sau superiorilor.

Nedreptatea ce se pricinuiă sie însuși, nevastei sau copiilor trebuiă îndurată fără protest, ba chiar uitată.

Ambele aceste instituțiuni a suicidului și a răzbunării, au pierdut „rațiunea lor de a fi“, din moment ce s'a promulgat codul penal în Japonia în anul 1880, pentru că criminalul este arestat și pedepsit. Justiția fiind aplicată, numai este nevoie ca un japonez vinovat să-și facă *Hara-Kiri*, sau în alte cazuri un vasal să răzbune pe stăpânul său, făcând pe asasinul acestuia să-și ispășească crima.

Deși *seppuku*, numai are rațiunea de a există, totuși din când în când se mai săvârșesc astfel de sinucideri și azi în Japonia.

Știința modernă a inventat multe metode noi ca un om să-și curme viața, însă trebuie să recunoaștem că *seppuku* este cea mai nobilă dintre sinucideri. În adevăr, sinuciderile obicinuite în Europa și America, în 99 de cazuri, provin dintr'o stare patologică și din lașitatea de a suporta viața. *Hara-Kiri*-ul japonez din potrivă, după cum am văzut, cere mult sânge rece, se execută de persoane absolut sănătoase, din motive înalte.

De aceia, dintre cele două feluri în care se pot împărți sinuciderile, după Dr. *Strahan* (în cartea sa „Suicid și boală“) raționale și neraționale, *seppuku*, se clasează desigur în cea dintâi categorie.

Din aceste două sângeroase obiceiuri a suicidului și a răzbunării, cași din spîritul general al *Bușido-ului*, rezultă că *sabia* a jucat un rol însemnat în înălțarea morală a vieței japonezilor.

De aceia ne vom ocupa de aproape în paragraful următor despre această armă de atac și apărare.

§ 13. Sabia sau sufletul Samuraiului.

Sabia la japonezi a fost și este simbolul puterii și vitejiei.

Mahomed când a spus: „Sabia este cheia Cerului și a Infernului“ el s'a făcut ecoul fidel al concepțiunei japonezilor.

Copii Samuraiilor, din cea mai fragedă vîrstă, învățau să mânuiască sabia.

Constituiă o mare sărbătoare pentru acești copii, când împlinind vîrsta de 5 ani, erau înbrăcați în *costumul tradițional de Samurai* și erau așezați pe o masă, pe care obicînit se jucă „*go*“⁵²⁾ și inițiat în obiceiurile profesiei militare, punându-i-se în cingătoarea dela brâu

52) Un fel de joe de șah, compus din 361 pătrate, ce reprezintă un câmp de luptă.

o sabie adevărată, în locul jucăriei ce o purtase până atunci.

După această primă ceremonie care constituia o „*adoptio per arma*“, copilul numai eșia din casă, fără această emblemă a *Samurailor*, chiar dacă în mod obișnuit purtă în interiorul casei părintești o sabie de lemn aurită, iar după alți puțini ani, copilul trebuia să poarte totdeauna *sabia de oțel adevărat*, deși neascuțită, iar sabia de lemn eră aruncată.

Când tânărul atinge vârstă *adolescenței*, adică la 15 ani, dobândind libertate completă, el singur își ascute sabia pentru a fi pregătit pentru orice eventualitate, așa că posesiunea unei periculoase arme, îi da un aer de gravitate și de răspundere. De aceia fiecare privindu-l își zicea: „acesta nu poartă sabia în zadar“.

Arma ce purtă Samuraiul la brâu eră un „*simbol*“ a ceea ce se găsește în inimă și mintea sa: „*Devotament și Onoare*“.

De obicei, *Samuraiul* purtă două săbii, cea mai lungă numită „*Datio*“ sau „*Katana*“, cea mai scurtă, numită „*Shoto*“ sau „*Wakizashi*“. Ele nu lipseau niciodată dela cingătoarea sa.

Când tânărul se află acasă, săbiile păstrează locul lor de onoare, la intrarea în casă. Noaptea *Samuraiul* așeză săbiile în apropiere de perna pe care dorme, pentruca mâna ușor să le poată apucă.

Tovarășe neconținute ale „*cavalerului*“, ele sunt scumpe acestuia. Deaceia căpătau diferite nume de răsfățare.

Săbiile fiindenerate, sunt considerate ca obiecte sfinte și adorate.

Herodot, părintele Istoriei, a arătat că Schyții, aducea sacrificii unei săbii de oțel.

Multe temple și multe familii în Japonia posedă chiar azi o sabie ca obiect de adorațiune. De aceia orice jignire adusă acestei arme, erà considerată ca o insultă personală. Vai! de acela care, chiar din nebăgare de seamă, calcă peste o sabie ce a căzut pe jos.

Un obiect așa de prețuit nu putea să nu atragă atențiunea artiștilor sau vanitatea posesorilor. Mai ales în timpurile de pace, când săbiile se purtau cu acelaș scop, ca o cârjă de un episcop sau un sceptru de către un rege, aceste arme erau considerate ca obiecte de artă.

O piele scumpă sau cea mai fină mătase se întrebuintă pentru mâner, argint sau aur pentru gardă, lac de diferite culori pentru teacă, ceea ce contribuia să ascunză oarecum înfățișarea fioroasă a armei dătătoare de moarte.

Dar aceste decorațiuni erau accesorii. *Lama însăși constituia partea de seamă a săbiei*

Fabricantul săbiilor nu erà numai un simplu meșteșugar, ci un artist, ce trebuia să aibă inspirație în fabricarea săbiilor, iar prăvălia sa erà un sanctuar.

Zilnic acest meșteșugar artist, înainte de a începe lucrul, făcea rugăciuni sau după cum se obișnuia a se spune „el își purifică sufletul și gândul său în vederea făuririi și călirei oțelului, destinat să fie transformat în sabie“.

Fiecare lovitură a ciocanului, fiecare scufundare a fierului în apă, fiecare frecătură de piatra de ascuțit, constituia *un act religios* de o deosebită însemnătate. De aceia nu se putea dis-

tinge dacă arta meșteșugarului sau zeul tutelar imprimase săbiei fabricate o așa puternică magie.

Desăvârșită ca o operă de artă, rivalizând cu săbiile de Toledo sau Damasc, săbiile japoneze răspândesc ceva mai mult decât ar putea răspândi numai arta singură.

Lama lor rece, concentrând pe suprafață lumina din aer, fața lor imaculată, strălucind la soare, tăișul lor fără de seamăn, de care se leagă atâtea întâmplări, perspectivele eroice de viitor, forma lor cea curbă, care unește grația cea mai perfectă cu rezistența cea mai strașnică,— toate aceste calități ce posedă săbiile japoneze ne umple inima de simțăminte de putere și frumusețe, de respect și groază.

Misiunea săbiilor eră nevinovată, dacă se păstrau ca un simplu obiect de artă.

Însă chiar când le atingi numai cu mâna, te îmbiează să le întrebuințezi.

De aceea, foarte adesea, lama a alunecat afară din teaca în care sălășluia pacinică. Abuzul mergea câteodată până acolo, încât *Samurail* încercau oțelul săbiilor lor pe gâtul vreunei creaturi nevinovate.

Problema care trebuie să ne preocupe mai multe este, dacă *Bușido* legitimează întrebuințarea săbiei fără rost și în orice împrejurare?

Răspunsul nostru este fără ezitare, nu!

După cum un *Samurai* trebuie să acorde o mare însemnătate întrebuințarea săbiei în cazuri drepte, tot astfel întrebuințarea sa nelegitimă trebuie condamnată și desprețuită.

Acela care întrebuință sabia sa în ocaziuni

nepotrivite, erà considerat ca un poltron sau un fanfaron.

Un om stăpân pe sine, știe când trebuie să facă uz de arma sa și atari împrejurări se prezintă rare ori.

Răposatul conte *Katsu*, care a trăit în vremurile cele mai vechi ale istoriei Japoniei, când asasinatele, sinuciderile și alte practice sângeroase erau în vigoare, deși a fost investit cu puteri dictatoriale, n'a pângărit niciodată sabia sa cu sânge nevinovat.

Istorisind câteva din întâmplările vieții sale unui prieten, Contele *Katsu*, într'o formă populară, spune: „Eu am simțit totdeauna o mare repulsiune de a ucide un om și de aceea n'am ucis un singur om în viața mea.

„Eu am liberat pe aceia a căror capete ar fi trebuit să fie tăiate. Un amic mi-a reproșat într'o zi: „D-ta nu omori destul“ și m'a întrebat ironic: D-ta nu mânânci piper și pătlăgele vinete?“.

„I-am răspuns, superioritatea mea este datorită tocmai faptului că nu mi-a plăcut să ucid pe semenii mei. În adevăr, am avut garda săbiei mele așa de puternic înfiptă în teacă, încât mi-a fost greu să trag lama afară. Lozinca vieții mele a fost că, alții să mă lovească, însă eu nu răspund la loviturile lor. Pot să vă asigur că unii oameni sunt ca puricii și țânțarii, care mușcă în zadar, însă nu pun viața omului în primejdie. Puțină mâncărime este opera lor și atâta tot!“.

Acestea sunt vorbele unuia care a aplicat prin-

cipiile *Bușidouului*, atât când erà la putere, cât și când erà în opoziție.

Maxima populară japoneză „A fi bătut, echi-valează cu a cuceri“, cece se traduce prin ideia că o cucerire temeinică, consistă în a nu se împotrivi unui dușman turbulent.

Precepte ca: „Cea mai bună victorie este aceea ce se dobândește fără vărsare de sânge“ și alte asemenea, dovedesc că ultima țință, idealul cavalerismului erà *pacea*.

Păcat că acest ideal înălțător în zilele noastre a fost lăsat pe mâna preoților și moralisti-lor, pe când profesioniștii armelor au rămas să practice și să *idealizeze războiul*.

Datorită acestei împrejurări ei au mers așa de departe încât au imprimat chiar idealurilor femeii, un caracter războinic, urmărind să facă din femei niște amazoane, după cum vom vedea în paragraful următor.

§ 14. Educațiunea și situațiunea socială a femeiei.

Femeia, jumătatea speciei umane, a fost intitulată adesea „prototipul paradoxelor“ pentru că intuiția minții sale este deasupra priceperii bărbaților.

Reprezentarea noțiunii „misteriosul“ „necunoscutul“ prin ideograme chineze⁶⁰), se face prin

53, Japonezii drept scriere au adoptat ideogramele chineze, așa încât scrisul lor se poate citi și de chineji. (N. T.)

două desene, primul însemnând „tânăr“ și al-
tutul însemnând „femeie“, pe motiv, că farmecile
fisice și gândirile delicate ale sexului feminin
depășesc forțele mintale ale omului și nu pot fi
explicate.

Totuși idealul femeii după *Bușido*, nu este for-
mat din mult mister, iar paradoxul este numai
aparent.

Am arătat că acest ideal era un ideal de „Ama-
zonă“, însă aceasta este numai pe jumătate exact.

Din punct de vedere ideografic, chinezii re-
prezintă noțiunea de „nevastă“ prin o *femeie fi-
nând o mătură în mână*. Aceasta nu înseamnă
că mătura trebuie să fie întrebuințată de femeie
în mod ofensiv sau defensiv împotriva tovară-
șului său conjugal și nici că este dată femeii
pentru ca să încante pe bărbat, ci pentru ca
să fie întrebuințată la nevoile domestice, în care
scop mătura a fost inventată. Ideia cuprinsă în
acest ideogram este de natură casnică, ca și de-
rivațiunea engleză a cuvântului soție (*wife-wea-
ver* = țesătoare) și *daughter*, duhitar = fată care
mulge vacile.

Fără a țărmași sfera activității femeii la bu-
cătărie, biserică și creșterea copiilor, după cum
a preconizat Kaiserul Germaniei, totuși după *Bu-
șido* rolul atribuit femeii era în primul rând
casnic.

Contradicțiunea între idealul casnic și de ama-
zoană, este numai aparent, întrucât aceste
precepte ale cavalerismului, nu erau incompati-
bile.

În adevăr, *Bușido*, alcătuiind un cod de pre-
cepte destinate sexului bărbătesc, virtuțile reco-

mandate femeilor erau depărte de a avea un caracter pur feminin.

În această ordine de idei *Winckelman*⁵⁴⁾ observă, că „suprema frumusețe a artei grecilor este mai multă bărbătească decât feminină“, iar *Leky* adaugă că această observațiune este exactă, atât în ceea ce privește concepția morală, cât și concepția artei la greci.

Bușido de asemenea laudă pe acele femei „care se emancipau de slăbiciunile sexului lor și desfășurau un curaj eroic demn de cel mai voinic bărbat“.

De aceia, tinerile fete erau educate în sensul de a-și stăpâni sentimentele și nervii, de a mână armele și mai ales sabia cu mânerul lung *uaginata*, ca să fie în stare să se apere în orice eventualitate.

Totuși scopul exercițiilor cu caracter militar, nu era în vederea luptelor, în război, ci personal și casnic.

Femeia neavând nici un suzeran, trebuia să se apere pe ea însăși. Cu arme ea își apăra deci sanctitatea personală, cu acelaș zel cu care bărbății apărau pe stăpânii lor. Folosul casnic al educațiunei militare, constă în aceia, că o puneă în măsură să-și crească copiii, în spirit războinic, după cum vom arăta în cele ce urmează.

Duelul și exercițiile similare, deși rareori serveau femeilor în viața de toate zilele, formau o contraponderă pentru toate celelalte obiceiuri sedentare ale femeilor.

Însă aceste exerciții erau făcute nu numai în-

54) «History of European Morals». Vol. II. pag. 383.

tr'un scop igienic, ci putea fi folosite la nevoc.

În adevăr fetele când atingeau vârsta adolescenței purtau stilette de buzunar (*Kai-Ken*), care aveau destinația să fie înfipte în inima atacatorilor sau după împrejurări chiar în propria lor inimă.

Deși această din urmă întrebuințare era foarte obișnuită, eu nu o voi judeca cu asprime, întrucât chiar religia creștină, care condamnă sinuciderea, nu condamnă pe femeia ce se sinucide, căci *Pelația* și *Dominica*, care s'a sinucis, au fost canonizate totuși, pentru curățenia lor suletească.

Când o fecioară japoneză vede cinstea ei amenințată, ea nu trebuie să aștepte intervenția săbiei tatălui său, întrucât arma necesară se găsește totdeauna sub *kimono-ul* său⁵⁵.

Femeia japoneză consideră înjositor să nu cunoască modul cum se execută sinuciderea. De exemplu, din studiile de anatomie ce a făcut în școală, ea știe locul exact unde trebuie să-și lege picioarele împreună cu un cordon, așa în cât orcât ar dura agonia, corpul să fie găsit mort în poziția cea mai liniștită, având membrele așezate cuvincios. Faptele acestea sunt asemănătoare cu faptele eroice ale martirilor creștinismului sau cu ale Vestalelor din antichitate.

Străinii au o concepțiune greșită despre femeia japoneză, anume că femeia japoneză nu cunoaștea pudoarea⁵⁶.

Din potrivă, în realitate, castitatea constituia o virtute de seamă a femeilor *Samurailor*, iar pu-

55) *Kimono-ul* este îmbrăcămintea femeilor japoneze. (N. T.)

56) Vezi *Fink* «Lotos Time în Japon».

doarea erà prima virtute a femeilor Samurailor și erà consideratã mai mult chiar decât viața. Pentru a evidenția această afirmațiune voi istorisi o întâmplare autenticã:

O tânãrã femeie fiind luatã prizonierã, vãzând cã este amenințatã de a fi violatã de cãtre un soldat dușman, declarã cã se va supune poftei acestuia, însã cerù sã-i se îngãduie ca mai întâi sã scrie cãteva linii surorilor sale, pe care rãzboiul le-a rãspândit în mai multe localități. Când scrisorile au fost terminate, eroina a alergat la prima fântânã, scãpându-și onoarea, încându-se

Scrisoarea ce această femeie a lãsat se sfârșește cu urmãtoarele versuri:

„De teama celor din urmã nori,
Care pot întunecã lumina,
Tânãra lunã ca sã scape
Trebue repede sã apuce calea sborului“

Aș exagerã dacã aș lãsã sã se creadã de cititorii mei, cã imitarea bãrbatului formã cel mai înalt ideal al femeii japoneze. Departe de mine gândul acesta!

Din potrivã Bușido pretindeã cã femeile sã aibã grațiile cele mai desãvârșite în viață. Muzica, dansul și literatura nu erau neglijate.

Cãteva dintre cele mai frumoase versuri din literatura japonezã traduc exprimarea sentimentelor femeilor.

Femeile jucau un rol însemnat în istoria literaturii japoneze. Dansul erã învățat de femei pentru a îndulci asprimea mișcărilor (vorbesc

de fiicile Samurailor, iar nu de *geișe*⁵⁷⁾). Muzica o învățau femeile pentru a înveseli orele triste ale părinților sau soților, așa încât muzica nu eră învățată pentru ea în sine. Scopul final eră purificarea inimei, căci se ziccă că nu se poate obține o armonie de sunete, dacă inima cântărețului nu eră în armonie cu sine însuși.

Prin urmare, în privința educației femeilor, găsim aceiași ideie de bază, pe care am găsit-o când am studiat educațiunea băeților, anume; că diferitele îndeletniciri erau destinate să slujească *scopuri morale*.

De aceia muzica și dansul se învățau, numai până într'atât, cât eră necesar să adaoge grație și strălucire vieței, însă nici odată ca să stimuleze vanitatea și extravaganțele.

Din acest punct de vedere eu aprob pe acel prinț Persian, care asistând la un bal la Londra și fiind invitat să danseze, a refuzat invitorul cu brutalitate, pe motiv că în țara sa numai o clasă specială de fete au această îndeletnicire.

Dansul, muzica, etc., nu se învățau de femeile japoneze, pentru a fi expuse sau pentru reclamă socială, ci se dobândeau numai în vederea distincțiunei casnice. Dacă totuși femeile se exhibeau în petreceri sociale, o făceau fiindcă se consideră ca făcând parte din îndatoririle unei bune gazde, cu alte cuvinte, din complexul de măsuri constituind „buna ospitalitate“.

Pregătirea casnică alcătuiă scopul final al educațiunei femeilor. Putem deci afirmă că diversele virtuozități ale femeilor din Japonia, fie cu ca-

57) Dansatoare de profesie. (N. T.)

racter marțial sau pacific, erau dobândite mai ales pentru a face agreabil interiorul casnic.

Oricât de departe ar fi ajuns femeile japoneze cu educațiunea lor, ele nu pierdeau niciodată din vedere că *inima trebuie să fie centrul activității lor*. Ca să-și păstreze onoarea și curătenia inimii, femeile japoneze se făceau servitoare, se trudeau muncind și își sacrificau chiar viața. Zi și noapte, cu voce, când energică, când dulce, când plângătoare, ele cântau în căminurile lor miciute.

Femeia japoneză, *ca fată se sacrifică pentru tatăl său, ca soție se jertfește pentru bărbatul ei, iar ca mamă, pentru copiii săi*.

Din cea mai fragetă tinerețe, eră deprinsă să se jertfească, căci viața sa nu eră independentă, ci totdeauna în serviciul altora.

Dacă ajutorul său este de vre-un folos, ea este alături de bărbat; dacă însă femeia stânjenește munca bărbatului, ea se retrage după cortină.

Nu rareori se întâmplă ca un tânăr să se îndrăgostească de o fată, care împărtășește aceiași dragoste. Dar dacă fată observă că dragostea băiatului pentru ea îl face să-și uite îndatoririle, ea se desfigurează, ca să numai placă băiatului. Două povești vor confirma puterea de sacrificiu a femeii japoneze. Iată-le:

„Adzuma“ se găsește iubită de un bărbat care, pentru ca să câștige dragostea ei, conspiră contra soțului său. Pretinzând că acceptă să se unească cu cel *ce o iubea*, pentru a asasina pe soțul său, ea se așează în întuneric în locul bărbatului său, așa că sabia iubitului său asasin lovește capul ei, ucizând-o,

De asemenea scrisoarea ce a fost scrisă de femeia unui tânăr *Daimio*⁵⁸⁾, înainte de a-și ridică viața, n'are nevoie de comentarii, dovedind puterea de dragoste și de sacrificiu a femeii japoneze:

„Adeșea“ scrie ea „am auzit că nu întâmplarea sau norocul conduce mersul evenimentelor aci pe pământ, ci că totul se mișcă în concordanță cu un plan stabilit mai dinainte.

„A se adăposti sub o creangă obișnuită sau a bea din acelaș râu, este ordonat de veacuri mai înainte de nașterea noastră. De când am fost uniți — în legăturile eterne ale căsătoriei, — acum 2 ani, inima mea te-a urmat, după cum umbra urmează un obiect, inima mea fiind legată de a ta, iubind și fiind iubită. Deoarece lupta viitoare va fi cea din urmă în viața ta, ia-ți rămas bun dela tovarășa ta iubită. Am aflat că *Ko-ii*, fiorosul și viteazul luptător din vechea China, a pierdut o bătălie din cauza că a plecat cu iubita sa *Gu*.

„La fel *Yoshinaka*, deși viteaz între viteji a fost învins, fiindcă a fost prea slab ca să se despartă la timp de iubita sa nevastă. De ce eu, pentru care pământul numai prezintă nici o speranță sau bucurie, de ce să te rețin pe tine sau gândurile tale continuând să trăiesc? De ce să nu te aștept eu mai bine pe drumul pe care toți muritorii trebuie să treacă?

„Niciodată, te rog, niciodată nu uită binefacerile pe cari bunul nostru stăpân *Hidéyori* le-a revărsat asupra ta. Recunoștința ce i-o datorăm

58) Nobil militar din clasa cea mai înaltă a Samurailor. (N. T.)

este tot așa de profundă ca și marea și tot așa de înaltă ca și munții“.

Jertfirea femeii pentru binele bărbatului său, pentru familia sa, erà tot așa de înălțătoare și onorabilă, ca jertfirea bărbaților pentru suzeranii lor sau pentru patrie.

Renunțarea de sine, afară de care enigma vieții nu poate fi rezolvită, erà cheia devotamentului bărbatului, precum și cheia jertfei femeii japoneze pentru viața domestică.

Aceasta nu erà sclava bărbatului decât în măsura în care bărbatul erà sclavul stăpânului său.

Rolul atribuit femeii japoneze erà considerat drept „*Naijo*“ adică „ajutor intern“.

În scara ascendentă de servicii, femeia se găsește în primul rând, căci ea se jertfește pentru bărbat. Bărbatul se sacrifică pentru stăpânul său, iar acesta la rândul său se sacrifică Impăratului și Cerului.

Recunosc slăbiciunea acestui principiu și consider creștinismul superior, fiindcă declară pe fiecare suflet ce viețuește direct răspunzător numai față de creator. Totuși cât privește doctrina serviciului — serviciul adus unei cauze mai înalte decât propria sa cauză, cu sacrificiul persoanei sale, formează de astfel cheia misiunii lui Crist pe pământ.

Bușido este deci bazat pe un adevăr etern.

Cititorii mei nu trebuie să mă acuze pentru că susțin doctrina jertferei pentru alții, întrucât și eu admit într'o largă măsură părerea enunțată cu multă căldură și susținută cu o mare profunzime de gândire de către *Hegel*, că istoria constă în dezvoltarea și înfăptuirea libertății individuale.

Ceeace am urmărit este numai să dovedesc, că întreaga învățătură a *Bușido-ului* eră așa de inhibată cu spriritul de jertfă, încât eră cerută nu numai dela femei, ci și dela bărbați. Deaceea până ce influența perceptelor sale va fi întregime înlăturată, societatea japoneză nu va putea împărtăși părerea exprimată de un American, care expunând situația femeii în Japonia a exclamat: „Dea Domnul ca toate fetele japoneze să se revolte contra vechilor obiceiuri“. Poate oare o astfel de revoltă să reușească? Se va îmbunătăți oare statutul femeii în acest mod? Oare drepturile ce femeile japoneze vor dobândi, vor putea compensa pierderea dulcelei moravurilor, acea delicatețe în apucături, care formează caracteristica și apanagiul cel mai de seamă al femeilor în această țară? Oare pierderea gustului de menaj de către matroanele romane nu a fost urmată de o puternică corupțiune? Reformatorii americani pot să ne asigure că revolta femeilor noastre, constitue adevărata cale ce trebuie s'o urmeze în vederea desvoltării lor istorice? Aceste întrebări se prezintă cu un caracter destul de grav. Eu socot însă că prefacerile vor veni dela sine, fără revoluțiune.

Pentru a dovedi aceste voi analiza, dacă în adevăr, statutul femeii în regimul *Bușido-ului*, eră în adevăr așa de aspru, încât ar justifică o revoluțiune.

Se vorbește și s'a scris mult despre respectul ce cavalerii din Europa purtau „lui Dumnezeu și femeilor“.

Nepotrivirea acestor termeni de comparație a făcut pe *Gibbon*⁵⁹ să se revolte. Se susține de asemenea de către *Hallam*⁶⁰) că moralitatea Cavalerului eră brutală, că gentileța față de femei dă naștere la dragostea ilicită.

Influența cavalerismului asupra caracterelor slabe a dat filosofilor și istoricilor prilej pentru polemici.

*Guizot*⁶⁸) susține că feudalismul și cavalerismul au avut influențe binefăcătoare, în timp ce *Spencer* susține că într'o societate militară și ce este oare feudalismul decât o societate militară? , situațiunea femeii este fatalmente inferioară, și se îmbunătățește numai când societatea devine industrială. Care din aceste teorii este aplicabilă Japoniei?

Răspund că ambele conțin adevărul. Astfel classa militară în Japonia eră restrânsă la *Samurai* și cuprindeă aproape 2 milioane suflete. Deasupra acestei clase stau nobilii militari. „*Daimio*“, și nobilii curteni, intitulați *Kugé*, aceștia din urmă nefiind decât luptători cu numele, în realitate nobili sibariți, care duceau o viață de desfătări. Sub aceste două clase se aflau masele sau restul poporului, meseriași, comercianți și țărani, a căror viață eră destinată muncii pacifice. Așa că ceace *Herbert Spencer* consideră drept caracteristică unei societăți *militare* se puteă aplică în Japonia numai clasei *Samurai*-lor, în timp ce caracteristica referitoare la so-

59) Filosof și istoric englez ce a trăit dela 1737—1796.

60) Istoric englez ce a trăit dela 1767—1859.

61) Istoric și om de stat francez ce a trăit dela 1787 - 1879.

cietatea industrială erà aplicabilă claselor aşezate deasupra şi sub clasa Samurailor. Această susţinere a noastră este confirmată prin situaţiunea femeii în Japonia, pentru că în nici o clasă femeia nu se bucurà de mai puţină libertate decât în aceea a samurailor. Pare curios, totuşi se poate spune că cu cât clasa socială erà mai inferioară, (ca de exemplu a micilor meseriaşi), cu atât situaţiunea femeii erà mai egală cu a bărbatului.

Printre nobilimea înaltă, de asemenea, deosebirea în situaţiunea sexelor erà mai mică, mai ales din cauza puţinilor ocaziuni care să evidenţieze diferenţa sexelor, nobilii fiind aproape complet efiminaţi din cauza vieţii ce duceau. Teoria lui *Spencer* erà deci perfect ilustrată de situaţia din Japonia. În ce priveşte doctrina lui *Guizot*, acesta se referè în special la nobilimea înaltă, aşà că ea se puteà aplicà numai *daimilor* şi clasei *Kugé*.

Ar fi să denaturez adevărul istoric, dacà din cuvintele mele cititorul şi-ar puteà formà o proastă părere despre statutul femeii sub regimul *Bu-şido*. Spun fără ezitare că femeia nu erà tratată ca egala bărbatului, însă până ce cititorul nu va fi în stare să deosebească între diferenţă şi neegalitate, vor existà totdeauna neînţelegeri asupra acestui subiect. În adevăr, dacà ne gândim că chiar bărbaţii sunt în puţine privinţe egali între ei, (de ex. înaintea judecătorilor sau a urnei) discuţiunea referitoare la egalitatea sexelor ne apare ca oşioasă. Când „Declaraţiunea Independenţei Americii“ a proclamat că toţi oamenii au fost creaţi egali, nu erà vorba de inte-

ligența și darurile lor fizice; se repetă numai ceea ce se enunțase de *Ulpian*, cu mult înainte, anume că toți oamenii sunt egali înaintea legii. Drepturile legale constituiau în acest caz măsura egalității dintre oameni. Dacă legea ar fi singura scară cu care să se poată măsura situațiunea femeii într'o societate, s'ar putea determina treapta pe care stă, tot atât de ușor pe cât i s'ar putea evalua averea în bani. Problema se pune însă altfel, anume: există oare o unitate de măsură justă pentru compararea situației sociale a femeii cu aceea a bărbatului? Este oare drept, este suficient să comparăm „statutul femeii“ cu acela al bărbatului, așa cum se compară valoarea argintului cu aceea a aurului și să fixăm apoi raportul numeric dintre ele? O asemenea metodă ar exclude din calcul tocmai valoarea cea mai importantă pe care o posedă orice făptură omenească, anume valoarea ei intrinsecă. Din cauza multiplelor mijloace de care dispune fiecare din sexe, pentru îndeplinirea misiunii sale pământești, unitatea de măsură ce urmează a fi adoptată pentru a măsura situațiunea unui sex față de celalt, trebuie să aibă un caracter compus, sau ca să ne servim de un cuvânt din limbajul economic, trebuie să fie un „etalon multiplu“.

Bușido are o măsură proprie, care eră dublă, și care încercă să determine valoarea femeii pe câmpul de luptă și la vatră. Pe câmpul de luptă femeia înseamnă puțin, în casă înseamnă totul. I se acordă deci un tratament corespunzător acestei duble măsuri; ca unitate social-politică ea nu prea eră luată în seamă, în timp ce ca

femeie și mamă primează cel mai mare respect și cea mai profundă dragoste.

Cum se face de pildă că un popor atât de militar ca Românii respectă și veneră atât de mult femeia? Nu oare pentru că ele erau matroanele, *mamele*? Bărbatul se plecă înaintea femeii, nu ca luptătoare sau jurisconsultă, ci *ca mamă!* Așa și la Japonezi.

Pe când părinții și bărbații erau plecați pe câmpul de luptă, administrația casei eră lăsată în întregime în mâinile mamelor și nevestelor. Educațiunea tinerelor vlăstare, chiar apărarea lor, eră încredințată mamelor. Exercițiile de luptă la care se dedau femeile și despre care am vorbit mai sus, erau făcute, în primul rând, pentru ca să le pregătească, în mod inteligent, să conducă și să urmărească educațiunea copiilor lor.

Concepția japoneză despre căsnicie o depășește cred pe cea creștină, „bărbatul și femeia să fie un singur trup“. Individualismul anglo-saxon nu poate renunța la ideea că bărbatul și femeia sunt două fapte deosebite; de aceea dacă soții divorțează, li se recunosc drepturi *separate*, iar dacă se împacă, epuizează vocabularul cuvintelor de desmierdare și sentimentalism. Japonezului îi pare foarte curios când nevasta sau soțul își laudă unui străin tovarășa, ca dragăstoasă, bună, etc. Nu e de bun gust să spui de tine însuți „că ești bun, draguț și așa mai departe“. Japonezii cred că bărbatul lăudându-și nevasta sau viceversa, e ca și cum te-ai lăuda singur și lauda de sine este considerată în Japonia — ca să nu vorbesc prea aspru — ca o lipsă de tact. Sper că și europenii o privesc

la fel. Am vorbit mai pe larg despre această chestiune, fiindcă a-ți trata soțul sau soția cu un fel de dispreț politic, erà un obicei foarte răspândit la Samurai.

Rasele teutonice, începându-și viața lor de trib cu o frică superstițioasă de femei (demodată azi în Germania), iar Americanii începându-și viața socială cu conștiința penibilă a lipsei de femei⁶²) (acestea înmulțindu-se, mă tem că vor pierde din prestigiul străbunelor lor), respectul acordat de bărbat femeii a devenit în Occident principala unitate de măsură a moralității. Inșă în etica militară a Bușido-ului principala linie de demarcație, ce separă binele de rău, erà alta, anume sentimentele ce leagă bărbatul față de al semenilor săi, cele cinci legături de care am vorbit în prima parte a acestei lucrări. Una din aceste legături am arătat că e devotamentul, legătura dintre vasal și suzeran. Despre celelalte legături am vorbit numai în treacăt, fiindcă nu se găsesc numai la Bușido. Fiind bazate pe dragoste naturală, nu pot să fie decât *comune întregii omeniri*, deși în unele puncte au putut fi amplificate în Japonia de condițiunile speciale create de aceste învățături. Imi vine aci în minte sentimentul prieteniei, deosebit de puternic între bărbați, care face uneori din camaraderiei o legătură romantică, care e un sentiment intensificat de separațiunea sexelor în tinerețe,

62) Fac aluzie la acea epocă, când fetele au fost importate din Anglia și date în căsătorie pentru un număr oarecare de pfunzi, de tutun, etc.

care deviază dragostea dela albia firească, pe care i-o ține deschisă cavalerismul occidental sau raporturile libere din țările anglo-saxone. Aș putea să umplu multe pagini cu versiuni japoneze ale legendei lui Damon și Pythias, Achile și Patrocles sau să descriu în limbajul lui *Bușido* legătura de prietenie, tot așa de puternică și de sublimă, ca aceea dintre David și Jonatan. Nu este deci surprinzător că virtuțile și învățăturile „Cavalerismului“ nu s’au mărginit la clasa militară, după cum voi arăta pe larg în paragraful următor.

§ 15. Influența Bușido-ului.

În paragrafele precedente n’am scos în evidență decât unele culmi mai înalte din lanțul virtuților cavalerești, deși toate depășesc nivelul mijlociu al vieții noastre naționale. După cum razele soarelui ating mai întâi piscurile mai înalte ale munților și numai apoi, în mod gradat, luminează și văile, tot așa sistemul etic, care a luminat mai întâi clasa militară, a găsit cu timpul adepți în masele populare.

Virtutea e tot așa de contagioasă ca și vițiul. „Nu e nevoie decât de un singur înțelept într’o societate ca să devie înțelepți cu toții, atât de rapidă e contagiunea“, spune *Emerson*. Nu există clasă sau castă, care să poată rezista forței de propagare a principiilor morale. Oricâtă gălăgie se face în jurul marșului triumfal al libertăților anglo-saxone, trebuie să recunoaștem că impulsul lor a pornit foarte rar dela masele de

jos. N'au fost ele oare mai curând opera cavalerilor și a gentlemenilor? Cu foarte mare dreptate spune *Taine*: „Aceste 4 silabe „*de-mo-cra-ția*“, așa cum se întrebuintează peste canal, rezumă istoria societății engleze: „La această afirmațiune democrația poate întoarce întrebarea, zicând: „Când Adam erà și Eva torceà, care erà superiorul?“ Cu atât mai rău că în rai nu erau nobili. Strămoșii noștri le-au simțit lipsa și au plătit-o foarte scump. Dacă ar fi fost și pe acolo nobili, nu numai că raiul ar fi fost aranjat mai cu gust, dar Adam și Eva ar fi învățat — fără a mai face o experiență atât de penibilă — că neascultarea către către Iehova, constituia o lipsă de devotament, o desonoare, trădare și rebeliune.

Ceeace Japonia este astăzi se datorează numai Samurailor. Ei au fost nu numai floarea națiunii, dar și rădăcina poporului. Toate darurile grațioase ale Cerului prin ei i-au fost date poporului japonez. Deși ei s'au ținut departe de popor, totuși au creat precepte morale pentru popor și l'au îndrumat prin pilde vii. Admit că Bușido conține învățături esoterice și exoterice; cele din urmă având drept țel buna stare și fericirea colectivității, în timp ce primele propovăduiau virtutea și practica virtuților pentru ele însuși.

În timpurile cavalerismului medieval din Europa, cavalerii formau o pătură foarte puțin numeroasă a populației, totuși, după cum spune *Emerson*: „În literatura engleză jumătate din drame și nuvele, începând cu Philip Sidney și sfârșind cu Walter Scott, zugrăvesc pe gentle-

meni“. Scriți în loc de Sidney și Scott, *Chikamatsu și Bakin*, și veți avea concentrate și rezumate trăsăturile de căpetenie ale istoriei literaturii din Japonia.

Nenumăratele locuri de petrecere și instrucțiune populară — teatrele, băcăile povestitorilor, amvonul predicatorilor, concertele — și-au ales subiectele, în cea mai mare parte, din viața *Samurailor*. Țăranii, strânși în jurul focului în colibe lor, nu obolesc niciodată repetând isprăvile lui *Yoshitsuné* și ale credinciosului său vasal *Benkei*, sau ale celor doi frați viteji *Soga*; copilașii ascultă cu gurile căscate, până ce arde și ultima așchie și focul moare în vatră, nu însă și în inimile lor, în care poveștile ascultate aprind o văpae nestinsă. Funcționarii de birou și băieții de prăvălie, după ce s'a sfârșit munca zilei și închid obloanele magazinelor, se adună împreună ca să-și spună povestea lui *Nobunaga* și a lui *Hidéyoshi*, și așa povestesc până noaptea târziu când ochii li se închid de somn și visul îi transportă pe câmpiile de luptă. Copilașul care abia a început să gângurească, învață să vorbească în limba lui despre aventurile lui *Momotaro*, cuceritorul curagios. Până și fetelor li se infiltrează admirația față de faptele vitejești și virtuțile cavalerilor, încât, ca și Desdemona, sunt gata oricând să asculte ținându-și răsuflarea, poveștile *Samurailor*.

Samurailor au devenit „idealul“ întregii națiuni. „După cum floarea de cireș este regina florilor, tot astfel *Samuraiul este regele bărbaților*“, așa sună un cântec popular japonez. Desbrăcată de orice preocupări comerciale, clasa militară nu a

stimulat niciodată comerțul, dar nu există nici un tărâm de activitate omenească, nici un domeniu al gândirii japoneze, care să nu fi primit în oarecare măsură impulsuri dela Bușido. Din punct de vedere intelectual și moral, *Japonia este în mod direct sau indirect opera cavaleris nului.*

Dl Mallock, în extrem de sugestiva sa carte „Aristocrație și Evoluție“, ne spune în chip foarte elocinte că „Evoluția socială, întru cât nu este biologică, poate fi definită ca un rezultat neintenționat al impulsurilor date de oamenii mari“; mai departe ne spune că progresul istoric este produsul unei lupte duse de o pătură restrânsă a colectivității, care vrea să conducă și să utilizeze majoritatea în modul cel mai rodnic“. Orice lucrare am avea despre temeinicia afirmațiunii sale, enunțările acestea sunt pe deplin verificate prin rolul jucat în Japonia de „*buși*“ în progresul social, până la cea mai superioară treaptă atinsă azi, de această țară.

Cât de mult sunt pătrunse astăzi clasele sociale de spiritul lui *Bușido*, se vede din gradul de dezvoltare a unei anumite categorii de bărbați, cunoscuți sub numele de *otoko-daté*, conducătorii naturali ai democrației. Aceștia erau luptători vajnici, nu era fibră din ei care să nu fi fost pătrunsă de bărbăția cea mai superioară. Fiind în acelaș timp exponenții și apărătorii drepturilor poporului, ei aveau sute și mii de adepți, care îi urmau orbește, după cum „*Samurarii*“ urmau pe „*Daimio*“, slujindu-i cu trup și suflet. Susținuți de o mulțime numeroasă de muncitori

impetuoși, acești șefi născuți, formau o stavilă puternică în calea Samurailor.

Pe căi multiple *Bușido* a pătruns în masele populare, cohorând încetul cu încetul din clasa socială în care s'a născut, lucrând ca un ferment activ asupra maselor și stabilind „eta-loul moral“ pentru întregul popor. Preceptele cavalerismului, născute mai întâiu ca niște no-bile principii ale unei elite, deveniră cu timpul idealul și inspirația întregii națiuni. Și deși ma-sele populare nu s'au putut niciodată ridică până la nivelul moral al acestor suflete înalte, totuși se poate spune că „*Yamato Damashii*“, „Sufletul Japoniei“, a ajuns în cele din urmă pentru im-periul insular al Japoniei, ceea ce pentru Germani este „*Volksgeist*“, „Sufletul poporului. Dacă în adevăr religia nu e inai mult decât „Moralitatea mânată de emoție“, după cum o definește *Mat-thew Arnold*, puține sisteme etice sunt care să poată pretinde, mai cu dreptate, rangul de religie decât „*Bușido*“.

Motoori a formulat în cuvinte simținântul mut al națiunii, când a cântat în versuri:

„Insule binecuvântate ale Japoniei
Fie ca spiritul lui *Yamato*
Să alunge pe străini
După cum vântul dimineții parfumat
Sufală floarea sălbatecă și curată de cireș“.

Da, *sakura*⁶³), floarea de cireș, a fost în tim-

63) Cireșul japonez care face numai floare, dar nu fructe (*Cerasus pseudo cerasus*) și care alcătuiește emblema Japoniei. (N. T.)

puri străvechi floarea favorită a poporului și emblema caracterului japonez. Să se observe în special termenii ce întrebunțează poetul: „sălbateca floare de cireș parfumând soarele de dimineață“.

Spiritul *Yamato* nu este o plantă delicată și plapândă, ci una sălbatecă, naturală, este o plantă *indigenă* care crește în pământul Japoniei. Se prea poate să aibă din întâmplare însușiri comune cu ale florilor din alte țări, dar în esență ea rămâne un produs original, spontan al pământului nostru. Origina ei japoneză nu este singura însușire care îi dă dreptul la dragostea noastră. Frumusețea ei grațioasă și fină se adresează simțului nostru estetic mai mult decum ar putea-o face orice altă floare. Nu putem împărtăși admirația Europeanilor față de trandafirii lor, cărorora le lipsește simplitatea florilor noastre de cireș. Spinii ascunși sub foile catifelate ale trandafirilor, tenacitatea cu care se acață de viață, ca și cum le-ar fi mai mare frica de moarte decât teama de a se sculură înainte de vreme și ar prefera să putrezească pe tulpină; culorile grele și mirosul pătrunzător al trandafirilor, toate acestea sunt caracteristice atât de deosebite de ale florilor noastre, cari nu ascund nici spini, nici otrăvuri sub frumusețea lor, care sunt în orice clipă gata să se despartă de viață, la prima chemare a naturii, ale căror culori nu sunt niciodată somptuoase și ale căror parfumuri ușoare nu dispar niciodată. Ele nu-și etalează frumusețea culorilor și formelor lor, parfumul lor este subtil, eteric ca răsufierea vieții. Astfel în toate ceremoniile religioase, camelia și mirtul

joacă un rol important. Este ceva spiritual în mirosul acestor flori. Când parfumul delicios al „sakurei“ floarei de cireș, îmbălsămează aerul dimineții, când soarele răsare și luminează mai întâi insulele Japoniei, puține senzațiuni sunt mai curate și mai înviorătoare decât aceea de a inspira adevărata răsuflare a zilei pline de frumusețe.

Creatorul însuși este arătat ca schimbându-și hotărârile după ce a mirosit un parfum suav (Geneza VIII, 21). Nu este de mirare deci, că anotimpul parfumat al cireșilor înfloriți, este în stare să scoată din case întregul popor. Nu-i condamnați, dacă pentru câțva timp mădularele lor uită munca obositoare de toate zilele și inimile lor uită suferințele și durerile. Plăcerea lor se sfârșește repede și atunci se întorc la datoriile zilnice cu puteri reînnoite și hotărâri noi. Astfel în multe privințe „sakura“ este „floarea emblemă a națiunii Japoneze“.

Să vedem acum dacă această floare, atât de dulce și de efemeră, dusă pretutindeni de vânt și răspândind în jurul ei o undă de parfum gata să dispară pentru totdeauna, dacă această floare este în adevăr spiritul tipic al lui *Yamato*? Este oare sufletul Japoniei atât de pieritor?

Răspunsul îl vom da în paragraful următor, în care vom arăta că spiritul Bușido-ului trăește încă.

§ 16. Bușido trăește încă ?

Ar fi trist dacă sufletul unei națiuni ar pulcă să moară atât de repede. Ar fi slab sufletul care ar pieri atât de ușor la atingerea cu influențele străine. Complexul de elemente psihologice, care constituie caracterul național, este tot atât de tenace ca și „elementele ireductibile ale speciilor, ca și aripioarele peștilor, ciocul păsărilor, dinții animalelor carnivore“. În recenta sa lucrare, plină de observațiuni profunde și de generalizări strălucite, *Le Bon* („Psihologia Popoarelor“) zice: „Descoperirile datorite inteligenței formează un patrimoniu comun al omenirii; calitățile sau defectele de caracter constituie însă patrimoniul exclusiv al fiecărui popor în parte; ele sunt stânca neclintită pe care apele trebuie să o scalde zi cu zi, timp de veacuri, înainte de a-i putea netezi asperitățile dela suprafață“. Iată cuvinte lari, la cari ar fi foarte necesar să reflectăm adânc, dacă presupunem existența unor calități și defecte înăscute, cari constituie patrimoniul exclusiv al fiecărui popor. Teorii de felul acesta au fost formulate cu mult înaintea lui *Le Bon*, de către Teodor Waitz și Hugh Murray. Studiind diferitele virtuți infiltrate de *Bușido*, ne-am servit de comparațiuni și ilustrațiuni din surse europene și am văzut că nici o însușire de căpetenie nu a fost patrimoniul exclusiv al lui *Bușido*. Este adevărat că complexul de calități morale prezintă aci un aspect aproape unic. Este complexul pe care *Emerson* îl numește „un bloc în care toate forțele vii intră ca elemente com-

ponente“. Dar în loc să privească acest bloc, cum face Le Bon, ca pe un patrimoniu exclusiv al unei rase sau al unui popor, filozoful Emerson îl definește „un element care unește pe cele mai viguroase persoane din fiecare țară; le face să se înțeleagă și să armonizeze între ele și este un lucru atât de precis încât i se resimte imediat lipsa“.

Despre caracterul imprimat de *Bușido* națiunii noastre și în special *Samurailor* nu se poate spune că ar constitui „un caracter ireductibil al unei specii“. Totuși nu mai încapă nici o îndoială asupra mării lui vitalități. Dacă *Bușido* ar fi constituit o forță fizică numai, impulsivitatea pe care a dat-o în ultimii 700 de ani, s'ar fi putut opri, în mod brusc. Cum însă el se transmite prin ereditate, influența lui este extraordinar de răspândită. Să ne gândim, cum face economistul francez *Cheysson*, că avem câte trei generații în fiecare secol, și vom vedea atunci „că fiecare dintre noi poartă în vinele lui sângele a cel puțin douăzeci de milioane de oameni care au trăit în anul 1000 după Christos“. Cel mai modest țăran care sapă pământul „gârbovit sub greutatea veacurilor“, are în vinele lui sângele mai multor secole și astfel este fratele nostru, tot atâta cât și animalul lângă care lucrează.

Bușido a fost o putere nevăzută, dar a-tot-puternică, care a pus în mișcare indivizii și națiunea japoneză. El reprezintă o „credință“ cinstită a rasei, pe care *Yoshida Shōin*, unul din cei mai străluciți pionieri ai Japoniei moderne, a cântat-o în strofa următoare, în ajunul execuției lui:

„Știm bine că această viață trebuie să se sfârșească cu moartea
A fost spiritul *Yamato* care mi-a dat curajul
Să înfrunt orice întâmplare nenorocită“.

De aceia, *Bușido* a fost și este încă, spiritul animator, „forța motrice“ a țării noastre.

Ransome spune că „astăzi conviețuesc, unul alături de celălalt, trei Japonezi distincți: Japonezul vechiu, care n'a pierit încă cu totul; Japonezul modern, care s'a născut de curând și care există mai mult în teorie și un al treilea, care constituie o tranziție, prin ale cărei faze foarte dureroase trece astăzi“. În multe privințe, mai ales în ce privește instituțiunile tangibile, constatarea aceasta corespunde adevărului; în ce privește însă noțiunile fundamentale etice, această constatare reclamă oarecari modificări, căci *Bușido*, conducătorul și fructul Japoniei Vechi, reprezintă și azi principiul călăuzitor al acestei tranziții și se va vedea că tot el constituie forța propulsivă a erei actuale.

Marii bărbați de stat, care au stat la cârma corabiei japoneze în epoca vijelioasă a „Restaurației“ și în vârtejul renașterii naționale, au fost bărbați cari nu s'au călăuzit după nici o altă învățătură decât după preceptele cavalerismului. Unii scriitori au încercat, în timpul din urmă, să demonstreze că și misionarii creștini au contribuit în mare măsură la făurirea Japoniei Moderne. Sunt cu plăcere gata să recunosc meritele oricui, dar în cazul de față e greu de atribuit vre-un merit misionarilor creștini. Răspunde mai bine cu chemarea lor să se conformeze

preceptului Scripturii de a-și atribui unul celui-lalt meritul, decât să pretindă un drept, un merit, pe care nu-l pot dovedi cu nimic. În ce mă privește pe mine cred că misionarii creștini au o activitate foarte rodnică și fac lucruri mari pentru Japonia în domeniul educativ și mai ales în cel moral; numai că opera — misterioasă, deși nu mai puțin sigură — a Spiritului, este încă învăluită într'un mister divin. Opera lor nu are încă alt efect decât unul cu totul indirect. Până acum misionarii creștini nu au obținut decât roade foarte puțin vizibile în opera lor de transformare a caracterului japonez. Singur *Bușido*, simplu și curat, a fost acela care ne-a împins pe căile bune sau rele. Deschideți biografiile făuritorilor Japoniei Moderne, a lui *Sakuna*, *Saigo*, *Okubo*, *Kido*, fără a mai vorbi de aceia care mai sunt încă în viață, *Ito*, *Okuma*, *Itagaki*, etc., și veți vedeà că toate ideile și faptele lor au izvorât numai și numai din impulsivitatea spiritului Samurailor. *Henry Norman*⁶⁴, după ce studiază și observă Extremul Orient, declară că Japonia se deosebește de alte regimuri despotice din Orient, într'o singură pricină, anume: în „influența regulatoare pe care o au asupra maselor populare, cele mai stricte, mai riguroase și mai înălțătoare „coduri de onoare“ din toate câte s'au întocmit vre-odată“. Prin aceste cuvinte el a atins coarda cea mai simțitoare, *resortul* care a dus la formarea Japoniei de astăzi și care o va făuri desigur pe cea de mâine. Transformarea Japoniei este un lucru re-

64) «The Far East» pag. 375.

cunoscut de toată lumea. O asemenea operă nu s'a putut desigur înlăptuî decăt prin influența celor mai variate cauze naturale, dar dacă e să o arătăm pe cea mai însemnată, nu putea șovăi nici o clipă și *trebuie să recunoaștem că aceea a fost „Bușido“*.

Când am deschis porțile țării comerțului străin în 1853, când am introdus în toate ramurile vieții ultimele cuceriri și ameliorări, când am început să studiem metodele politice și științifice ale Occidentului, nu ne-a călăuzit dorința de a ne dezvoltă resursele materiale și a ne sporî bogăția; încă mai puțin dorința de a imită orbește moravurile occidentale. Un observator conștiincios al instituțiilor și popoarelor Orientului a scris: „Ni se spune în fiecare zi că Europa a influențat Japonia, uitându-se că schimbările petrecute în această țară insulară se datoresc unei mișcări auto-generatoare și că nu Europeanii i-au învățat pe Japonezi, ci aceștia din libera lor voință s'au hotărât să învețe dela Europeanii metodele lor de organizare, fie civile fie militare, care se dovediseră practice și rodnice. Japonezii au importat din proprie inițiativă știința mecanicii din Europa, tot așa după cum cu secole mai înainte Turcii au introdus artileria din Europa. „Asta nu se poate numi influență“, continuă *Townsend*, „după cum de pildă nu se poate spune că Anglia este influențată de China, pentru că importă ceaiul din această țară. Care este apostolul, sau filozoful, ori bărbatul de stat, ori agitatorul, care a transformat Japonia?“ (*Meredith Townsend*, „Asia și Europa“, New-York 1900 pag. 28). *Townsend*, și-a dat seama că resortul care a determinat

prefacerile din Japonia a fost pus în mișcare numai și numai de Japonezi. Dacă *Townsend* ne-ar fi adâncit mai mult psihologia, spiritul său de observație, atât de perspicace, l'ar fi convins cu ușurință că *resortul acesta n'a fost altul decât Bușido. Sentimentul onoarei*, care nu poate fi privit cu nici un preț ca un element secundar, a constituit resortul principal al acestei prefaceri. Influențele de ordin material sau industrial nu s'au exercitat decât mai târziu, în cursul procesului de prefacere.

Inrâurirea lui *Bușido* este încă atât de palpabilă, încât oricine poate descoperi aceașă înrâurire, în mod lămurit. O privire scurtă asupra vieții japoneze este suficientă pentru a demonstra această influență. Citiți-l pe *Hearn*, cel mai elocvent și mai veridic interpretator al spiritului japonez și veți constata care a fost acțiunea *Bușido-ului*. Politeța poporului japonez, care a fost moștenit dela Cavaleri, este atât de cunoscută cititorilor mei din capitolele anterioare, încât nu mai e nevoc cred să insist. Rezistența fizică, vitejia și tăria sufletească a „micului Jap“ au fost cu prisosință dovedite în cursul războiului cu China și Rusia⁶⁵. „Există oare o națiune mai capabilă de sacrificiu și mai patriotică?“ Iată întrebarea pe care și-o pun mulți și dacă nu se poate da la această întrebare decât răspunsul plin de mândrie. „Nu, nu există“, acest răspuns este datorat preceptelor cavalerismului.

Pe de altă parte, este drept să recunoaștem

65) Consultă: *Eastacke* și *Yoamada* «Heroic Japan» și *Diosy* «the New Far East» .

că *Bușido* este, în cea mai mare parte vinovat, de toate defectele noastre de caracter. Lipsa noastră de pricepere a filozofiei abstracte (printre tinerii noștri mulți și-au câștigat o reputație internațională în diferite cercetări științifice, nici unul însă nu s'a făcut cunoscut în domeniul filozofiei), se datorește neglijării educației metafizice sub regimul lui *Bușido*. Sentimentul de onoare a dat naștere unei sensibilități și unei susceptibilități exagerate și dacă unii străini ne reproșează „încrederea în sine“, ce o avem, însușirea aceasta trebuie deasemenea să o considerăm ca o consecință a sentimentului de onoare exagerat.

În călătoria D-vs prin Japonia ați văzut poate tineri cu părul în desordine, neîngrijit îmbrăcați, ținând în mână un baston gros sau o carte, hoinărind pe străzi, cu aerul celei mai mari indiferențe, față de toate lucrurile pământești. Este acel șosei (student), pentru care pământul e prea strâmt și cerul nu-i destul de înalt. Și a făurit teorii proprii despre Univers și despre viață. Locuște în „castele de Spania“ și se hrănește cu cuvintele celei mai eterice. Ochii îi sunt plini de focul ambiției; spiritul îi este însetat de știință. Sărăcia este pentru dânsul un stimulent care-l împinge tot înainte; bunurile lumești sunt în ochii lui corupătoare de caractere. El este păstrătorul „Loialității și al Patriotismului“. Se erijează dela sine în gardianul onoarei naționale. El reprezintă, cu toate virtuțile și defectele lui, ultima rămășiță a lui *Bușido*.

Oricât de adânc înrădăcinată și de puternică este încă înrâurirea lui *Bușido*, ea e totuși, cum am mai spus, nevăzută și mută. Inima japone-

zului răspunde, fără a-și da seama de ce, la orice chemare care se adresează sentimentelor moștenite și de aceea unul și același principiu moral, fie el exprimat printr'un termen nou, fie prin cuvântul „Bușido“, are o eficacitate de intensitate variată. Un japonez trecut la creștinism, pe care pastorul nu-l putuse oprî prin nici un fel de injoncțiune dela decădere, a fost întors din calea rea, de apelul pe care l'a făcut la devotamentul și la credința lui, către stăpânul căruia îi jurase mai înainte fidelitate. Cuvântul „loialitate“ i-a reînsuflețit toate sentimentele nobile, care mocneau încă sub cenușe. O bandă de tineri gălăgioși, care persistau într'o „grevă studențească“ de lungă durată, pe care o declaraseră din cauza nemulțumirilor provocate de un profesor, a capitulat la o simplă întrebare ce le-a fost adresată de directorul instituției: „Este profesorul vostru un om de caracter, care nu merită blam? Dacă da, așcoală. Este el un caracter slab? Atunci nu e vrednic de voi, ca bărbați, să atacați un om pierdut“. Incapacitatea științifică a profesorului, care dăduse naștere tulburărilor, apărî deodată ca lipsită de însemnătate, pusă față în față cu situațiunea morală a directorului. Tot astfel trezind sentimentele infiltrate de Bușido, se poate înfăptui în Japonia cea mai înălțătoare renaștere morală.

Una din cauzele eșecului misionarilor creștini în Japonia, trebuie căutată în faptul că cei mai mulți misionari nu cunosc aproape de loc istoria țării noastre. „Ce ne pasă nouă de trecutul păgânilor?“, zic unii din acești misionari și ca o

consecință a acestui mod de a vedea, ei își înstrăinează dela început poporul, îndepărtează religia creștină de felul de a gândi cu care noi și premergătorii noștri ne-am obișnuit timp de secole. Cum își poate cineva bate joc de istoria unui popor? Desvoltarea oricărui popor, începând cu triburile sălbatece din Africa, ce nu au niciun fel de istorie scrisă, constituie o pagină în istoria universală a omenirii, scrisă de însăși mâna lui Dumnezeu. Pentru un spirit filozofic și pios, rasele sunt niște semne ale chirografiei divine, însemnate negru pe alb pe trupul lor. Și dacă vrem să lărgim această comparație, rasa galbenă constituie o pagină prețioasă scrisă cu ierogliefe de aur. Ignorând trecutul unui popor, misionarii pretind că creștinismul este o religie nouă, deși după mine este „o poveste veche, foarte veche“, care dacă ar fi explicată în cuvinte lesne de înțeles, adică dacă ar fi exprimată de vocabularul de cuvinte familiar desvoltării morale a unui popor, ar găsi ușor răsunet în inima lui, indiferent de rasa sau de națiunea căruia îi aparține. Creștinismul în forma lui americană sau engleză, cu fantezia și fastul adăogat de Anglo-Saxoni la grația și puritatea ce i-au fost date de întemeetorul lui, este un altoi uscat pentru tulpina lui Bușido. Propovăduitorii noului credințe trebuie oare să smulgă toată tulpina, cu rădăcini și crengi, ca să planteze, în pământul răscolit, sămânța Evangheliei? Un proces atât de eroic ar fi posibil poate în insulele Hawaii, unde se afirmă că biserica militantă a avut cel mai complect succes în adunarea bogățiilor imense și în distrugerea raselor

indigene. Un asemenea proces este cu desăvârșire imposibil în Japonia, ba chiar este un proces pe care Isus el însuși nu l'ar fi îngăduit niciodată, pentru întemeierea împărăției lui pe pământ. Se cuvine să luăm aminte mai bine la cuvintele unui om sfânt, creștin devolat și învățat profund: „Oamenii au împărțit lumea în creștini și păgâni, fără a ține seama de binele care sălășluește poate în inima celor din urmă, sau de răul care se ascunde poate în sufletul celor dintâiu. Au făcut comparație între părțile cele mai bune ale propriului lor suflet cu părțile cele mai rele din sufletul semenilor lor, au comparat idealul creștinismului cu corupția Greciei sau a Orientului. Nu s'au ostenit să fie imparțiali, s'au mulțumit să îngrămădească tot ce se poate spune spre lauda lor, și au disprețuit celelalte forme de religie“⁶⁶.

Însă oricare ar fi greșelile săvârșite de indivizi răsleți, nu încapă nici o îndoială că principiul fundamental al religiei profesate de dânșii este o forță de care trebuie să ținem seama în prevederile ce am voi să facem asupra viitorului *Bușidoului* în Japonia.

§ 17. Viitorul *Bușido*-ului.

Zilele cât mai are să trăiască *Bușidoul* par a fi numărate. Semne amenințătoare plutesc în aer arătând că viitorul lui este amenințat. Nu numai

65) *Jowet* «Sermons on Faith and Doctrine».

semne, ci chiar forțe puternice par a-i amenința existența.

Puține comparațiuni se pot face istoricește mai judicios decât aceea între epoca Cavalerismului european și aceea a Bușido-ului japonez și dacă este adevărat că istoria se repetă, atunci e sigur că se va întâmpla cu acesta din urmă același lucru ca și cu cel dintâi. Cauzele particulare și locale pe care le dă *St. Palaye* despre decăderea Cavalerismului, își găsesc firește puține aplicații la împrejurările din Japonia; totuși cauzele mai indirecte și mai generale care au contribuit la distrugerea „Cavalerismului“, în și după evul mediu, au intrat desigur în acțiune și în Japonia provocând declinul Bușido-ului.

O diferență însemnată între cele ce s'au întâmplat în Europa și ceea ce se întâmplă în Japonia este că, atunci când în Europa „Cavalerismul“ a fost desbărat de feudalism și adoptat de Biserică, el a căpătat o viață nouă, pe când în Japonia nici o religie nu a fost în stare să-l menție în viață; deci, când mama acestei instituțiuni, feudalismul, a pierit, Bușido-ul rămas orfan a trebuit să se susție singur. Organizația militară întocmită astăzi ar voi poate să-l ia sub aripa ei protectoare, dar noi știm că, așa cum se poartă astăzi războaiele, el nu va mai găsi loc destul să se întindă și să se desvolte. *Șintoismul* care l'a hrănit în copilărie este el însuși învechit. Bătrânii înțelepți ai Vechii Chine sunt înlocuiți cu intelectualii utilitariști, de felul lui Bentham sau Mill. Teorii morale care recomandă bunul trai și desfătarea, sunt considerate că răspund necesităților de astăzi, deaceia sunt propuse

în țara noastră, dar până acum aceste teorii răsună numai în coloanele ziarelor.

Numeroase puteri oculte se îndreaptă împotriva preceptelor Cavalerismului. După cum spune *Veblen*: „Decăderea ceremonialului, sau cum se mai spune „vulgarizarea vieții“, în sânul claselor industriale, a devenit una din principalele racile ale civilizației timpurilor din urmă, în ochii tuturor oamenilor cu simțire delicată“. Valul irezistibil al democrației triumfătoare, care nu poate îngădui nici un fel de „trust“ — și *Bușido* era un trust organizat de aceia cari monopolizaseră rezervele de inteligență și de cultură, fixând gradele și valoarea calităților morale — este destul de puternic pentru a înghiți rămășițele *Bușido*-ului. Forțele sociale de astăzi sunt protivnice spiritului sectar de clasă și Cavalerismul este, după cum observă cu severitate *Freeman*, un spirit de clasă. Societatea modernă, întru cât urmărește unitatea, nu poate admite „obligațiuni pur personale, create în interesul exclusiv ale unei singure clase“. La aceasta se adaugă progresul instrucțiunii populare, al artelor industriale și al moravurilor, al bunei stări și în genere al vieții orășenești. De aceia nici cea mai ascuțită sabie de *Samurai*, nici săgeata pe care ar arunca-o cel mai îndrăzneț arc de *Bușido*, n'ar putea sluji la nimic. Statul clădit pe stânca „Onoarei și Mândriei Naționale“ și consolidat de aceste sentimente, fie că-i zicem „*Ehrenstaat*“ (statul onoarei), fie că-l numim cum face *Carlyle*, „*Heroarchy*“ (cârmuirea eroilor), este pe cale să cadă în mâinile avocaților șireți și politicianilor fără scrupule, înarmați cu mașini de război de

cea mai mare precizie. Cuvintele ce obicinuiă să le spună un mare gânditor, când vorbea de Thereza și Antigona, pot fi repetate foarte potrivit cu privire la Samurai, anume că „mediul în care a luat naștere, faptele lor arzătoare au pierit pentru totdeauna“.

Au pierit, din nenorocire, virtuțile Cavalerismului, a pierit mândria Samuraiilor. Mortalitatea ce s'a născut în sunet de trâmbițe și de fanfare, e pe cale să dispară, așa cum rînd pe rînd pier toți șefii și toți regii.

Dacă istoria este în stare să ne învețe ceva, apoi trebuie să spunem că Statul clădit pe virtuți militare — fie el o cetate ca Sparta, fie un imperiu ca acela al Romei — nu poate dăinui continuu. Oricât de universal și de natural ar fi instinctul de luptă al omului, oricât de rodnic ar fi fost în zămisirea de instincte nobile și virtuți bărbătești, el nu rezumă totuși sufletul omenească în totalitatea lui. Sub acest instinct de luptă mocnește un instinct mai divin, acela al iubirii. Am văzut că *Șintoism-ul*, *Mencius* și *Wan Yang Ming*, enunțau același lucru, dar *Bușido* și toate celelalte școli etice militante, preocupate desigur cu chestiuni de ordin practic imediat, au uitat adesea să prețuiască cum se cuvine acest fapt. Viața și-a înmulțit necesitățile în timpul din urmă. Misiuni mai nobile și mai înalte decât acelea ale războinicilor reclamă astăzi atenția noastră. Vederile despre viață se largesc, democrația se întinde, cunoștințele despre celelalte popoare și națiuni se înmulțesc, și astfel ideea confuciană despre îndurare și așa îndrăznî chiar să spun concepția budistă

despre milă , se va contopi cu concepția creștină despre iubire. Oamenii sunt astăzi mai mult decât niște supuși, ei s'au înălțat la gradul de cetățeni; ba chiar sunt mai mult decât cetățeni, sunt oameni.

Deși Cerul este acoperit de nori grei care anunță un nou războiu, ne place să credem că aripile îngerului păcii va fi în stare să alunge acești nori. Istoria lumii confirmă profeția că „*lumea va fi a celor blânzi*“. O națiune care-și vinde dreptul la pace, ce-i aparține prin naștere, și care părăsește frontul industrialismului pentru a intra în rândurile agresorilor, realizează o afacere foarte proastă.

Astfel contingentele sociale sunt atât de schimbate, încât au devenit nu numai nepotrivite, dar chiar ostile concepții lui *Bușido*. Este deci timpul ca acesta să se pregătească pentru „o moarte onorabilă“. Este desigur greu să precizăm exact momentul morții Cavalerismului, după cum este desigur greu să-i determinăm exact începuturile. *Dr. Miller* spune că în mod formal Cavalerismul a fost abolit în anul 1559, când Henric II al Franței a fost omorât într'un „*tournoi*“. După noi Edictul care a abolit în mod formal feudalismul în anul 1870 a fost semnalul de înmormântare al *Bușido*-ului. Edictul dat cu doi ani mai târziu, care interzicea portul sabiei, a dat lovitură de grație, „*cele mai nesilite și mai grațioase metode de luptă și de apărare a națiunilor, izvorului de sentimente vitejești și de întreprinderi eroice*“, inaugurând era nouă „*a Sofiștilor, economiștilor și a profitorilor*“.

S'a spus că Japonia a câștigat ultimul războiu

cu China și Rusia grație armelor Murata și tunurilor Krupp; s'a mai spus că victoria a fost opera unui sistem modern; dar acestea nu sunt decât jumătăți de adevăr. Oare există un pian, fie el din fabrica Ehrbar sau Steinway, care să poată cânta o rapsodie de Liszt sau o sonată de Beethoven, fără mâna maestrului? Sau, dacă armele câștigă bătăliile, de ce oare Louis Napoleon n'a bătut pe Prusaci cu mitraliera sau Spaniolii cu armele lor Mauser pe Filipinii, ale căror arme nu erau mai bune decât așa zisele Remington de modă veche? Nu e nevoie să mai repet un lucru devenit banal și anume că „*spiritul omului însuflețește arma*“, și că fără de dânsul cea mai bună unealtă nu poate aduce decât foarte puțin folos. Cea mai perfecționată pușcă, cel mai bun tun nu trage singur; cel mai modern sistem de educație nu face un erou dintr'un laș. Bătăliile dela Yalu, din Coreea și Manciuria, au fost câștigate de sufletele părinților noștri, care ne-au condus brațul și ne-au inspirat sufletele. Ele nu sunt moarte, nu, spiritul strămoșilor noștri rosboinici trăește în noi. Pentru cei care au ochi să vadă, el este ușor de văzut. *Sgârie dela suprafața Japonezului ideile avansate, și vei da de un Samurai*. Marea moștenire a mândriei naționale, a vitejiei și a tuturor virtuților militarești ne este, — după cum se exprimă foarte bine profesorul *Cramb*, — „*încredințată nouă numai spre păstrare, patrimoniul inalienabil al generațiilor viitoare*“. Prezentul cere să păstrăm această moștenire, să nu clintim nici o iotă din spiritul străvechiu; viitorul va cere ca să-i lărgim scopurile, așa ca să poată fi aplicată

În toate domeniile și pe toate cărările vieții moderne.

S'a prezis — și prezicerile au fost confirmate de evenimentele ultimilor 50 de ani,—că sistemul moral al Japoniei feudale, ca și castelele și basteioanele lor, se vor nărui și se vor prefăce în praf, o nouă etică născându-se ca o pasăre Phōnix din aceste ruine, pentru a conduce „Noua Japonie“ pe cărările progresului. Oricât ar fi de probabilă și de dorit realizarea acestei profeții, nu trebuie să uităm că pasărea Phōnix renaște din propria ei cenușe și că ea nu este o pasăre călătoare, în trecere, că ea nu zboară cu aripi împrumutate dela alte păsări. „Împărăția lui Dumnezeu este în tine însuși“. Ea nu vine depe culmile munților, oricât de înalți ar fi aceștia, nu vine peste mări, oricât ar fi acestea de vaste. „Dumnezeu a dăruit, zice Coranul, fiecărui popor un profet al propriei lui limbi“. Sămânța împărăției lui Dumnezeu, așa cum este hărăzită Japoniezului și temută de spiritul japonez, a încolțit și înflorit în Bușido. Acum zilele lui apun, — din nenorocire înainte de a-și fi dat toate roadele, — și noi ne îndreptăm ochii în toate părțile, în căutarea altor izvoare de lumină și blândețe, de putere și liniște, dar până acum nu am găsit nimic care să poată înlocui pe deplin pe Bușido. Filozofii „câștigului și pierderii“, utilitariștii și materialiiștii, găsesc partizani și adepți printre neguțătorii de logică efină, ce au numai jumătate de suflet. Singurul sistem etic, care ar fi în stare să țină piept utilitarismului și materialismului, este creștinismul, în comparație cu care Bușido, trebuie s'o mărturisim, este ca și o „făclie ce arde mocnit“ și pe care *Messia* a re-

comandat nu să fie stinsă, ci să fie reaprinsă. Intocmai ca și precursorii săi Iudei, profeții — mai ales Isaia, Ieremia, Amos și Habakkuk *Bușido* a pus frâne conduitei morale a cărmuitorilor, oamenilor publici și națiunilor, pe când etica lui Christ, care se preocupă aproape numai de indivizi și de adepții lui personali, va găsi o aplicație din ce în ce mai practică, individualistă în capacitatea ei de factor moral, devenind o adevărată forță. Morala lui *Nietzsche*, preconizând auto-aservirea, înrudită în anumite privințe cu morala lui *Bușido*, este, dacă nu mă înșel, o fază de tranziție, o reacție temporară în contra moralității, pe care *Nietzsche*, o numește moralitatea umilinței, a negării de sine, a sclaviei nazariene“.

Creștinismul și Materialismul în care se cuprinde utilitarismul — sau poate că viitorul le va reduce la formele mai arhaice ale Iudaismului și Elenismului? — vor împărți lumea în două tabere. Sistemele de morală mai puțin însemnate se vor raliă de partea uneia sau celeilalte tabere, pentru a se putea menține.

De care parte va trece *Bușido*? Neavând nici o dogmă sau formulă rigidă de apărare, el va putea să dispară ca o entitate; ca și floarea de cireș, el este gata să moară la cea mai mică atingere a suflului dimineții. Cine poate să spuie că stoicismul a murit? A murit ca sistem, dar trăește ca virtutea; energia și vitalitatea lui sunt resimțite și astăzi în multe domenii ale vieții, în filozofia popoarelor occidentale, în jurisprudența tuturor națiunilor civilizate. Ba chiar pretutindeni unde omul luptă să se ridice deasupra lui însuși, unde spiritul stăpânește materia,

vedem disciplina nemuritoare a lui *Zeno* în plină acțiune.

Bușido, ca un cod de morală de sine stătător, va putea să dispară, dar forța lui nu va pieri după pământ; învățăturile lui de vitejie militară sau onoare civică vor fi poate scoase din uz, dar lumina și gloria lui îi vor supraviețui. Intocmai cași floarea simbolică *de cireș*, după ce-l va fi împrăștiat în cele patru vânturi, va îmbălsăma încă omenirea cu parfumul lui. Peste multe veacuri, când tradițiile lui vor fi fost înmormântate și însuși numele lui uitat, parfumul lui va pluti încă în văzduh.

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
Prefața traducătorului	5
Prefața Autorului la prima ediție	7
Prefața Autorului la a 10-a ediție	10
§ 1. <i>Bușido</i> ca sistem moral	12
§ 2. Isvoarele Bușidoului	18
§ 3. Sentimentul dreptății și al corectitudinii (datorei)	27
§ 4. Curajul și vitejia	31
§ 5. Bunătatea și simțământul compătimirii	36
§ 6. Politeța	46
§ 7. Sinceritatea sau dragostea de adevăr	53
§ 8. Onoarea	60
§ 9. Devotamentul	66
§ 10. Educațiunea <i>Samurailor</i>	75
§ 11. Stăpânirea de sine	81
§ 12. Obiceiul sinuciderei și al răzbunării	87
§ 13. Sabia sau sufletul <i>Samurailor</i>	103
§ 14. Educațiunea și situațiunea socială a femeii	108
§ 15. Influența Bușidoului	123
§ 16. Bușido trăște încă?	130
§ 17. Viitorul Bușidoului	139
